

Essi Miesvirta

”SYDÄMELTÄÄN, KIELELTÄÄN JA MIELELTÄÄN SUOMALAISIA”

Karjalankannaksesta ja kannakselaisista rakennettu kuva Suomen lehdistössä 1920- ja 1930-luvuilla

TIIVISTELMÄ

Essi Miesvirta: ”Sydämeltään, mieleltään ja kieleltään suomalaisia” - Karjalankannaksesta ja kannakselaisista rakennettu kuva Suomen lehdistössä 1920- ja 1930-luvuilla

Pro Gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Historian tutkinto-ohjelma

Huhtikuu 2022

Pro gradu -tutkielmani keskittyy suomalaisen identiteetin rakentamiseen 1920- ja 1930-luvuilla avaten teemaa Karjalankannaksen ja kannakselaisuuden näkökulmasta. Kun suomalaista identiteettiä pyrittiin yhtenäistämään pitkälti jaettuun äidinkielen ja luterilaiseen uskontoon pohjaten, rajautui Karjalankannaksen väestöstä osa ulos määritelmästä. Toisaalta Kannas oli strategisesti, taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti tärkeä alue, mutta sen sijainti itärajan tuntumassa, koettiin osin riskinä alueen väestön ja kulttuurin isänmaallisuudelle.

Olen lähestynyt teemaa tutkimalla Helsingin Sanomissa ja Karjala-lehdessä julkaistuja kirjoituksia, ja pyrkinyt niiden pohjalta analysoimaan, millaista kuvaa Karjalankannaksesta ja kannakselaisista julkisessa keskustelussa luotiin toisaalta valtakunnallisesti ja toisaalta paikallisesti. Aineistona tutkimuksessa on käytetty itärajan rauhan vuosien 1922–1938 aikana julkaistuja kirjoituksia, jotka käsittelevät Kannaksen ja kannakselaisuuden merkitystä ja roolia osana suomalaisuutta. Analysoitaviksi olen valinnut laajasti erilaisia näkökulmia esiin nostavia kirjoituksia, joista osa edustaa yleisempää keskustelun sävyä ja osa harvinaisempaa. Sisältö- ja diskursianalyysi ovat toimineet metodeinani aineiston tutkimisessa.

Aineistosta selvisi, että paikallinen ja valtakunnallinen puhetapa erosivat toisistaan, minkä lisäksi liberaaliksi lukeutunut Helsingin Sanomat ja kokoomuksen äänenkannattajana sotien välisenä aikana toiminut Karjala-lehti sitoutuivat osin voimakkaastikin omiin poliittisiin kantoihinsa julkaisemissaan kirjoituksissa. Helsingin Sanomissa julkaistut kirjoitukset suhtautuivat Kannakseen melko neutraalisti ja osittain arvostivat alueen erikoislaatuista, jopa paikallislehteä näkyvämmiin. Toisaalta Helsingin Sanomat tuntui välttävän vahvojen kannanottojen julkaisua ja julkaisevan paljon jopa keskenään ristiriitaisia kirjoituksia aiheesta. Myös ajallisesti lehtien julkaisumäärissä tuntui olevan eroa, sillä Helsingin Sanomat puuttui keskusteluun laajemmin vasta 1930-luvun aikana, jolloin Kannaksen alue nähtiin jo vakiintuneemmin osana Suomea.

Karjala-lehti puolestaan julkaisi Helsingin Sanomia voimakkaampia kannanottoja aiheeseen ja hyväksyi kiihkeämpää keskustelua julkaisuissaan. Karjala-lehden julkaisemat kirjoitukset olivat äänekkäämmiin mukana keskustelussa 1920-luvulla, jolloin lehden levikkialueella koettiin Karjalankannaksen vaativan laajempaa valtakunnallista huomiota. Toisaalta Helsingin Sanomista hieman poiketen, Karjala-lehden julkaisemat kirjoitukset tuntuivat osittain aliarvioivan ja vähättelevän alueen vähemmistöjä ja kulttuurin erikoislaatuista kokoaan mittakaavassa. Lehden julkaisut keskittyivät usein painottamaan alueen suomalaisuutta, suomenkielisyttä ja luterilaisuutta, ja näin häivyttävän esimerkiksi ortodoksiuskoisten ja venäjänkielisten vähemmistöjen merkitystä ja kokoa alueella. Suomalaiseksi koettujen piirteiden korostamisella ikään kuin todisteltiin alueen oikeutettua kuulumista suomalaisuuden viitekehykseen.

Kansallistunnetta luotiin usein vastakkainasettelun kautta entistä emämaata vastaan. Tämä aiheutti viholliskuvan ja venäläisvihän heijastumisen myös Suomen puoleisen raja-alueen venäläistyneeksi koettuun väestöön ja alueeseen. Lehdissä julkaistujen kirjoitusten vaihtelevat näkökulmat kuitenkin kertovat, että tämä oli vain osa totuutta ja usein myös alueen erikoislaatuista kulttuuria arvostettiin ja sen kulttuurihistoriallista merkitystä korostettiin. Alue kuitenkin koettiin julkisessa keskustelussa toisinaan epäsuomalaisluonteiseksi seuduksi, jonka kansallismielen kohottaminen oli koko valtion säilymisen kannalta keskeinen tehtävä. Alueen isänmaallistamisen tärkeyden teroittaminen suomalaisten mieleen sekä alueen pitäminen jatkuvana kansallisena puheenaiheena tuntui olevan osa Karjala-lehden pääpuheenaiheita maailmansotien välisenä aikana. Lehtien sisäisesittikin eriävät mielipiteet sekä toisistaan poikkeavien kannanottojen julkaisu suomalaisuuden ja kannakselaisuuden merkityksestä ovat mielestäni erinomainen osoitus siitä, kuinka vaikeaa yhtenäisen kansallisidentiteetin luominen on nuorena valtiossa ollut.

Avainsanat: kansallisidentiteetti, rajaseutu, suomalaisuus, karjalaisuus, Karjalankannas

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuskysymys	2
1.2 Kirjallisuus ja aiempi tutkimus	4
1.3 Menetelmä ja lähteet	7
1.4 Tutkielman rakenne.....	12
2. Uskonto osana Kannaksen alueellista identiteettiä.....	13
2.1 Uskonnon merkitys suomalaisuudessa.....	14
2.2 Ajanjakson suuret uskonnolliset muutokset.....	18
2.3 Uskonnon merkitys kannakselaisuudessa	26
3. Monikulttuurisuus osana Kannaksen alueellista identiteettiä.....	36
3.1 Karjalaisen kulttuurin kansainvälisyys Kannaksen historiallisena piirteenä	36
3.2 Monikulttuurinen rajaseutu kansallisuusaatteen riskialueena	48
3.3 Monikielisyys Kannaksen ominaispiirteenä	56
4. Karjalankannas raja-alueena.....	63
4.1 Kannaksen liittäminen tiukemmin osaksi yhtenäistä kansallisvaltio	64
4.2 Julkisessa keskustelussa esiintyvä kritiikki olojen kehittämisestä.....	76
4.3 Kannaksen tilanteen muuttuminen ajanjakson aikana	82
5. Yhteenvedo.....	88
Lähteet ja kirjallisuus.....	92

1. Johdanto

Karjala ja karjalaiset ovat aina ajankohtaisia puheenaiheita, jotka tuntuvat vuosikymmenestä toiseen kiinnostavan suomalaisia. Suomalaiset lainasivat 1800-luvun lopun nationalismihuumassa kansallisidentiteetin rakennustarpeisiin merkittävästi aineistoa karjalaisesta kulttuurista ja alueen perinteisestä tarustosta. Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa surtiin julkisesti vuosikymmenien ajan Karjalan alueiden menetystä Neuvostoliitolle. Menetettyjen alueiden pitkä kaipaaminen loi muistikuvien Karjalasta myöhemmille sukupolville jopa paratiisimaisen kuvan¹. Sotien välinen aika oli tässä jatkumossa kuitenkin poikkeuksellinen, sillä nuori Suomen valtio etsi omaa kansallista imagoaan ja hapuili valtion poliittisen linjan suhteen. Kansallisidentiteetin etsinnästä itsenäisenä valtiona tuntui kärsivän erityisesti itärajan tuntumaan jäänyt, ja itäisestä kulttuuripiiristä runsaasti vaikutteita saanut, Karjalan alue.

Vastaitseenäistyneessä maassa valtakuntaa piti vahvistaa ja kansallistunnetta voimistaa, minkä nähtiin pitkälti linkittyvän kansan yhtenäistämiseen. Jaetun kansallisidentiteetin tunteen nähtiin pohjautuvan ennen kaikkea yhteisen äidinkieleen ja uskontoon. Näin ollen 1920- ja 1930-lukujen Suomessa perinteistä karjalaista kulttuuria pyrittiin ”suomalaistamaan” ja yhdistämään maan muihin osiin alueen oman kulttuurin ja erikoislaatuisuuden kustannuksella. Tällä pyrittiin turvaamaan vastaitseenäistyneen valtio vakiintuminen ja sen kansan pysyminen yhtenäisenä rintamana, varsinkin entisen emämaan pitkää rajaa vasten.²

Ajan Suomessa itärajan herättämä pelko ei tuntunut aina keskittyvän pelkästään valtioiden väliseen fyysiseen rajaan ja sen taakse jäävään naapuriin, vaan se vaikutti myös Suomen puoleisesta rajaseudusta käytyyn keskusteluun. Neuvosto-Venäjän ja sittemmin Neuvostoliiton rajan läheisyys, ja naapurimaan vaikutteiden näkyvyys Karjalassa herättivät pelon ja uhan tuntua muualla maassa. Aluetta ja sen väestöä ei aina nähty suomalaisuuden viitekehykseen sopivana yksikkönä, vaan Karjalan vierasperäiset kulttuurivaikutteet aiheuttivat hämmennystä kansallisidentiteetin muodostuessa. Huomattava osa muusta Suomesta tuntui unohtavan, että karjalainen kulttuuri oli ollut yhtä lailla merkittävä osa suomalaisen kansalliskuvaston rakentumista, ja huoli alueen ”epäsuomalaistuneesta kulttuurista” ja ”väestön kansallisesta epäluotettavuudesta” alkoi levitä.³

¹ Nevalainen & Sihvo 1998, 414.

² Paasi 1996, 193 ja XI.

³ Lähteenmäki 2009, 28. Nevalainen & Sihvo 1998, 407.

Valtiolle ja kansakunnalle, joka pyrki raa'an sisällissodan jälkimainingeissa rakentamaan yhtenäistä kansalliskuvaa, poikkeukselliseksi käsitettävä alue ja sen oma vahva paikallisidentiteetti olivat riskiksi koettu asetelma. Kansalaisuutta vanhan emämaan rajaa vasten rakennettaessa liittyi aikalaismailmankuvaan välttämättä ajatus ”meistä” ja ”heistä”, uudesta suomalaisesta valtiosta ja rajan taakse jäävästä vihollisesta. Huomattavan usein Karjala jäi näiden eronteojen ristiriitaiseksi välikappaleeksi, joka näkökulman mukaan saatettiin niputtaa kumpaan tahansa kategoriaan. Tähän identiteettieroon Karjalan alueen ja muun Suomen kesken liittyi niin ideologinen, uskonnollinen, poliittinen kuin kulttuurinen ja etninenkin ero, joiden korostamisen kautta osin pyrittiin myös yhtenäistämään muuta Suomea. Karjalan venäläisvaikutteita vastaan hyökkäämällä pystyttiin myös selkeyttämään vihollisuussuhdetta naapurimaahan, joka koettiin uhkana koko maan itsenäisyyden säilymiselle.⁴

1.1 Tutkimuskysymys

Tutkin pro gradu -työssäni millä tavoin Karjalankannas ja sen väestö nähtiin osana suomalaista kulttuuria ja väestöä aikana, jolloin suomalaisuus rakentui pitkälti ajatukselle suomen kielestä, luterilaisesta uskonnosta ja perinteiden yhtenäisyydestä. Tältä kannalta Karjalankannas (jatkossa myös pelkkä Kannas) poikkesi muusta Suomesta, sillä ortodoksisuus, monikielisyys, kansainvälinen ilmapiiri sekä omat perinteiset tavat olivat alueella yleisiä.⁵

Tutkimuskysymykseni kuuluu: millaista kuvaa Karjalankannaksesta ja sen väestöstä rakennettiin Helsingin Sanomissa ja Karjala-lehdessä käydyssä keskustelussa vuosien 1922–1938 välisenä aikana. Pohdin tutkimuksessani sitä, miten paikallislehdistön ja valtakunnallisen lehdistön näkemys erosivat toisistaan sekä millä tavalla asenneilmapiiri ja puhetapa alueeseen liittyen muuttuivat ajanjakson edetessä ja poliittisen tilanteen kehittyessä. Alakysymyksinä keskityn analysoimaan Kannakseen ja kannakselaisiin liitettyjä keskustelunaiheita uskonnon, monikulttuurisuuden ja rajaseudun teeman kautta. Miten ortodoksiuskoinen vähemmistö liitettiin osaksi suomalaisuutta? Millaista keskustelua alueen monikulttuurisuudesta käytiin? Entä millaisia mielipiteitä ja kannanottoja raja-alueen yhteiskunnallinen tilanne synnytti?

Olen asettanut aikarajaukseni maailmansotien välisiin vuosikymmeniin, joiden aikana Karjalankannas oli osa Suomea, ja itäraja merkittävä itäisen ja läntisen kulttuuripiirin jakaja koko

⁴ Lähteenmäki 2009, 27–28.

⁵ Paasi 1996, 194–197.

Euroopan mittakaavassa. Keskityn erityisesti heimosotien jälkeiseen ja talvisotaa edeltävään aikaan, eli noin vuosiin 1922–1938. Tuolloin itäinen raja eli rauhan aikaa ja yleisvaltakunnallisessa keskustelussa suunnattiin paljolti huomiota yhtenäisen suomalaisen identiteetin rakentamiseen. Suomi ja suomalaisuus elivät vakiinnuttamisen ja kansalaisidentiteetin määrittelyn kannalta merkittävää ajanjaksoa vastaisenäistyneenä maana, jonka pisin yhteinen maaraja ja jettiin eri ideologiaa edustavan ja pelkoa herättävän entisen emämaan kanssa. Tämä osaltaan vaikutti merkittävästi Karjalankannaksen saaman huomion määrään julkisessa keskustelussa.⁶

Sotien välisessä Suomessa paikallisidentiteetti oli nykypäivän kotiseututunnetta vielä paljon voimakkaampi, sillä oma lähialue ja kotiseutu määrittivät yksilöä ja tämän elämää nykyistä enemmän liikkuvuuden ollessa vähäisempää. Vielä 1920- ja 1930-luvuilla ei ollut erityisen yleistä ajatella yksilöä ensisijaisesti suomalaiseksi, vaan identifioituminen korostui paikallisuuteen pienemmässä mittakaavassa, arjen toimintojen lomassa. Yksilön identiteetin tärkeänä osana oli useimmiten kuuluminen tiettyyn sukuun tai sitoutuminen omaan kotikuntaan.⁷ Varsinkin Karjalassa ja Kannaksella, jotka muun Suomen silmissä saattoivat näyttäytyä vieraina ja epäluotettavina, venäläisvaikutteiden alle kadonneena raja-alueena, alueellinen identifioituminen oli voimakkaasti väestön yhteisöllisyyttä ja arkea määrittelevä tekijä.⁸

Paasi uskoo, että omalta osaltaan aluetietoisuus ja paikallisidentiteetti ovat asioita, jotka väistämättä muovaavat jokaisen yksilön persoonaa ja myös elävät osana tämän elämänkaarta ja minäkuva. Aluetietoisuuden ja paikallisidentiteetin muodostumiseen ja vahvuuteen vaikuttaa aina myös alueesta julkisessa keskustelussa ja kansallisessa kehyksessä rakennettu ja rakennettava kuva.⁹ Uskoakseni kansallisidentiteetin muodostuessa luodut mielikuvat eri alueista heijastuvat jossakin määrin paikallisidentiteetteihin vielä nykypäivänäkin ja ovat vaikuttaneet sukupolvien ajan ihmisten käsityksiin itsestään ja kotikunnistaan.

Karjala on niin kulttuurillisena, poliittisena kuin etnisenäkin kokonaisuutena monivivahteinen ja laaja-alainen käsite, jossa alueen sisäiset eroavaisuudet ovat merkittäviä monellakin tapaa. Siinä missä Neuvosto-Venäjälle Suomen itsenäistymisen yhteydessä jäänyt alue on käytännössä aivan oma yksikkönsä, on myös suomalaisen Karjalan sisällä huomattavia alue-eroja niin kulttuurisessa kuin yhteiskunnallisessakin mielessä.¹⁰

⁶ Lähteenmäki 2009, 27.

⁷ Paasi 1996, XVII.

⁸ Lähteenmäki 2009, 24 & 27.

⁹ Paasi 1998, 36–38.

¹⁰ Suutari 2013, 439. Kirkinen 1998, 45.

Olenkin päättänyt keskittyä tutkimuksessani ainoastaan Karjalankannakseen, sillä tämä tärkeitä kaupunkeja ja teollisuuslaitoksia sisältänyt alue puhutti aikalaisiakin eniten. Lisäksi maantieteellisesti helposti määriteltävänä ja suhteellisen yhtenäisenä alueena Suomenlahden ja Laatokan väliin jäävä Karjalankannas muodostaa mielestäni hedelmällisen analysointikohteen, jonka merkitys itsenäiselle Suomelle on ollut kiistämätön. Rajaseutuihin liitetty toiseuttamisen ja kaukaisuuden käsite tuntui leimaavan aikalaispuhetta erityisesti poliittisesti, taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävästä Kannaksen alueesta.¹¹ Alueen omat suuret kaupungit sekä Pietarin ja itärajan läheisyys ovat vaikuttaneet siihen, että Kannaksesta ja venäläisen vaikutuspiirin voimakkuudesta siellä oltiin erityisen huolissaan verrattuna muuhun Karjalan alueeseen samaisena aikana.¹²

Kannas nähtiin toisaalta strategisesti tärkeänä ja väestöllisesti merkittävänä alueena, joka ajateltiin lännen etuvartiona itäistä kulttuuripiiriä vastaan. Toisaalta alue saatettiin käsittää venäläisten vaikutteiden alle jääneeksi, epäluotettavaksi rajaseuduksi. Tämä ristiriita kulminoituu mielestäni hyvin valitsemallani ajanjaksolla, sillä 1920- ja 1930-lukujen aikana maassa vallitsi yleisesti melko oikeistolainen, joskin kahtia jakautunut ilmapiiri, sekä pelko itäisen naapurimaan toimista ja rajaseudun rauhan järkkymisestä. Tämä ideologinen vastakkainasettelu ja rajalle pakkautunut räjähdysherkkyys heijastuivat ajan ilmapiirissä nimenomaan Karjalankannaksen ja kannakselaisten kohteluun ja käsittelyyn. Karjalankannas oli aikansa Suomessa väestömäärältään suuri ja sekä poliittiselta että taloudelliselta merkitykseltään tärkeä alue, joka esiintyi julkisen keskustelun aiheena toistuvasti.¹³ Keskustelunsävy oli kuitenkin hyvin vaihtelevainen ja alueesta rakennettu kuva usein huomattavan ristiriitainen.

1.2 Kirjallisuus ja aiempi tutkimus

Karjalankannaksesta ja karjalaisista sinällään on tehty paljon tutkimusta, mutta usein tällaisten tutkimusten painotukset ovat nimenomaan evakkoutta ja evakkouden kokemusta käsitteleviä tai sota-aikaan keskittyviä tutkimuksia. Aiemman Suomen Karjalan tutkimus ja varsinkin siihen liitetyt yhteiskunnalliset kysymykset ja haasteet sekä alueen rooli identiteettikeskustelussa ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Myös suomalaista Karjalankannasta on tutkittu selkeästi

¹¹ Lähteenmäki 2009, 27.

¹² Nevalainen & Sihvo 1998, 413.

¹³ Lähteenmäki 2009, 24.

vähemmän aikalaisnäkökulmasta ja aikansa julkisesta keskustelusta käsin, joten näen aihevalintani tarjoavan uutta näkökulmaa tutkimuskentälle.

Valitsemani lehdistönäkökulma on suhteellisen tuore lähestymistapa alueellisen identiteettiteeman käsittelyyn Suomen puolella, vaikkakin lehdistön merkitystä karjalaiselle identiteetille on tutkittu venäläisestä näkökulmasta käsin. Esimerkiksi Peter Launon opinnäytetyö *Naapurina Suomi: Neuvosto-Karjalan suomenkielisen sanomalehdistön asennoituminen Suomeen vuosina 1920–1937* (1976) tarkastelee paikallislehdistön rakentamaa identiteettiä oman aikarajaukseni kanssa samoihin aikoihin Venäjän puolella rajaa. Mari Saarinen puolestaan on lähestynyt teemaa nykyaikaisemmasta näkökulmasta käsin, mutta keskittynyt jälleen Venäjän puoliseen Karjalan tasavallan alueeseen gradussaan *Karjalan sanomien rakentama karjalainen kansallidentiteetti* (2012). Samoin Outi Tánczosin artikkeli “Representations of Karelians and the Karelian Language in Karelian and Russian Local Newspapers” (2015) pohtii identiteetin merkitystä lehdistössä käydyssä julkisessa keskustelussa, mutta keskittyy aluerajaukseltaan jälleen rajan toiselle puolelle. Toki Karjalan tasavalta on myös voimakkaampi oma yksikkönsä Venäjän vallan alaisuudessa, kuin Suomen Karjala on koskaan ollut¹⁴, joten alueen identiteetin tutkimus on myös ollut enemmän esillä.

Omalle tutkimukselleni tärkeitä teoksia ovat olleet Maria Lähteenmäen *Maailmojen rajalla: Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtumat 1911–1944* (2009), Anssi Paasin teos *Territories, Boundaries and Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border* (1996) sekä samoin Anssi Paasin väitöskirja *Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana* (1984). Lähteenmäen teos on aikarajaukseltaan laaja yleisteos, jossa pohditaan rajan vaikutusta kansallisuusidentiteettiin liittyvissä kysymyksissä ja keskusteluissa. Anssi Paasin useampikin teos puolestaan syväluotaa aluetietoisuuden ja paikallisidentiteetin teemoja sosiaalisina käsitteinä, jotka ovat tutkimukseni ja aineistoni kannalta olennaisia ymmärtää. Paasin teoriat rajaseutujen aluetietoisuudesta ja rajan vaikutuksesta ympäristöön ovat olleet tärkeitä teoriapohjia tutkimukselleni.

Mika Nokelaisen artikkeli *Suomen ortodoksit ja kansakunnan jäsenyys* tarkastelee ortodoksitutkimuksellisesta näkökulmasta valtion ja kansallisuusidentiteetin kehitystä sekä pohtii suomalaisuuden ja ortodoksisuuden määrittelyjen muuttumista. Pekka Suutarin toimittama teos *Karjala-kuvaa rakentamassa* puolestaan avaa alueeseen liitettyjen mielikuvien rakentamista ja muodostumista 1800-luvun lopulta aina 2000-luvulle asti. Pekka Nevalaisen ja Hannes Sihvon

¹⁴ Tánczos 2015.

toimittama teos *Karjala: Historia, kansa, kulttuuri* (1998) sekä Yrjö Kaukiaisen ja Jouko Nurmiaisen toimittama artikkelikokonaisuus *Viipurin läänin historia: 6. osa – Karjala Itärajan varjossa* (2010) ovat aiheiltaan ja aikarajaukseltaan laajoja artikkelikokoelmia, joissa useat alan asiantuntijat ovat luoneet yksityiskohtaisen katsauksen Karjalan historiaan eri näkökulmista. Teokset ovat tarjonneet työlleni tärkeää, monipuolista tietopohjaa alueen kehittymisestä osana Suomea.

Lisäksi Pirjo Markkolan, Hanna Snellmanin ja Ann-Catrin Östmanin toimittama teos *Kotiseutu ja kansakunta: miten suomalaista historiaa on rakennettu* (2015), Toivo Nygårdin ja Raimo Salokankaan teos *Suomen lehdistön historia 2: sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan* (1987) sekä Katariina Kososen artikkeli *Maps, Newspaper and Nationalism: The Finnish Historical Experience* (1999) ovat toimineet tärkeänä tukena tutkielmalleni. Markkola, Snellman ja Östman ovat teoksessaan käsitelleet paikallisidentiteettien merkitystä osana kansallisidentiteetin rakennusta, mikä on laajentanut paikallisuuden merkityksen tutkimista suomalaisessa historiankirjoituksessa. Omalle tutkimukselleni teos on tarjonnut näkökulmia alueeseen liitettyjen mielikuvien historialliseen kontekstointiin ja niihin sisältyvien merkitysten ymmärtämiseen. Nygård ja Salokangas puolestaan ovat yleisteoksessaan avanneet suomalaisen lehdistön muutoksia aikarajaukseni rajoissa, mikä on tarjonnut pohjaa aineistoni käsittelylle ja suomalaisen lehdistökentän ajalleen ominaisten piirteiden ymmärtämiselle. Lisäksi useammat vähemmistö-tutkimukseen, lehdistöhistorialliseen näkökulmaan ja diskurssianalyysiin keskittyvät metodologiset teokset ovat olleet osana tutkimuksen pohjakirjallisuutta.

Tutkimuksessani tärkeimpiä käsitteitä ovat kansallisidentiteetti ja sen rakentaminen. Ensimmäisellä viitalla tässä nimenomaan suomalaisen kansallisidentiteetin rakennukseen, joka eli merkittäviä vaiheita 1920- ja 1930-luvuilla maan sisäisten ja koko maailmanlaajuisten poliittisten myllerrysten ja yhteiskunnallisten murrosten keskellä. Kansallisidentiteetin rakentamisella puolestaan tarkoitan ylhäältä päin tulevaa käsitystä kansalaisuudesta, sen merkityksestä ja siihen kuulumisen rajoista, joiden luominen suomalaisessa yhteiskunnassa problematisoi varsinkin uskonnollisia ja kielellisiä eroavaisuuksia.¹⁵ Myös paikallisuus ja valtakunnallisuus ovat läpi työn toistuvia termejä, joilla tässä tarkoitan paikallisuudella lähinnä Kannaksen sisältä tulevia mielipiteitä ja kannanottoja. Valtakunnallisella näkökulmalla puolestaan viitataan Helsingin Sanomissa julkaistuihin ja näin mahdollisesti maanlaajuisesti luettuihin kirjoituksiin sekä näiden esiin tuomiin teemoihin keskustelussa.

¹⁵ Markkola et al. 2015, 135.

1.3 Menetelmä ja lähteet

Olen valinnut näkökulmakseni Karjalankannaksen aikalaiskuvan tutkimiseen suomalaislehdistön. Mielestäni on hedelmällisintä tutkia käsityksiä Karjalan alueen ja karjalaisuuden asettumisesta suomalaisuuden viitekehykseen valtaväestön ajatuksia reaaliaikaisesti heijastelevan ja ohjailevan sekä yhteiskunnan ja ympäristön teemoja julkisesti pohtivan sanomalehdistön kautta. Mediakenttä on aina sekä poliittisen linjan että taloudellisen tilanteen vaikutuksen alainen, eikä näin ollen välttämättä edusta laajasti jaettuja näkemyksiä käsittelemistään teemoista. Lehdistö on kuitenkin aina avainroolissa, kun selvitetään mistä yhteiskunnassa puhutaan ja millä tavalla.¹⁶

Olen lehdistötutkimuksellisen rajaukseni myötä valinnut lähdeaineistokseni kaksi ajan levikkimäärältään suurinta kotimaista lehteä, *Helsingin Sanomat* ja *Karjala*-lehden. Saadakseni paikallisen näkökulman teemaan, olen valinnut aineistokseni Kannaksen alueen suurimman lehden, Viipurissa ilmestyneen *Karjalan*. *Karjala* oli maailmansotien välisenä aikana Helsingin Sanomien jälkeen maan toiseksi laajalevikkisin lehti 40 000 kappaleen levikillään, joten uskon sen olevan hedelmällinen lähdeaineisto Kannas-kuvan rakentamista analysoidessani.¹⁷

Helsingin Sanomat ja *Karjala*-lehti toimivat molemmat vuoteen 1917 asti nuorsuomalaisten äänenkannattajina, mutta itsenäistymisen aikoihin eriytyivät hiljalleen Helsingin Sanomien siirtyessä liberaalimpaan suuntaan ja *Karjala*-lehden sitoutuessa maltillisen oikeiston äänenkannattajaksi. Maailmansotien välisenä aikana *Karjala* ajautui kilpailutilanteeseen muiden suurten maakuntalehtien kanssa ja painotti näin levikkialueensa merkitystä puoluekantaansa korkeammalla. Tämä heijastuu lehteen paikallisuuskollisuuden lisääntymisenä ja poliittisten kannanottojen maltillistumisena. Paikallisuusteeman merkityksen kasvusta huolimatta oikeistolaistausta säilyi johto- ja omistajakunnan keskuudessa ja vaikutti näin myös lehden sisältöön, mikä osaltaan erottaa sen aineiston toisesta edustajasta.¹⁸

Helsingin Sanomat kohosi Suomen luetuimmaksi lehdeksi viimeistään 1930-luvun aikana, jolloin sen arkilevikkimäärä ylitti 80 000 kappaleen rajan. Yhtenä syynä 1930-luvun lukijamäärän nousuun voi nähdä poliittisten ääripäiden edustamien lehtien lakkautuksen. Lakkautettujen leh-

¹⁶ Median merkityksestä: Hardt, Carey 2001, 1–9.

¹⁷ Kaukiainen & Nurmiainen 2009, 166–167. Nygård & Salokangas 1987, 407.

¹⁸ Nygård & Salokangas 1987, 78 & 298.

tien lukijakunnat siirtyivät jo valtakunnalliseksi ja liberaaliksi lehdeksi profiloituneen Helsingin Sanomien lukijoiksi.¹⁹ Mielestäni tämä on omiaan osoittamaan, että Helsingin Sanomat oli jo aikarajaukseni rajoissa valtakunnallisesti melko vankkumattoman ja luotettavan aseman saavuttanut valtamedia.

Valitsemani lehdet ovat siis toisistaan eroavia sekä paikallisuus- ja valtakunnallisuusasettelun että poliittisen puoluesidonnaisuuden kannalta, sillä Helsingin Sanomat edustavat valtakunnallista levikkialuetta ja liberalistisia näkökulmia Karjala-lehden tukeutuessa oikeistolaisempiin arvoihin sekä paikalliseen levikkialueeseen. Toisistaan poikkeavia lehtiä vertailemalla pyrin löytämään eroja Karjala-kysymyksen käsittelyssä. Uskoakseni harva muualta Suomesta kotoisin oleva oli selvillä Karjalaan liittyvistä keskustelunaiheista ja alueen tilanteesta, joten Karjala-lehti pyrki toimimaan juuri oman päälevikkialueensa äänitorvena ja tiedon lisääjänä alueen yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta tilasta.

Sen sijaan Helsingin Sanomat nosti Karjalankannakseen liittyviä aiheita esiin ennemminkin yleisvaltakunnallisen keskustelun tiimoilta ja heijasteli näin laajemmin jaettuina näkemyksiä alueen oloista, merkityksestä ja tulevaisuudesta. Lehtien erot myös risteävät mielenkiintoisesti siltä kannalta, että itärajan tuntumassa luettava oikeistomielinen Karjala-lehti pyrki itse luomaan kuvaa maakunnastaan mahdollisimman voimakkaasti suomalaisiksi koettujen aatteiden pohjalta, kun taas Helsingin Sanomat tavoitteli osaltaan laaja-alaisempaa ymmärrystä alueen erikoislaatuisuudesta ja hienotunteisempaa lähestymistapaa sen käsittelyyn.

Aikarajaukseni ja teemapainotusteni rajoissa Karjala-lehden julkaisut painoutuivat lievästi voimakkaammin 1920-luvulle, kun taas Helsingin Sanomien kirjoituksista enemmistö on julkaistu 1930-luvulla. Tästä huolimatta olen pyrkinyt analysoimaan tutkimuksen lomassa lyhyesti myös aikavälillä tapahtuneita muutoksia lehdistön keskustelunavauksien sävyissä sekä näiden heijastumista ympäröiviin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Ymmärrän, etteivät katkelmat määränsä puolesta pysty luomaan täysin kattavaa kuvaa lehdistön suunnan muutoksista, mutta koen, että päätelmäni ovat silti yleistettävissä ajanjakson rajoissa tapahtuviin muutoksiin näkemyksissä ja todennettavissa tutkimuskirjallisuuden tuella.

Sanomalehtiaineistoa tutkiessani hyödynnän pääosin sisältöanalyysia ymmärtääkseni lehdistön pyrkimyksiä ja tapoja käsitellä teemaa. Lisäksi diskurssianalyysi on tärkeä apuväline siinä, että

¹⁹ Nygård & Salokangas 1987, 391.

pystyn havainnoimaan myös niin sanotusti rivien välistä luettavissa olevia merkitys- ja sävyvivahteita saadakseni käsityksen siitä, millaista kuvaa Karjalankannaksesta pyrittiin yleisessä keskustelussa eri lehtien julkaisuissa luomaan ja ylläpitämään. Kuten Jokinen, Juhila ja Suonen²⁰ toteavat, pyrkii diskurssianalyysi ymmärtämään tapoja, joilla ihmiset kielenkäytöllään rakentavat sosiaalista todellisuutta. Näihin diskursseihin keskityn aineistoanalyysissäni ymmärtääkseni, millaisia merkityksiä identiteettikysymykseen ja sen alueellisiin eroihin on aikanaan julkisessa keskustelussa liitetty. Juuri tästä on mielestäni kyse myös sanomalehdistössä julkaistuja kirjoituksia analysoidessa, sillä lehdistö itsessään on ollut tutkimusajankohdan maailmassa sosiaalista todellisuutta ja valtakunnallista ilmapiiriä merkittävästi muokkaava tekijä, jonka vaikutukset heijastuivat yksilöihin ja yhteiskuntaan.²¹

Aikarajaukseni vuosina muuta mediaa ei käytännössä ole juuri ollut olemassa, vaan lehdistön rooli on ollut nykyistäkin korostuneempi ilmapiirin muokkaajana. Lehdistö on saanut käytännössä omatoimisesti rajata, mistä puhutaan ja miten siitä puhutaan. Tämän lisäksi painetut lehdet ovat toimineet aikansa sosiaalisena mediana, ikään kuin jaettuna yhteisöllisenä teoksena, jonka luomiseen osallistuminen kolumnien ja mielipidekirjoitusten tuottamisen muodossa on aiemmin ollut nykyistä huomattavasti yleisempää²². Maailmansotien väliin jäävänä aikana kansallisidentiteetin muodostus on ollut yksi suurista keskustelunaiheista nuoren valtion tulevaisuudesta puhuttaessa, ja tähän keskusteluun printtimedia on kuulunut erottamattomana osana.²³

1920- ja 1930-luvuilla lehdistö on ollut nykyistä selkeästi laajempi, jo pelkästään painettujen lehtien määrässä. Tämä on johtanut kilpailun lisääntymisen kautta kentän eriytymisen. Suurin lehdistön hajaannuttuja on ollut aktiivinen puolueilmapiiri, jonka vallitessa suurimmatkin lehdet ovat pitkälti tunnustautuneet tietyn poliittisen puolueen kannattajiksi.²⁴ Puoluesidonnaisuuden lisäksi alueen suuret lehdet ovat olleet osin myös paikallissidonnaisempia kuin nykymedia, sillä lukijoiden elinpiiri ja kiinnostuksenkohteet ovat rajoittuneet selkeämmin oman kotiseudun lähiympäristöön.²⁵ Tältä kannalta olen valinnut tutkimukselliseksi vertailunäkökulmaksi lehtikirjoitusten analysointiin juuri valtakunnallisuuden ja paikallisuuden asetelman, ajanjakson muutosten merkityksen sekä puoluesidonnaisuuden vaikutuksen.

²⁰ Jokinen et al. 2016, 173.

²¹ Hardt, Carey 2001, 6–8.

²² Kosonen 1999, 91.

²³ Richardson 2007, 45 & 220.

²⁴ Nygård & Salokangas 1987, 210. Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 166–167.

²⁵ Paasi 1984, 129–131.

Aion lähestyä valitsemaani aihetta sosiaali-, kulttuuri- ja yhteiskuntahistoriallisella painotuksella jättäen esimerkiksi pelkästään taloudellista tai sotilaallista näkökulmaa painottavat lähteet toissijaisiksi, sillä niistä harvoin saa syvyyttä valitsemani aiheen kannalta oleellisiin seikkoihin. Lisäksi koen, että pyrkiessäni analysoimaan juuri yleisvaltakunnallista keskustelua avaavaa ja enemmänkin tavallisen kansan ajatteluun vaikuttavaa aineistoa, saan aiheesta enemmän irti helposti lähestyttävimpien puheenvuorojen ja suorasanaistemmin ilmaistujen näkemysten kautta. Toisaalta huomioon tulee silti ottaa se, että Kannas oli nopeasti kehittyvä ja taloudellisesti sekä sotilasstrategisesti tärkeä osa valtiota maailmansotien välisenä aikana²⁶, mikä osaltaan myös nosti sitä jatkuvasti otsikoihin. Tältä kannalta sotilaallinen ja taloudellinen näkökulma tulevat välttämättä heijastumaan joltakin osin läpi muistakin aluetta käsittelevistä kirjoituksista.

Tutkimukseni aineiston rajaamisen yhteydessä olen päätenyt hyödyntämään molemmista edustetuista lehdistä noin kahtakymmentä eri kirjoitusta, jotka käsittelevät alakysymyksieni valossa teeman eri puolia. Näistä osaa olen analysoinut enemmän ja osaa hyödynnän ainoastaan esimerkkinä sanavalinnoista, riippuen pitkälti tekstien alkuperäisestä pituudesta ja julkaisun kontekstista. Esimerkiksi ainoastaan alueen taloudelliseen tai sotilaalliseen merkitykseen keskittyvät tekstit olen pitkälti rajannut tutkimukseni tematiikasta ulos, mutta tällaisissa kirjoituksissa käytettyjä sanavalintoja olen silti voinut hyödyntää esimerkkeinä.

Ymmärrän, ettei aineistoni edusta aukottomasti kaikkia tutkimusajanjaksolla vallinneita käsityksiä, mutta olen pyrkinyt löytämään laajasti eri kantoja ja näkemyksiä edustavia kirjoituksia aiheen tiimoilta molemmista lehdistä. Olen myös pyrkinyt tuomaan esiin teemaan liittyneitä ristiriitaisuuksia, joita esiintyy esimerkiksi lehtien yleisestä kannasta poikkeavissa jutuissa sekä toisinaan ajanjakson muiden muutosten valossa kantaaottavissa julkaisuissa.

Ajalleen ominaisena, yleisen julkisen keskustelun alustana lehdistö julkaisi nykypäivään verrattuna paljon mielipide- ja kolumnitekstejä sekä muita vastaavia ulkopuolisten kirjoittajien tuotoksia. Tutkimukseni aineistoksi on valikoitunut huomattava määrä tällaista ulkopuolisten kirjoittajien tuottamaa materiaalia, jonka ohessa kirjoittajan nimi tai nimimerkki on mainittu. Mikäli kirjoitus on lehden oman toimituksen tuotosta, jää lehdeltä usein artikkelin kirjoittajan nimi mainitsematta julkaisun yhteydessä.

²⁶ Nevalainen & Sihvo 1998, 450.

Koen, että tällaiset pääasiassa ulkopuolisten yksityishenkilöiden tuottamat kirjoitukset edustavat sekä aikalaisnäkemystä että lehtien hyväksymää keskustelun kenttää aiheesta, vaikkakaan eivät välttämättä täysin vastaa lehden tai sen johtajiston mielipiteitä. Paasin mukaan varsinkin maakuntalehdistölle yleisökirjoitusten julkaiseminen oli osa pyrkimystä yhtenäistää aluetta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta lukijakunnan kesken²⁷. Kosonen²⁸ puolestaan näkee, että lehtien lukeminen oli massaseremonia, joka lukutaidon yleistymisen ja lehdistön kasvun myötä heijastui myös lehtien yhteisölliseen tuottamiseen. Tältä kannalta ulkopuolisten kirjoittajien tuotokset ovat uskoakseni erittäin sopivia julkaisuja kuvaamaan ajan henkeä heijastelevien mielipiteiden julkista esiin tuontia.

Olen aineistoani tutkiessa käynyt läpi molempien lehtien Kannakseen liittyvää keskustelun kenttää 1920-luvun alkupuolelta aina talvisotaan asti. Tutkimukseeni tarkemmin analysoitaviksi päätyneet esimerkkikatkelmat ovat siis valikoituneet laajasta aineistosta. Kyseisiin kirjoituksiin olen päätenyt siltä kannalta, että ne edustavat eri näkökulmia aiheen käsittelyyn ja ajan julkisen keskustelun pääteemoihin Kannaksen tilanteesta. Osa on yleisesti esiintyneiden keskustelunavauksien tyypillisiä edustajia, kun taas osa harvinaisempia näkökulmia tunnettuun puheenaiheeseen liittyen. Olen tekstissä yksittäisten esimerkkikatkelmien kanssa avannut puhettavan yleisyyttä tai poikkeavuutta luoden näin laajempaa kuvaa aikalaiskeskustelun teemoista ja niihin liittyneistä näkemyksistä.

Valitsemani ajanjakson aikoihin Suomessa pyrittiin luomaan mahdollisimman yhtenäistä kansallisidentiteettiä, jotta valtio näyttäisi ulospäin voimakkaalta, itsenäiseltä ja vakiintuneelta ideologiselta kokonaisuudelta entisen emämaansa rinnalla.²⁹ Tässä suhteessa Karjala ja karjalaisuus oli jotakin, joka oli vaikea niputtaa suomalaisuuden käsitteeseen, minkä uskon heijastuvan myös aikalaislehdistön julkaisuissa. Valtakunnallinen yleiskuva Kannaksesta ja sen väestöstä osana suomalaisuuden viitekehystä erosi uskoakseni huomattavasti kannakselaisten omista näkemyksistä. Tutkimani lehdet ovat kuitenkin myös poliittisesti toisistaan eroavia, joten jotkut sävyerot saattavat juontua tästäkin. Toisaalta uskon myös, että kansallisidentiteetin kaltaisen monimutkaisen aiheen käsittely lehdistössä on ollut omiaan aiheuttamaan ristiriitoja lehtien sisäisessäkin puhettavassa ja niiden sivuilla julkaistuissa kirjoituksissa.

Tutkimukselle tärkeänä pohjana toimii Paasin näkemys sektorimaisista rajoista, jossa osa rajan takaiseen alueeseen tarkoitetuista vihollistamispyrkimyksistä ikään kuin säteilee myös omille

²⁷ Paasi 1984, 130.

²⁸ Kosonen 1999, 91–93.

²⁹ Lähteenmäki 2009, 27.

rajaseutualueille, jotka ovat saaneet kulttuurillisia vaikutteita rajan takaa. Paasi näkee, että rajan merkityksen korostus ja rajantakaisen alueen voimakas vieraannuttaminen ja toiseuttaminen saattavat muuttaa koko rajaseudun vieraaksi toiseudeksi ja erottaa alueen myös oman maan sisällä. Karjalankannas toimii mielestäni oivallisena esimerkkinä tällaisesta sektorimaisen rajanäkemyksen mukaisesta käsityksien heijastumisesta rajan omallekin puolelle. Karjalan alue on historiansa aikana vuorotellen joutunut itäisen ja läntisen kulttuuripiirin vaikutuksen alaiseksi ja näin ottanut myös vaikutteita molemmista. Suomen itsenäistyessä venäläiset piirteet pitkälti demonisoitiin entisen emämaan mukana, ja samalla viholliskuvan luominen heijastui myös tiiviissä vaikutussuhteessa itäisen kulttuuripiirin kanssa olleeseen Kannaksen alueeseen.³⁰ Uskon tällaisen heijastumiseffektin olevan nähtävillä myös aikalaislehdissä esiintyneissä kirjoituksissa.

1.4 Tutkielman rakenne

Perehdyn aiheeseen kolmen eri näkökulman kautta, jotka aineistossa olivat voimakkaimmin edustettuina. Aloitan jokaisen luvun pienellä pohjustuksella aikalaistilanteesta ja sen jälkeen siirryn aineiston käsittelyyn alalukukokonaisuuksissa. Olen jakanut analyysiluvut teemoittain kokonaisuuksiin, joista ensimmäisessä käsittelen uskonnon ja uskonnollisuuden merkitystä suomalaisuuden muodostajana ja rajaajana. Ensimmäisessä käsittelyluvussa pohdin, millaista kuvaa Karjalankannaksen alueen uskonnollisesta tilasta sekä alueen ortodoksivähemmistöstä on pyritty lehdissä luomaan avaamalla aihetta sekä ajan yleisen uskonnollisuuden ja uskonnon merkityksen, uskonnollisten muutosten että ortodoksisuudesta luotujen mielikuvien kautta.

Toisessa käsittelyluvussa pohdin kansainvälisyyden ja monikielisyyden tematiikan roolia julkisessa keskustelussa Kannaksen alueesta. Analysoin ensin näkemyksiä alueen historiasta, sitten alueen monikulttuurisuudesta ja lopulta sen monikielisyydestä. Ajoittain aluetta käsiteltiin ”venäläisen hyökyaallon”³¹ alle jääneenä rajamaana, jonka kulttuurin venäläisvaikutteet nähtiin riskinä rajan pysyvyydelle. Toisinaan Kannaksen alue taas nähtiin historiallisesti tärkeänä, monipuolisena kulttuurien kohtaamispaikkana, joka omalaatuisuudellaan oli ainutlaatuinen osa suomalaista kansallisvaltiota.³²

³⁰ Paasi 2020, 23. Paasi 1894, 68. Markkola et al. 2015, 135.

³¹ HS 1929, no 338.

³² Esimerkiksi Karjala 1937, no 184.

Viimeisin kokonaisuus avaa aihetta yhteiskunnallisen kehityksen ja rajaseutuideologian näkökulmasta. Käsittelen Kannaksen merkitystä raja-alueena, joka yhtäältä pyrittiin liittämään tiukemmin valtioon, toisaalta nähtiin keskusvallan hylkäämänä alueena tai vastavuoroisesti koettiin suomalaisen valtiovallan menestystarinaksi. Kolmen käsittelyluvun jälkeen päätän tutkielmani yhteenvetolukuun, jossa pyrin tiivistämään tutkimuksen päätelmiä, sen merkitystä aihealueensa tutkimuskentälle sekä mahdollisia tulevaisuuden tutkimusaiheita teemaan tiimoilta.

2. Uskonto osana Kannaksen alueellista identiteettiä

Uskonto oli 1920- ja 1930-lukujen Suomessa merkittävä yhteisöllinen tekijä, joka määritteli yksilön omaan kirkko- ja seurakuntaansa kuuluvaksi jäseneksi ja saattoi muovata arkielämää usein voimakkaastikin. Suomessa valtaosa väestöstä kuului luterilaiseen seurakuntaan, jonka normalisointi linkittyi kirkkokunnan pitkään historiaan alueella sekä tietynlaiseen valtionkirkon asemaan.³³ Luterilainen uskonto tuntuikin selkeältä kansallisen identiteetin tukipilarilta nationalismiin noustessa. Itsenäistyneen Suomen hakiessa yhteiskunnallista suuntaansa, suomalaisuuteen liitetty luterilainen uskonto ja tapakulttuuri tuntui kuitenkin ajoittain liian mustavalkoiselta määritelmältä kansakunnan yhteisen identiteetin osaksi.

Ortodoksinen kirkko sai heti itsenäistymisen seurauksena käytännössä samanlaisen aseman lainsäädännössä kuin luterilainenkin kirkko, sillä se oli selkeästi suurin uskontokunta Suomessa luterilaisuuden jälkeen. Samoin kuin luterilaiselle kirkolle, myös ortodoksiselle seurakunnalle määrättiin tehtäväksi muun muassa Suomen kansan parhaaksi toimiminen. Tältä kannalta ortodoksikirkko pyrki tulemaan valtakunnallisesti nähdyksi suomalaisena organisaationa samalla, kun se pyrki levittämään suomalaiskansallista tunnetta oman seurakuntansa jäsenistössä, joka oli osin hyvin venäläistynyttä väestöä³⁴. Vaikka ortodoksisuus nähtiin lain silmissä virallisesti osana suomalaista uskonnollista kenttää, siihen liittyi myös paljon latautuneita ennakkoluuloja. Osaltaan ennakkoluulot liittyivät vuosisadan vaihteen venäläistämistoimiin ja ortodoksisen kirkon osallisuuteen rajaseudun venäläistämisyrittämissä.³⁵ Keskustelu sai

³³ Markkola 2015, 4.

³⁴ Nokelainen 1999, 106.

³⁵ Nokelainen 1999, 103.

kuitenkin uusia sävyjä Neuvostoliiton ateistisuusaatteen levitessä, jolloin rajantakaisten ortodoksien uusi asema yhteiskunnassaan herätti sympatiaa Suomessakin.³⁶

Tässä luvussa analysoin sitä, kuinka uskontokysymys näkyi Karjalankannasta käsittelevissä lehtijutuissa ja minkälaista kuvaa alueen uskonnollisesta tilanteesta ja erityisesti sen ortodoksisesta väestöstä lehdistössä rakennettiin. Olen jakanut luvun kolmeen alalukuun, josta ensimmäinen käsittelee yleisemmällä tasolla uskontoa osana suomalaista kulttuuria ja sen historiaa. Toinen luku avaa 1920- ja 1930-luvun uskonnollisia muutoksia, niiden vaikutuksia yhteiskuntaan sekä niiden herättämää julkista keskustelua. Kolmas luku puolestaan liittyy uskonnon merkityksen Karjalankannaksen väestön viitekehykseen ja käsittelee tähän liittyviä lehdistön keskustelunavauksia.

2.1 Uskonnon merkitys suomalaisuudessa

Joka tapauksessa on varmaa, että rajaseudun henkistä elämää suomalaisessa merkityksessä ei voida sen pätevämmiin vahvistaa kuin tehostamalla rajaseudun kansan hengellistä hoitoa evankelisluterilaisen kirkon käytettävissä olevin keinoin.

Antti J. Pietilä, "Rajaseudun hiippakunta perustettava." Karjala 1925, no 12.

Nykyään käsitys suomalaisesta uskonnollisuudesta vaikuttaa kahtia jakaantuneelta: toisaalta ajatellaan suomalaisen työmoraalin olevan luterilaisuuden ilmentymää, toisaalta kirkollisista pyhistä tunnutaan lainsäädännössä välittävän vuosi vuodelta vähemmän ja jumalanpalvelusten yleisömäärien jatkuvasti pienentyvän. Suomi nähdään maailmalla sekularisoituneena, liberaalina maana, missä uskonto on yksilön henkilökohtainen asia ja uskonnollisten perinteiden merkitys yhteiskunnassa vähäinen. Kuitenkin edelleen vuonna 2015 yli 74 prosenttia suomalaisista kuului evankelisluterilaiseen kirkkoon.³⁷

Suomalainen kulttuuri ja koko skandinaavinen hyvinvointivaltion käsite rakentuu pitkälti protestanttisen valtionkirkon ja luterilaisuuden perinteiden pohjalle. Uskonto on pitkään ollut yksi merkittävimmistä yksittäisistä osista ihmisten identiteettikäsityksissä, ennen toista maail-

³⁶ Markkola et al. 2015, 133–135.

³⁷ Markkola 2015, 3.

mansotaa mahdollisesti jopa merkittävin. Uskonto oli osa ihmisen jokapäiväistä arkea ja vaikutti lähes jokaiseen yksilön päätökseen, sillä uskonnollisen yhteisön tuki, kirkolliset toimitukset ja seurakunnan jäsenenä oleminen olivat käytännössä kansalaisvelvollisuuksia 1900-luvun alkupuolen Suomessa.³⁸

Kansallisvaltioiden syntyessä uskonto nidottiin valtion hallintokoneistoon integroiden ja yhdistäen väestöä sen avulla, sillä yhtenäinen ajatusmaailma oli käytännöllistä valjastaa valtiollista organisaatio palvelevaksi valtionuskonnoksi. Ollakseen virallinen Ruotsin kruunun alainen ja Ruotsin valtion kansalainen uuden ajan alun maailmassa, yksilön tuli olla luterilainen. Ilman valtionkirkon jäsenyyttä ihmisellä ei ollut oikeutta harjoittaa ammattiaan, pyrkiä valtion virkaan tai mennä naimisiin. Suomen siirtyessä Venäjän vallan alle, Ruotsin lainsäädäntö, ja luterilaisen valtionkirkon asema sen yhteydessä, oli edelleen pitkälti hegemoninen ja koskematon. Tällöin Suomeen jäi pitkälti voimaan entisen emämaan lainsäädäntö, mukaan lukien uskonnon asema, ja Venäjän tsaari tunnusti luterilaisuuden alueen virallisena uskontona. 1800-luvun lopulla jokaisen Suomen kansalaisen oli oltava joko luterilaisen tai ortodoksisen kirkkokunnan jäsen, joten uskonto oli vähintäänkin paperilla erottamaton osa jokaisen kansalaisen identiteettiä.³⁹

Maailmansotien välisestä Suomesta puhuttaessa on ymmärrettävä uskonnon merkitys vastaisenäistyneen valtion korvaamattomana yhtenäistämisen piirteenä. Suomen alue oli suurelta osin ollut luterilaista aina 1500-luvulta asti. Näin ollen luterilaisuus oli Ruotsilta Venäjän vallan alle siirtyessä säilyttänyt merkityksensä kansan identiteettiin jo nivoutuneena piirteenä, jonka osaltaan voi ajatella varmentaneen suomalaiskansallisen tunteen kehittymistä sekä todistaneen alueen autonomisen aseman loogisuutta. Uskonto ja kieli olivat jotakin, mitkä erottivat Suomen suuriruhtinaskunnan alueen selkeästi emämaastaan ja todensivat alueen kansan yhtenäisyyttä. Näiden erikoislaatuisten piirteiden päälle oli helppo alkaa rakentaa suomalaisuuden käsitettä nationalismien noustessa.⁴⁰

Luvun alkuun liitetty katkelma on mielestäni hyvä osoitus aikansa ajatusmaailmasta, jossa suomalaisuus nähtiin evankelisluterilaisen yhteisön avulla vahvistettavissa olevana, yhteisesti jaettuna identiteettinä. Katkelman kirjoittamisajankohta 1920-luvun puolivälissä on omiaan ha-

³⁸ Markkola 2015, 4–6.

³⁹ Kääriäinen 2011, 157. Markkola 2014, 7.

⁴⁰ Kääriäinen 2011, 156–157.

vainnollistamaan aikakauden tilannetta, jossa itäinen raja-alue oli ollut pitkään esimerkiksi passipakon alainen alue ja näin osaltaan läntisemmästä Suomesta eristetty yksikkö⁴¹. Paikallisköykylman omaava Karjala-lehti oli poliittiselta kannaltaan hillityn oikeistomielinen⁴², joten uskonto ja isänmaa suomalaisuuden kulmakivinä olivat lehdelle tuttu lähestymistapa kansallisuuden teemaan. Kyseinen katkelma ajoi alueen suomalaisuutta, sen yhteyttä muuhun maahan ja näin ollen myös kirkon tiiviimpää läsnäoloa rajaseudulla, eikä vastaavanlaisten kirjoitusten julkaiseminen lehdessä ollut harvinaista.

Historialliselta näkökulmalta ajatellen on loogista, että uskonnon asema yhtenä suomalaisuuden korvaamattomana piirteenä säilyi myös valtion itsenäistyessä. Luterilaisuudesta tehtiin valtionuskonto, eikä muille uskonnoille jäänyt kovinkaan paljon tilaa luterilaisen uskonnollisuuden ja isänmaallisuuden merkityksen korostuessa luotettavan ja ahkeran kansalaisen ominaisuuksina. Toisaalta maan vähemmistöuskunnoista varsinkin ortodoksisuus suojattiin vahvalla laillisella asemalla, mutta monia vierasperäiseksi ajateltuja uskonnollisia perinteitä häivytettiin yhteiskunnasta. Esimerkiksi ortodoksikirkon toimintaa ohjannut ja kirkkovuotta rytmittänyt venäläisen ajanlaskentatavan käyttö kiellettiin sekaannusten vuoksi kirkoissa ja seurakunnissa, mikä herätti varsinkin rajaseuduilla kiihkeää keskustelua ortodoksikirkon asemasta.⁴³ Venäläinen ajanlasku nähtiin jäänteinä Venäjän vallan ajasta, siinä missä luterilaisuuden korostus erotuksena venäläisistä. Luterilaisuus tarjosi kansallisvaltion ja sen väestön kansallisuustunteen rakentamiselle yhtenäisen jalustan, joka oli pitänyt alueen yhtenäisenä ja muusta valtakunnasta erottuvana osana jo Venäjän alaisuudessa.⁴⁴

Karjala alueena jäi jo Pähkinäsaaren rauhassa 1323 kahtiajakautuneeksi rajaviivaksi, itäisen ja läntisen maailman väliinputoajaksi, ja tämä näkyi kaikista elämänaalueista ehkäpä selkeimmin juuri alueen uskonnollisessa jakautumisessa protestanttisuuteen ja kreikkalaiskatolisuuteen eli ortodoksisuuteen.⁴⁵ Raja-alue joutui vuosisatojen ajan kiistakapulaksi, jota vuoroin pyrittiin yhtenäistämään itäiseen ja vuoroin läntiseen kulttuurialueeseen. Ennen ensimmäistä maailmansotaa alue oli muun Suomen tavoin vuosien ajan ollut venäläistämistoimien kohde, mutta maailmansotien välisenä aikana siihen vuorostaan kohdennettiin suomalaistamisohjelmia maan oman hallinnon taholta.⁴⁶

⁴¹ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 30.

⁴² Nygård & Salokangas 1987, 298.

⁴³ Nokelainen 1999, 106.

⁴⁴ Kääriäinen 2011, 156–157. Nokelainen 1999, 106.

⁴⁵ Nevalainen & Sihvo 1998, 416.

⁴⁶ Suutari 2013, 438–439 ja 217.

Itsenäistymisen aikaan varsinkin Karjalankannaksen itäosissa ortodoksiusko oli merkittävä uskonryhmä, johon kuului arviolta noin kahdeksan prosenttia Kannaksen alueen väestöstä. Tämä tarkoitti noin puolta koko Suomen alueen ortodoksiväestöstä ja muodosti näin suurimman yksittäisen ortodoksien keskittymän maassa.⁴⁷ Itsenäistymisen ja uskonnonvapauslain myötä sekä osin Neuvostoliiton ateismpyrkimysten aiheuttaman pelon seurauksena monet kuitenkin kääntyivät luterilaisiksi ja ortodoksien määrä alueella kääntyi laskuun.⁴⁸

Jäsenten määrän laskusta huolimatta ortodoksisuus on edelleen erikoisasemassa nykyisenkin Suomen lainsäädännössä, sillä ainoastaan luterilaiset ja ortodoksiset kirkot ovat oikeutettuja keräämään veroja jäseniltään.⁴⁹ Tästä nykypäivään asti jatkuneesta erikoisasemastaan huolimatta ortodoksit olivat itsenäisyyden kynnyksellä ryhmittymä, joka poikkesi vastaitsenäistyneen Suomen kansalaisen oletusasetelmasta. Tämä poikkeavuus osaltaan aiheutti hämmennystä kansallisidentiteettikeskustelussa ja usein sulki alueen asukkaat ulos ”perinteisestä” suomalaisuuden käsitteestä. Maan länsiosissa asuneet suomalaiset eivät ymmärtäneet ortodoksien todellisen määrän suuruutta tai kirkkokunnan kulttuurista, historiallista ja yhteiskunnallista merkitystä itäisillä alueilla, vaikkakin ortodoksivähemmistö perinteineen eli vahvana myös esimerkiksi pääkaupungissa. Monille ortodoksisuus näyttäytyi ainoastaan jäänteenä entisestä emämaasta, jonka vaikutuspiiriä nuori valtio pyrki nyt aktiivisesti välttämään.⁵⁰

Luterilaisuuden merkitystä kansallisidentiteetin rakentamisen ja vakiinnuttamisen alkuvaiheissa varmasti lisäsi se, että se oli kaikkia ajasta, jolloin Suomi oli tiukemmin sidottu pohjoismaalaisten naapuriensa kuin idän puoleisen rajanaapurinsa yhteyteen. Läntisen Euroopan silmissä identiteetin siunausta etsivä maa pyrki aktiivisesti näyttäytymään Euroopan muita suurvaltoja miellyttävässä kehityksessä, eikä ortodoksitaustainen väestö tuntunut aina istuvan tähän kuvaan. Useissa lehtijutuissa Karjalankannakseen on viitattu puhumalla ”sivistysolojen heikkoudesta”⁵¹ tai ”väestön mielenlaadun poikkeavuudesta”⁵², millä useimmiten tunnutaan tarkoittavan nimenomaan uskonnollisen perinteen ja muun tapakulttuurin poikkeamaa. Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että mainitut sananparret ovat esiintyneet vuosina 1923, 1928 ja 1929 julkaistuissa lehdissä, mikä toimii osaltaan myös osoituksena 1920-luvulla vallinneesta ilma-

⁴⁷ Kääriäinen 2011, 155. Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 142.

⁴⁸ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 137.

⁴⁹ Markkola 2014, 10. Kääriäinen 2011, 161–164.

⁵⁰ Nevalainen & Sihvo 1998, 458–460.

⁵¹ Esimerkiksi HS 1929, no 338.

⁵² Esimerkiksi Karjala 1923, no 243B & Karjala 1928, no 286.

piiristä. Suur-Suomi-aate ja äärioikeistolaisuus elivät voimakkaina yhteiskunnassa, Karjalannas oli passipakkorajan takana ja Neuvostoliitto vasta muodostumassa, mikä oli omiaan lisäämään epävarmuutta itärajan pysyvyydestä ja Kannaksen alueen poliittisesta, taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä maan tulevaisuudessa.⁵³

2.2 Ajanjakson suuret uskonnolliset muutokset

Suomen kreikkalais-katolinen kirkko, on suorittaessaan korkeata perintöomaista tehtäväänsä, samalla yhä enemmän kehittynyt siksi, miksi sitä Suomen kansan puolelta on toivottu, kansalliseksi, suomalaiseksi kirkkokunnaksi ja sillä tavoin yhä enemmän voivat lähestyä Suomen kansalaisten sydämiä, joihin se tahtoo vaikuttaa. -- -- Samaan aikaan kuin tämän kirkkokunnan emäkirkkokunnassa kirkot ryöstetään ja sen johtomiehet heitetään vankeuteen, samaan aikaan on meidän pieni kreikkalais-katolinen kirkkokuntamme häiritsemättä, vieläpä valtiovallan tukemana saanut hoitaa korkeata tehtäväänsä.”

”Suomen kreikkal. kat. kirkkokunnan kirkolliskokous (Karjalan kirjeenvaihtajalta).” Karjala 1922, no 136, 2.

Maailmansotien välisenä aikana koko Eurooppa kävi läpi laajoja uudistuksia, jotka osaltaan vaikuttivat Suomessakin kaikkeen, hallintotason päätöksistä aina kansan arkipäiviin. Venäjän muuttuminen bolsevistiseksi ja ateistiseksi Neuvostoliitoksi oli yksi suurimmista muutoksista aikalaisten maailmankuvassa, mistä keskustelua varsinkin itäisessä Suomessa lisäsi uskonnollinen yhteys aiemmin ortodoksisena tunnettuun naapurimaahan. Toinen uskonnollista elämää mullistava muutos oli uskonnonvapauslaki, joka tuli Suomessa voimaan vuonna 1923. Lisäksi Karjalaa erityisesti koskeva suomalaisen ortodoksisen kirkon siirtyminen itsenäiseksi yksikökseen Konstantinopolin piispanistuimen alle sekä kirkkokunnan julistaminen toiseksi kansallisuususkonnoksi evankelisluterilaisuuden rinnalle olivat huomattavia yhteiskunnallisia muutoksia.⁵⁴ Kaikki kolme murrosteemaa esiintyivät suhteellisen paljon aikalaislehdistön keskustelunavauksissa ja näkökantoja teemoihin oli useita.

Oheisessa katkelmassa tulee mielestäni hyvin esiin se, kuinka uskonnollisesti ja yhteiskunnallisesti epävarmaa aikaa varsinkin ortodoksit elivät nähdessään entisen emämaan tilanteen. Kat-

⁵³ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 28–33.

⁵⁴ Nevalainen & Sihvo 1998, 398–401. Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 137–143.

kelma Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan kirkolliskokouksesta avaakin mielenkiintoisen näkökulman itärajan eri puolten tilanteeseen. Siinä missä ortodoksisuuden merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa vakiintuu ja virallistuu vähemmistöuskonnoksi 1920-luvulla, muuttuu sen tunnustaminen rajan itäpuolella lainvastaiseksi. Uskoisin ortodoksisen uskonnon vakiinnuttamisen valtion taholta olleen myös tietyllä tavalla kommentti naapurimaan samanklaisella tilanteella: kun kommunistivalta vakiintui ja uskonnot kiellettiin Neuvosto-Venäjällä, julisti Suomi kansalliskirkkojen aseman vakiintumisen ja uskonnonvapauslakien toimeenpanon.⁵⁵

Yleiseurooppalaisesti sekavana jatkuvassa tilanteessa suomalainen valtio tuntui kuitenkin olevan vihdoin varmemmalla pohjalla, mikä mahdollisti myös uskonnon roolin säilymisen Suomen alueen kulttuurissa rajantakaisesta tilanteesta huolimatta. Näin ollen ortodoksisen kirkon oli luotettava ja turvauduttava suomalaiseen valtioon ja yhteiskuntajärjestykseen. Tähän liittyi kuitenkin valtaväestön kannalta tehtyjen päätösten hyväksyminen, jonka voi nähdä aiheuttaneen ristiriitoja kirkkokuntien kesken. Toisaalta molempiin kirkkokuntiin toki kuului myös paljon konsensuspolitiikkaa edistäviä ja yhteistyön laajenemista ajavia jäseniä. Päättäjät näkivät, että ortodoksikirkko ja ortodoksivähemmistö oli säilytettävä, mutta ne oli suomalaistettava kansallisen vakauden ylläpitämiseksi. Ortodoksikirkon johto pitkälti vaihdettiin venäläistämiskausien aikaisesta kansallismyönteisemmäksi.⁵⁶

Ortodoksikirkon vakiinnuttamisella saatettiin hakea myös länsimaiden hyväksyntää, sillä Neuvostoliiton kanssa vastakkain asettuminen tuntui edistävän Suomen itsenäisyyden asemaa. Luostarinen⁵⁷ näkeekin, että itsenäistymisen vakiintuminen ja sitä seurannut rajua vastakkainasettelua Venäjään nähden mahdollisti kansan yhdistämisen yhteistä ulkoista vihollista vastaan. Samoin Häkli kokee, että yhtenäisen suomalaisuuden aate rakentuu pitkälti venäläistämisaajan synnyttämän viholliskuvan pohjalta. Oli tärkeää luoda selkeä pesäero entiseen emämaahan ja näin todistaa suomalaisuuden käsite oman kansallisvaltionsa ansaitsevana yksikkönä, sillä melko vakiintuneista maantieteellisestä ja poliittisesta yksikön asemasta huolimatta suomalainen kansallisaate ei ollut vielä vakiintunut itsenäisen valtion tasolle.⁵⁸

⁵⁵ Fox 2019, 6. Markkola 2015, 9–10.

⁵⁶ Nokelainen 1999, 104–106.

⁵⁷ Luostarinen 1989, 123–124.

⁵⁸ Häkli 1999, 6–9.

Keskustelun aiheena pyöri myös kovia kokeneen rajaseudun asema, jonka liittäminen tiukemmin Suomen valtiolliseen, kulttuurilliseen ja yhteiskunnalliseen yhteyteen tuntui olevan aikalaisille tärkeä seikka valtionmuodostuksessa. Uskon teeman liittyvän siihen, että rajanvastaista sekasortoa seuraillessa, alkoi suomalaisille rajaseudun kantokyvystä muodostua suoranainen paniikki⁵⁹. Valtiolla ei tuntunut päättäjätasolla alkuun riittävän välineitä alueen hallintaan, joten kulttuurillinen liittäminen omaan valtakuntaan saatettiin kokea helpompana väylänä pitää rajaseutu omissa käsissä, oman valtion luotettavana alueena.

Toisaalta katkelma on hyvinkin paikallissidonnainen, sillä ortodoksisuuden merkitys muualla maassa oli suhteellisen vähäistä, eikä sen tärkeyttä itäiselle raja-alueelle tunnuttu aina ymmärtävän muualla maassa⁶⁰. Oheinen katkelma kuitenkin myös osoittaa, että Suomen ortodoksinen kirkko on tarkoituksenomaisesti muokkautunut kansan kriteerejä vastaavaksi vähemmistöuskonnoksi; ”kansalliseksi” ja ”suomalaiseksi”. Osaltaan käsitys saattaa viitata ortodoksikirkon historiaan venäläistämistoimien kannattajana ja toimeenpanijana, jolloin nyt ”kansalliseksi” nähty kirkkokunta ikään kuin siunataan anteeksiannolla entisistä suomalaisuuden vastustamistoimistaan⁶¹. Tältä kannalta katkelma on erittäin mielenkiintoinen katsaus uskonnon merkitykseen suomalaisuuden viitekehyksessä, sillä muutkin kuin evankelisluterilainen uskonto saatettiin kokea kansalaisidentiteettiä tukevaksi piirteeksi, kunhan se oli nähtävissä suomalaisena ja kansallisena, isänmaata tukevana instituutiona.

Katkelma myös heijastaa osuvasti aikalaisyhteiskunnassa syntynyttä itärajan takaisten tapahtumien nostattamaa pelkoa. Juuri Venäjällä päättynyt sisällissota kasasi painetta ”maailmojen rajana”⁶² toimineelle Kannaksen alueelle, erityisesti sen venäläistaustaisille ja ortodoksiuskoisille vähemmistöille, joille paluu rajan taa muuttui mahdollisuudesta uhaksi Neuvosto-Venäjän muodostuessa⁶³. Vaikka koko Suomessa tilanne mietitytti, niin erityisesti Karjala-lehdelle itärajan takaiset tapahtumat olivat merkittävä puheenaihe ja arjessa jatkuvasti esillä oleva teema, juuri rajan läheisyyden vuoksi. Tältä kannalta Neuvosto-Venäjän tapahtumat myös herättivät enemmän kiinnostusta ja huolta maan itäisemmillä alueilla.

⁵⁹ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 28–35.

⁶⁰ Nevalainen & Sihvo 1998, 413.

⁶¹ Nokelainen 1999, 104.

⁶² Lähteenmäki 2009.

⁶³ Nevalainen & Sihvo 1998, 401–402.

Viime marrask. 10 p:nä julkaistu uskonnonvapauslaki on antanut aihetta monenlaisiin huhuihin ja mielelmiin kansalaisten keskuudessa. Eikä ihmeäkään, onhan uusi laki siksi outo ja räikeä, että sen merkitystä on kansanmiehen ensi aluksi vaikea käsittää. Uskontoa, eritoten luterilaista uskontunnustusta, on hän aina tottunut pitämään elämän korkeimpina asioina; ja nyt ilmestyy laki, joka antaa täyden vapauden kenelle hyvänsä, jopa alaikäisillekin, luopua tuosta korkeimmasta elämän ohjaajasta. Miten se asia on käsitettävä? Onko esivallan tarkoitus siis, että ihmiset luopukoot uskonnosta – jopa Jumalastaan – ruvetkoot hengellisiksi ja maallisisiksi anarkisteiksi?

- Ken tutustuu uuteen lakiin, huomaa helposti, ettei tämä ole lain tarkoitus. Päinvastoin on laki syntynyt siinä tarkoituksessa, että uskonnollinen elämä ja uskonnollinen vakaumus olisivat Suomessa täysin turvatut - etupäässä evank. Luterilainen, mutta myöskin muut uskonnot. Uskonnonvapauslaki ei missään kohdassa halvenna uskontoa – tahi sen harjoittamista; sen varsinainen tarkoitus on siinä, että kansalaisilta olisi kaikki pakko ja sorto uskon- ja omatunnon asioissa poistettu, että jokaisella olisi laillinen vapaus kuulua siihen tahi tähän uskontokuntaan, luterilaiseen kreikkalais- tahi roomalaiskatoliseen, metodistien tahi baptistien uskontokuntiin.

K. S. O., “Mikä on uskonnonvapauslain tarkoitus?” Karjala 1923, no 7.

Uskonnonvapauslaki herätti aikalaisten keskuudessa paljon kysymyksiä ja väärinymmärryksiä ja olikin 1920-luvun maailmassa suhteellisen merkittävä lakimuutos liberaalisuudessaan. Todellisuus laki ei kuitenkaan vaikuttanut Suomen yhteiskuntarakenteeseen yhtä laajasti kuin saattaisi olettaa. Kansa pysyi silti pitkälti seurakuntien jäsenenä, eikä pelättyä kirkosta eroamisaaltoa lain seurauksena vaikuta oikeastaan koskaan tulleen. Eniten ihmiset siirtyivät kirkkokunnasta toiseen, usein ortodoksisuudesta luterilaisuuteen,⁶⁴ mikä on itsessään mielestäni suhteellisen hyvä osoitus ortodoksien yhteiskunnallisesta asemasta ja heihin kohdistuneista ennakkoluuloista.

Uskonnonvapauslaki oli erityisen merkittävä aihe nimenomaan Karjalan alueella, jossa uskonnollista vaihtelua oli muuta Suomea runsaammin ortodoksisen perinteen vuoksi.⁶⁵ Mielestäni puheen uskonnon asemasta ”täysin turvattuna” oikeutena vuoden 1923 lehdessä voi nähdä kommenttina itänaapurin tilanteeseen samaisena aikana. Neuvosto-Venäjän syntyessä uskonnot virallisesti kiellettiin täysin kommunistisessa valtiossa, mille ikään kuin vastaiskuna Suomessa vietiin läpi uskonnonvapauslaki. ”Kaikki pakko ja sorto” tituleerataan lain myötä poistetuiksi ja luterilaisuuden painottamisen sivussa muistetaan mainita myös kreikkalais- ja roo-

⁶⁴ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 137.

⁶⁵ Katajala et al. 2019, 90–91.

malaiskatoliset, metodistit ja baptistit uskossaan turvatuiksi. Toki kyseisen kirjoittajan uskonnollinen vapaamielisyys vaikuttaa rajoittuvan pääasiassa eri kristillisiin katsontakantoihin, eikä niinkään laajemmin maailman eri uskontoihin. Samaan tapaan ajanjaksolleen ominaisesti myöskään ateismin mahdollisuutta ei nosteta esiin, vaan ennemminkin se summataan ”hengelliseksi ja maalliseksi anarkismiksi”.

Vaikka tuleekin muistaa, että kyseessä on ulkopuolisen kirjoittajan lehdelle toimittama kirjoitus, heijastelee se silti laajemmin sekä Karjala-lehden että osittain myös koko Kannaksen alueen suhtautumista lakiin.⁶⁶ Muualla Suomessa uskonnonvapauslain merkitys ei ollut arjessa yhtä näkyvä, kuin historialliset uskonnolliset vähemmistöt ja perinteet omaavalla Kannaksella. Koko maan ortodoksiväestöstä vielä 1930-luvun lopulla noin neljännes asui Kannaksella ja lähes puolet Raja-Karjalassa. Suomalaisortodokseista siis ainoastaan joka neljäs asui Viipurin läänin ulkopuolella, vaikka alueen sisäistä muutosta ortodoksien sijoittumisessa itsenäistymisen alkuajalta oli tapahtunut.⁶⁷ Vaikka toisinaan Karjala-lehti, ja Helsingin Sanomatkin, tuntuivat painottavan Kannaksen alueen suomalaisuutta jopa vähemmistöjen merkitystä tai kokoa aliarvioimalla tai ne huomiotta jättämällä⁶⁸, toimii kyseinen katkelma yleisemmän lähestymistavan edustajana. Kirjoitus huomioi alueen väestön erikoislaatuisuutta maan mittakaavassa ja onnistuu näin saamaan Karjala-lehden vaikuttamaan koko paikallisen väestön äänitorvena, vähemmistönsä huomioivana mediana, joka tukee paikallisen yhteisöllisyudentunteen rakentamista.⁶⁹

Lukuisissa puheissa -- -- korostettiin sitä seikkaa, että maamme kreikkalaiskatolinen kirkko on ja haluaa pysyä ehdottomasti suomalaiskansallisena kirkkona. -- --

Päivälliset Sortavalan Seurahuoneessa päättivät sopusointuisesti kahden päivän yhdessäolon ja jättivät läsnäolijoiden mieliin sen vaikutelman, että Suomen eri kirkkokuntien jäsenet ovat siksi avarakatseisia ihmisiä, että pikkumainen tuomitseminen toisin uskovia kohtaan ei niiden kesken tule kysymykseen. -- -- Hän [arkkipiispa] huomautti Suomen valtion ja Suomen luterilaisen kirkkokunnan kreikkalaiskatolista kirkkoa kohtaan osoittamasta ymmärtäväisyydestä ja luki suureksi osaksi juuri näiden seikkojen ansioksi sen, että ortodoksinen kirkkokunta on viime aikoina huomattavasti päässyt edistymään ja sisäisesti rakentumaan. -- -- Hän toivoi, että Suomen kansa oppisi näkemään tässä kirkossa ainoastaan kristillisyyden vanhimman muodon, jonka tunnuksena on puhdas ortodoksisuus ja kansallinen henki.

⁶⁶ Nevalainen & Sihvo 1998, 398–402.

⁶⁷ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 141. Nokelainen 1999, 104.

⁶⁸ Esimerkiksi Karjala 1925, no 221 (ks. sivu 27), HS 1933, no 351 (ks. sivu 51) & Karjala 1925, no 127 (ks. sivu 46).

⁶⁹ Lähteenmäki 2009, 303.

Puolustusministeri Oksala -- -- huomautti sitten siitä ilmeisestä eteenpäin menosta, mikä Karjalassa ortodoksisen kirkon keskuudessa on ollut havaittavissa ja siitä lämpimästä suhteesta, joka on muodostunut Suomen eri kirkkokuntien välille. Luonnollisena syynä nykyisten suhteiden hyvyteen, jatkoi ministeri, on se, että nykyinen ortodoksinen kirkkomme pyrkii kasvattamaan ei ainoastaan siveellisesti korkealla tasolla olevia ihmisiä, vaan myös isänmaalle kuuluvia kansalaisia. Luterilainen kirkko tuntee suurta iloa siitä, että ortodoksisen kirkon vapaus on kansamme vapaus. Puolustusministeri kiitti erikseen arkkipiispa Hermania niistä sanoista, jotka hän ortodoksisen kirkon päämiehenä juuri esitti. Kun nämä sanat joutuvat yleisön tietoisuuteen, edistää se varmasti entistä parempien suhteiden syntymistä Suomen eri kirkkokuntien kesken. Puhuja oli varma siitä, että uusi piispa tulee toimimaan samassa kansallisessa ja isänmaallisessa hengessä. -- --

Hels. Sanomain lähettämältä kirjeenvaihtajalta, ”Ensimmäinen suomalainen mies vihittiin eilen Suomen kreikkalais-katolisen kirkon piispaksi: Suomen kreikkalais-katolinen kirkko puhtaasti kansallinen vähemmistökirkkokuntamme.” HS 1935, no 256, 1–2.

Kirkkokuntien välit tuntuivat olevan lehdistössä usein selittelyjen, puolustusten ja tulevaisuuden lupauksen kohteena, puhutaan sitten niiden heikkoudesta, läheisyydestä tai parantumisesta, keskusteluun sisältyy usein kaikki kolme kohtaa. Silti tuntuu olevan myös yleisesti tiedossa, ettei muualla maassa oltu kovinkaan perillä rajaseudun tilanteesta⁷⁰, sillä useamman kerran kyseisessäkin katkelmassa vaikuttaa tarpeelliselta avata ortodoksisen kirkon merkitystä maan itäisissä osissa. Mikäli Kannaksen alueen passipakon ajattelee tarjoavan yhdenlaisen selityksen tietämättömyyteen alueen oloista, saattaa sen historian moninaisuus ja vaihtelevuus tarjota toisen⁷¹. Alue oli vuosia nähty itäisen ja läntisen kulttuuripiirin rajana ja sen historiaa värittävät vuorotellen vaihdelleet kiinnittymiset tiukemmin molempiin.⁷² Karjalassa ja kannaksella kirkkokuntien päällekkäisyyden aiheuttamat seuraukset olivat olleet jo vuosisatoja, ja olivat edelleen itsenäistyneessä Suomessakin, osa jokapäiväisestä arkea, mitä ei muualla maassa aina tunnutta ymmärrettävän.⁷³

On kuitenkin tärkeä muistaa, että ortodoksisuus julistettiin kansalliseksi kirkoksi heti 1920-luvun alussa, eikä epätasa-arvo tai sorto kirkkokuntien välillä näin ollen tullut ainakaan valtion virallisilta tahoilta.⁷⁴ Uskoneroista ja yhdentymisen ongelmista päinvastoin tunnuttiin toipuvan suhteellisen nopeasti paperilla, mutta julkisen keskustelun kautta on aistittavissa myös erilaisia näkökulmia maan uskonnolliseen tilanteeseen. Luterilaisiin seurakuntiin kuulumattomat

⁷⁰ Paasi 1996, 195. Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 137 & 141–142.

⁷¹ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 30.

⁷² Suutari 2013, 440–442 ja 438–439.

⁷³ Nevalainen & Sihvo 1998, 401–402.

⁷⁴ Kääriäinen 2011, 159.

suomalaiset joutuivat kyseenalaistettuun asemaan kansallismielisyytensä kannalta koko maailmansotien välisen ajanjakson ajan, eikä ortodoksisuuden virallisen aseman muuttaminen pystynyt täysin korjaamaan ongelmaa.⁷⁵

Oheisen artikkelin tärkeimmäksi teemaksi kirkolliseen yhteistyöhön liittyen tuntuu nousevan maininta ”ortodoksisen kirkon pyrkimyksestä kasvattaa isänmaalle kuuluvia kansalaisia” sekä artikkelin otsikointiin upotettu käsitys ”kreikkalais-katolisesta kirkosta puhtaasti kansallisena vähemmistökirkkokuntanamme”. Sanavalinnat luovat mielestäni vaikutelman siitä, että nyt suomalaisen piispan myötä ortodoksikirkkokin on enemmän vastuussa kansalaisten isänmaallisuuteen kasvattamisesta tullessaan ”puhtaasti kansalliseksi” kirkoksi. Uudelta piispalta odotetaan nimenomaan näiden toiveiden mukaista, ”kansallisessa ja isänmaallisessa hengessä” toimimista roolissaan ensimmäisenä suomalaismiehenä. Kirjoittaja viittaa kirkon kansallisen aseman painottamisella todennäköisesti vuosisadan alun venäläistämistoimintaan, johon myös venäläiset ortodoksi piispat osallistuivat. Tältä kannalta suomalaispiispa nyt ikään kuin häivyttää kirkon venäläistämishistoriaa ja siirtää koko kirkkokunnan uuteen aikaan isänmaallisena toimijana.⁷⁶

Kirkkokunnan ensimmäinen suomalainen piispa nimitettiin siis vuoden 1935 aikana, lähes kaksikymmentä vuotta itsenäistymisen jälkeen, mikä mielestäni havainnollistaa osuvasti ortodoksisen kirkkokunnan tietynlaisia perinneuskollisuutta ja osaltaan myös sen pienikokoisuutta⁷⁷. Toisaalta kirkkokuntia yhdistävä muutos on avattu Helsingin Sanomien osalta ennemminkin kirkon suomalaistumisen kautta. Tältä kannalta sen edeltävä historiallinen kehitys saadaan ikään kuin kuulostamaan vähemmän kansallismieliseltä ja suomalaisemmalta. Ikään kuin ”puhtaasti kansallisesta vähemmistökirkkostamme” puhuminen olisi sallittua vasta nyt, kun suomalainen mies on tullut ensi kerran nimitetyksi piispaksi. Tältä kannalta jo pelkkä otsikointi sisältää mielestäni tietynlaisia toiseuttamisen piirteitä, joita tuntuu olevan vähemmän käytössä paikallisiinäkökulmaa edustavissa julkaisuissa. Helsingin Sanomat sitoutumattomana valtakunnallisena lehtenä tuntuu pitkälti välttelevän suoranaisia kannanottoja julkaisuissaan ja tässäkin yhteydessä kirjoitus rakentuu käytännössä täysin lainattujen puheenvuorojen pohjalle. Juuri tässä mielessä otsikoinnin tyyli kirjoituksen ohessa korostuukin ja viittaa mielestäni juuri tällaisen hienoisen toiseuttamisen rakentamiseen.

⁷⁵ Markkola et al. 2015, 133–135. Fox 2019, 6.

⁷⁶ Nokelainen 1999, 104.

⁷⁷ Kääriäinen 2011, 150 & 161. Henne 2012, 756.

Silmiinpistävän toistuva piirre oheisessa katkelmassa tuntuu olevan epävarmuus jopa saman artikkelin sisäisessä pohdinnassa, kun puhutaan samaan aikaan ”puhtaasta ortodoksisuudesta ja kansallisen hengen” tunnuksista sekä kuitenkin ensimmäisen suomalaisen piispan merkityksestä kirkon ”puhtaaksi kansalliseksi vähemmistökirkkokunnaksi” muuttumisessa. Ortodoksisen kirkkokunnan ja ortodoksisten kansalaisten asemasta ei olla päästy yksimieliseen selvyyteen, eikä näin kompleksista, historialliskulttuurista ominaisuutta yhteiskunnassa ole helppo avata lyhyehkössä tekstissä monipuolisesti. Näin ollen teksteissä toistuvat tietynlainen epävarmuus, hapuilu ja suunnanetsintä asiaan liittyen, tekstin kannasta tai ydinsanomasta riippumatta. Tämä on mielestäni havainnollistava osoitus siitä, kuinka vaikeiden asioiden määrittelyn ja monimutkaisten keskustelunavauksien äärellä kansallisidentiteetin muodostamisesta puhuttaessa ollaan. Selkeitä rajanvetoja on vaikea vetää Helsingin Sanomien kaltaisessa laajalevikkisessä lehdessä, mutta neutraalin argumentoinnin sijaan tunnutaan antavan hieman tilaa ikään kuin sekä vasemmistolaiselle että oikeistolaiselle näkökannalle, oikeastaan kumpaankaan lukittumatta.

Osiltaan tämä on erittäin tyypillistä uutiskulttuuria, jossa tilaa annetaan yleisön oman mielipiteen muodostumiselle⁷⁸, mutta mielenkiintoiselta tuntuu, ettei neutraaliuteen pyrkiviä keskustelunavauksia aiheesta tunnu juurikaan olevan. Kannaksen uskonnollista tilannetta lähdetään kannasta riippumatta ikään kuin aina avaamaan kriittisesti, eikä asiaa tunnuta pyrkivän käsittelemään laajasti eri näkökulmista saman jutun sisällä. Toisaalta paikallinen ja valtakunnallinen näkökulma tuntuvat myös olevan sisäisestä vaihtelevia ja jopa ristiriitaisia, mutta puhe tunnutaan silti lukittavan aina tiukasti jompaankumpaan lähestymistapaan.

Seuraava katkelma tuntuu ottavan tiukasti juuri paikallisen lähestymisnäkökulman uskonnollisuusteemaan korostamalla uskontoa ”kansallisen eheyden suojelijana” ja otsikoimalla Karjala-lehdessä julkaistun tekstinsä ”rajaseudun hiippakunta perustettava”. Vuoden 1925 luomuksena se on kuvaava osoitus siitä, kuinka paljon Venäjän muuttuva tilanne vaikutti itäisen rajaseudun ilmapiiriin. Itänaapuri vaikuttaa tuntuvan uhkaavammalta juuri uskonnollisen asemansa muuttuessa ateistiseksi ja tämä saa uskonnolliset kysymykset nousemaan laajempaan käsittelyyn suomalaislehdissä, varsinkin rajan tuntumassa.

Osaltaan evankelisluterilaisuus nähdään muurina itää vastaan, jonka heikentymisestä alueella ollaan huolissaan. Toisaalta samaan aikaan erityisesti paikallisnäkökulmasta kirjoitetuissa

⁷⁸ Nygård & Salokangas 1987, 170. Kosonen 1999, 91–92.

teksteissä tunnutaan myös tarjoavan ymmärrystä ja tukea venäläiskansalle ja rajantakaisille ortodoksiuskoisille. Kirjoittajan mukaan kreikkalaiskatoliselle jopa evankelisen uskonnollisuuden ympäristö luo epävarmuutta ja neuvottomuutta. Oma poikkeava identiteetti valtaväestön keskellä kuormittaa identiteetin ja sen perinteiden ylläpitämistä⁷⁹. ”Kreikkalaiskatolinen uskonto muodostaa parhaan osan sen henkisestä minästä”, toteaa kirjoittaja. Tämän voi mielestäni ajatella osoitetun yhtä lailla uskonnon takia vainotuille venäläisille rajan toisella puolen, kuin myös epävarmuutta identiteetistään kokeville suomalaisortodokseille rajan tällä puolen.

Mitä nyt rajaseudun henkiseen elämään tulee, niin ei kukaan, joka jotain tietää eri kansojen välisistä raja-alueista muuallakin, voi sulkea silmiään siltä tosiasialta, että uskonto muodostaa kaikkein oleellisempia kansansielun tekijöitä ja kansallisen eheyden suojelijoita. Ajatelkoon vain Venäjän kansaa. Sillä on tällä haavaa uskonnollisen koettelemuksen ajat, mutta varmaa on, että mikään bolševikkihallitus ei kykene muuttamaan sen sisintä sielua siinä kohden, että sen kreikkalaiskatolinen uskonto muodostaa parhaan osan sen henkisestä minästä ja että se tulee ennakolta arvaamattomiin aikoihin asti etsimään sitä turvaa mitä erilaisimmissa kohtalon vaiheissa. Venäläinen on kreikkalaiskatolinen, joka tuntee varmuutta ja turvallisuutta niin kauan kuin hän havaitsee ympärillään oman uskontonsa vaikutuksia, mutta jonka henkinen olemus myöskin joutuu epävarmaksi, jopa neuvottomaksi, missä evankelisen uskonnollisuuden voimat häntä ympäröivät.

Tähän tosiasiaan on suomalaistenkin taholta syytä kiinnittää huomiota. Sillä suomalainen on tässä kohden periaatteen kannalta katsoen varsin suurella määrällä venäläisten kaltainen. Niin on esim. Amerikan suomalaisten keskuudessa heidän evankelinen uskonsa paras kansallisen eheyden ja koossapysymisen tuki. Jollei uskonnolla kotimaassa näytä olevan samaa merkitystä, niin syy ei ole suinkaan uskonnon, vaan ilmiö johtuu siitä, että kotimaassa on elämän moninaisten lahjain runsaus omiaan ajoittain himmentämään jopa elämän päätekijän merkitystä elämän kokonaisuuden kannalta katsottuna. -- --

Antti J. Pietilä, ”Rajaseudun hiippakunta perustettava.” *Karjala* 1925, no 12.

2.3 Uskonnon merkitys kannakselaisuudessa

Kannasta tunnetaan huonosti muualla Suomessa.

Kertojamme piti erittäin tärkeänä, että Karjalan kannaksen oloihin päästään lähemmin tutustumaan. Hän mainitsi, että Kannaksen olojen tuntemus on yllättävän heikkoa muualla Suomessa. Korkeasti opineelta herralta sai kertojamme kerran kuulla kysymyksen: ‘Tunnustaako väestö Kannaksella kreikka-

⁷⁹ Suutari 2013, 217.

laista vai luterilaista uskontoa?’ Sellaiset kysymykset kuin ‘Onko Kannaksen väestö hyvin venäläistynyt’, ‘onko siellä paljon kommunisteja’, ‘osaako väestö lukea ja kirjoittaa’ ja muut yhtä hullunkuriset tiedustelut ovat hyvin tavallisia sivistyneissäkin piireissä muualla maassamme.

“Viipurista ja Karjalasta: Huomattava retkeily Karjalan kannakselle ensi kesänä; Suunnitelmien mukaan ottaa siihen osaa joukko hallituksen ja eduskunnan jäseniä sekä huomattavia poliittisia toimihenkilöitä kaikista puolueista.” Kertojana kansanopistostonjohtaja Erkki Paavolainen. Karjala 1928, no 132.

Edeltävä katkelma on mielestäni hyvä osoitus siitä, kuinka Karjalassa tunnuttiin ajattelevan muun Suomen suhtautumisesta alueeseen. Alueen merkitys ja tulevaisuus tuntuivat koko maailmansotien välisen ajan ikään kuin ristiriitaiselta ja epävarmalta sodan uhan kasvaessa, itänaapurin vahvistuessa ja suomalaisuuden identiteetin muodostuessa⁸⁰. Alue nähtiin näkökulmasta riippuen korvaamattomana tai ”epäsuomalaistuneena”⁸¹ kokonaisuutena, jonka historiallisesti läheinen suhde itään päin koettiin epämääräisenä uhkana. Vaikka katkelma edustaakin paikallislähtökulmaa alueen tilasta ja siihen kohdistuvasta tietämättömyydestä, se vaikuttaa myös todistavan kantansa. Otsikosta selviää alueen tuntemattomuuden ulottuminen vähintäänkin jollakin tasolla myös päättäjiin, sillä päättäjien “huomattava retkeily Karjalan kannakselle” vaikuttaa olevan tarpeen päätösten teon pohjana⁸². Epävarmat mielikuvat Kannaksen tilasta ja alueen väestöstä mahdollisesti elivät yhteiskunnassa niin voimakkaasti, että alueen esittely päättäjille koettiin tärkeäksi. Toisaalta tämä saattaa liittyä myös ensisijaisesti alueen väestön vaikuutteluun siitä, että päättäjätasolla ollaan kiinnostuneita itäisten rajaseutujen tilanteesta ja aiotaan perehtyä niihin tulevaisuudessa entistä paremmin.

Oheisen tekstin yhteydessä juuri uskonnollinen kysymys tuntuu vaivaavan kirjoittajaa eniten. Mielestäni tällainen lähtökohta uskontoon liittyvässä keskustelussa kuitenkin selkeästi osoittaa, että suomalaisuus oli hyvin häilyvä, ristiriitainen ja ikään kuin kiireellä luotu käsite, jonka määritteli pitkälti kieli- ja uskontokysymys. Mikäli yksilö ei istunut suomenkieliseen tai evankelisluterilaiseen määritelmään, vaikka hänet ajateltiin suomalaiseksi Suomen kansalaiseksi, oli asiaa pyrittävä selittämään loogisesti ja ymmärrettävästi. Näin ollen jokainen valtaväestöstä poikkeava piirre tuntui olevan jotakin, jonka selittely vaati perhe- ja aluehistoriallisen taustatarinan läpikäymisen tullessaan esiin nostetuksi. Merkittävimmin tällaiseen skannaukseen joutuivat lähtökohtaisesti nimenomaan venäläisiksi piirteiksi ajatellut ominaisuudet, sillä eroa entiseen emämaahan oli tärkeämpää luoda itsenäisyyden puolusteluna, kuin muihin valtioihin.

⁸⁰ Kosonen 1999, 94–96. Paasi 1996, 101–102.

⁸¹ Lähteenmäki 2009, 21. Katajala et al. 2019, 85 & 90.

⁸² Suutari 2013, 85.

Luostarinen kokeekin, että toiseuttamisen kohteeksi usein valikoituu sellainen maa, jonka kanssa sotilaallisen konfliktiin joutumisen todennäköisyys on suurin ja viholliskuvan rakentaminen näin ”kannattavinta”.⁸³

Alueen näennäisestä tuntemattomuudesta huolimatta, tuntui itänaapurin muuttuva tilanne lisäävän myös valtakunnallista keskustelua uskonnollisuuden ja eri uskontojen merkityksestä. Keskusteluissa näkyi mielestäni selkeästi juuri toiseuttamisen käänttöpuoli: me-te-asettelu myös yhdistää ulkopuolelle jääviä⁸⁴. Tässä yhteydessä ateismin vahvistuminen Neuvostoliiton kansallisena piirteenä yhdisti ympäri Euroopan aiemmin keskenään vaihtelevasti toimeen tulleita kirkkokuntia⁸⁵, kuten seuraavasta katkelmasta ilmenee.

Aikamme huomattava kreikkalaiskatolisen ja protestanttisen maailman keskinäinen lähentyminen on omansa herättämään mielenkiintoa ja antamaan virikettä tutustumiselle näitten uskontokuntien keskinäisiin suhteisiin eri aikoina. Monelle suomalaisellekin lukijalle lienee tämä asia mielenkiintoinen, etenkin Karjalassa, jossa evankelisluterilaisen ja kreikkalaiskatolisen väestön uskonnolliset suhteet ovat kiitettävän ystävällisiä.

-- -- Todellakin 'idän kreikkalaiskatoliset ja lännen evankeeliset kirkot ovat ojentaneet toisilleen kädensä, ja kädenlyönti on sydämellinen, hyvä ja vaikuttava', kuten Tukholman kokouksen aikana on sanottu. (Neander: Orientens kyrkor). -- -- Kun pahuus nostaa aseensa tätä evankeliumia vastaan esimerkiksi siinä määrässä, kuin on tapahtunut nyt Venäjällä ja se voimakkaasti pyrkii villitsemään ihmiskuntaa kaikkialla, niin silloin tarvitaan kristillisen maailman veljeydentajua, yhteistä rintamaa yhteisen evankeliumin puolesta.

P. Saarikoski, ”Kreikkalaiskatolisuuden suhde protestanttisuuteen.” HS 1929, no 161, 6.

Valtakunnallista, liberaalia näkökulmaa uskontokysymyksessään edustava Helsingin Sanomat seuraa valitsemaansa keskustelunaloitusten julkaisemisen tapaa myös kyseisen kirjoituksen kohdalla. Osaltaan katkelma suhtautuu hyvinkin innostuneesti ortodoksiseen kirkkoon ja uskontoon, mutta toisaalta se alleviivaa asian nimenomaan Karjalaan liittyväksi kysymykseksi, ikään kuin ulkoistamalla muun kansakunnan kyseisestä tilanteesta. Toki ortodoksisuus keskityi enimmäkseen itäisen Suomen alueelle ajan suomalaisyhteiskunnassa, mutta ennemmin kuin vain kansallisella tasolla yleisesti asiaa käsitellen, mainitaan se erityisesti juuri Karjalan alueen ominaisuudeksi.

⁸³ Luostarinen 1989, 127–129. Paasi 1996, 96.

⁸⁴ Lähteenmäki 2009, 292–293. Paasi 2020, 24.

⁸⁵ Kosonen 1999, 94–99. Paasi 2002, 803.

Kirjoittaja kuitenkin tiedostaa itärajan takaisen tilanteen uskontokuntia rajan tällä puolen yhdistäväksi tekijäksi, sillä hän kuvailee ”kristillisen maailman veljeydentajua, yhteistä rintamaa yhteisen evankeliumin puolesta” nimenomaan ”Venäjän pahuuden aseiden nostoa” vastaan. Uskoakseni Venäjän tilanne osaltaan paransi ortodoksien asemaa Suomessakin. Uskontosuunnan säilymisen ollessa uhattuna sen alkuperäisessä synnyinmaassa, vahvistettiin Suomessa ortodoksisuuden tukemisen avulla myös tavallaan neuvostoliittolaisvastaisuutta sekä läntisiä liberaalisuuden muotoja. Tässä tapauksessa venäläisten vihollistaminen ja venäläisviha olivat suurempia ”hyötyjä” kansallisuusidentiteetin rakentumiselle kuin keskittyminen venäläisperäisten piirteiden suomalaistamiseen.⁸⁶

Yhtenä kantavana teemana keskustelussa kannakselaisten uskonnollisuudesta tuntuu jatkuvasti olevan se, ettei muualla Suomessa asuvalla väestöllä ole selkeitä käsityksiä Karjalankannaksen oloista tai alueen luonteesta. Sinällään on kiinnostava seikka, että Karjala-lehden on jälkikäteen ajateltu olevan hyvinkin innokkaasti aluettaan promoava julkaisija, joka myös pyrki huomattavasti vaikuttamaan levikkialueensa väestön ajatuksiin.⁸⁷ Kannaksen alueen matkailu ja talous saatiin kohoamaan huomattavalla vauhdilla ja alue vaurastumaan pitkälti nimenomaan valtakunnallisten päätöstentekielinten ja hallinnollisten toimien avulla. Tästä huolimatta monilla suomalaisilla ei tuntunut paikallisten mielestä silti olevan käsitystä alueen kohottamisen tarpeesta tai sen lähtökohdista, joten joltain osin laajemman kiinnostuksen nostatus aluetta kohtaan kuitenkin epäonnistui.⁸⁸

Tältä kannalta on mielenkiintoista, että vaikka Karjalan alue oli jatkuvasti mediassa esillä, ei silti ihmisille tuntunut muodostuvan selkeää käsitystä sen luonteesta. Toisaalta ajan suomalaisilla tuskin oli lähtökohtaisestikaan kovin suurta tietopohjaa maan vastakkaisen laidan oloista, mutta erityisesti Lapin ja idän raja-alueet vaikuttivat tuntemattomilta useimmille. Selitykseksi tähän voisi ajatella esimerkiksi sitä epäselvyyttä ja usein jopa ristiriitaisuutta, jolla alueista julkisuudessa puhuttiin ja niihin liittyvistä päätöksistä keskusteltiin.⁸⁹

Kun vieras ennen tuli Käkisalmeen, näki hän keskellä kaupunkia kreikkalais-katolisen temppelin, ja saattoi luulla, että kaupungissa tunnustetaankin yleisesti tuota itäistä uskontoa. Nyt on tämäkin asia korjattu. -- -- Niin se, kuin torin varrellakin oleva kirkko, ovat muistoja menneiltä ajoilta. Silloin vielä osa kaupungin kantaväestöstäkin oli kreikkalais-katollisia ja slaaveja.

⁸⁶ Paasi 1996, 96–99 & 193–195.

⁸⁷ Lähteenmäki 2009, 302.

⁸⁸ Lähteenmäki 2009, 293.

⁸⁹ Lähteenmäki 2009, 293.

Edellä olevassa katkelmassa näkyy selvästi erottautuminen alueen kreikkalaiskatolisuuden ja nykyisyyden välillä, vaikka yhä 1930-luvulla merkittävä osa varsinkin juuri Käkisalmen asukkaista oli uskonnoltaan ortodokseja. Näin se, että asia mainitaan ”korjatuksi” ja nähdään selaista tarvitsevana, heijastelee yleistä aikalaisilmapiiriä. Tällainen ajattelutapa on luultavasti vaikuttanut huomattavasti alueen asukkaiden asemaan maan kansalaisina ja muun väestön käsityksiin alueen suomalaisuudesta. Lisäksi se on osaltaan synnyttänyt laajaa keskustelua kaupungin tilanteesta ja yhteiskunnallisesta asemasta. Kirjoituksesta on havaittavissa aikalaisnäemyksen painottumista äärioikeistolais- ja aitosuomalaisuusajatteluun, joihin liittyi suomalaisuuskäsitteen kaventuminen⁹⁰. Tekstistä heijastuu ennakkoluuloisuutta ortodoksiuskontoa kohtaan sekä pelkoa slaavivähemmistöjen ja ortodoksien läsnäolosta kaupungissa. Huoli saattaa liittyä 1930-luvun alussa vallinneeseen Neuvostoliiton voimistumisen aiheuttamaan itänaapurin pelkoon⁹¹. Vähemmistöjen asemaan liittyi myös keskustelua siitä, että entistä emämaata sympatisoivat vähemmistöt nousisivat kapinaan raja-alueilla ja mahdollisesti syöksivät maan uuteen sisällissotaan, mikä aiheuttaisi riskin koko Suomen alueen itsenäisyydelle.⁹²

Mielestäni mielenkiintoista on, että luostarit ja kirkot kävivät retkeily-, turismi- ja edustarkoitoiksiin alueen erikoisuuksina, joita ihmeteltiin ja ihailtiin. Kuitenkin niistä puhuttaessa, tunnutaan usein aikalaislehdissä painottavan, etteivät luostarit tai kreikkalaiskatolisuus muutoin ole alueen nykyisen kulttuurin ilmentymiä, vaan ainoastaan jäänteitä menneistä vuosista ja Venäjän vallan ajoista. Luostarilaitos nähtiin toisinaan ajan Suomessa itäisen kulttuurin syvimpänä ilmentymänä, venäläisen etuvartion linnakkeina ja siveettömyyden pesinä⁹³. Matkailukohteina ne edustavat ennemmin ”kaikuja vieraasta elämästä”, jostakin kadonneesta menneisyydestä, kuin edelleen olemassa olevasta uskonnollisen vähemmistön perinteistä.

Aamupäivällä oli Lintulassa hengitetty vanhaa luostari-ilmaa, kuultu laulun tulkitsemia kaikuja suomalaisille vieraasta, henkisestä elämästä, joka kuitenkin on ollut entiselle Karjalan Kannaksen väestölle läheisenä naapurina. Nyt täällä sen sijan on mieliämme nostattanut Kannaksen nousevan polven kaikille suomalaisille tutut, raikashenkiset laulut, koko se uusi kotoinen elämä, joka vuosi vuodelta on yhä voimakkaampana täällä elpymässä.

⁹⁰ Markkola et al. 2015, 132 & 138.

⁹¹ Kosonen 1999, 99.

⁹² Markkola et al. 2015, 133.

⁹³ Nokelainen 1999, 105.

Halki Karjalan Kannaksen: Muistelmia Itsenäisyyden Liiton aloitteesta järjestetyltä retkeltä. HS 1928, no 161.

Oheen liitetty katkelma osoittaa mielestäni hyvin, kuinka kannakselaisuudesta vieraana ja ulkopuolisena luostarikulttuuria pidettiin. Suomalaiset ortodoksit sivuutetaan täysin ja ortodoksisuus mainitaan ainoastaan naapurimaan uskontona, vaikka Kannaksella asui merkittävä vähemmistö myös ortodoksiuskoista suomenkielistä ja suomalaista väestöä. Luostarit ja muut ortodoksiperinteet summataan piirteinä, joka olivat ”entiselle Karjalan Kannaksen väestölle läheisenä naapurina” eli ne ikään kuin kirjoitetaan jo lähtökohtaisesti täysin ulos suomalaisuudesta ja myös kannakselaisuudesta, sekä menneessä että oman aikansa kulttuurissa.

Suomalaisuuteen viitataan jonakin ”elpymässä” olevana, vaikka uskonnosta puhuttaessa on luterilaisuus ollut pitkään uutuus itäisen Kannaksen alueella. Kreikkalaiskatolisuushan tuli väestölle tutuksi jo 1300-luvun kuluessa, kun taas luterilaisuus syntyi kristinuskon muodoksi vasta 1500-luvulla ja levisi laajemmin Karjalankannaksen itäisille alueille vasta rajamuutosten myötä vuosisatoja myöhemmin.⁹⁴

Selvin osoitus siitä oli äskeitien pääsiäispyhien viettäminen, jota nämä 'ulkomaalaiset' viettivät vanhan ajanlaskun mukaan. Emme tahtoisi, ja varsinkaan tässä mainitussa suhteessa, olla ahdasmielisiä ja kieltää ihmisiltä heidän halujaan ja mielitekojaan, eikä varsinkaan sikäli kuin ne koskevat heidän uskonnollisia tunteitaan, mutta kun varsin hyvin tietää, etteivät tässäkään asiassa ole kyseessä uskonnolliset tunteet, vaan mielenosoitus meitä Kannaksen suomalaisia ja samalla, ja erittäin, meidän maattamme kohtaan, niin voi pitää 'ryssien' ajanlaskurettelöä tekona, jota ei ole annettava anteeksi. He kapinoivat ja rettelöivät tietoisesti tietäen ja tahtoen missä vaan voivat. Ja kun ajanlaskukysymys on vielä sellainen, jonka he voivat verhota uskonnon vaippaan, niin mikäpäsiinä kuin maallemme häpeäksi koettaa pitää oman päänsä. -- -- Sellaista on heidän omassa isänmaassaan, tai sanoisimmeko entisessä ja tulevassa isänmaassaan. -- --

Kannaksen poika, "Kirje Kannakselta XIV." Karjala 1925, no 127.

Oheisessa katkelmassa viitataan ortodoksisuuteen jälleen jonakin ”vieraiden” ja ”ulkomaalaisten” asiana, ja samalla se ulkoistetaan oman suomalaisen kansan ja valtion piiristä täysin. Tämä on mielestäni osoitus siitä, kuinka ortodoksisuus oli automaattisesti jotakin ulkopuolista ja venäläistä, eikä mahdollisuutta ortodoksiuskoisista suomalaisista nostettu esiin. Käsitys osaltaan lisäsi kitkaa ja huononsi ortodoksien asemaa kansan joukossa ja suomalaisessa kulttuurissa.

⁹⁴ Kirkinen 1998, 39–43.

Ortodoksiuskoinen suomalainen oli usein vaikeasti kansallisen kehyksen rakentamiseen yhdistettävä käsite, joka jätettiin marginaalin. Varsinkin itäisillä alueilla, johon ortodoksisuus oli keskittynyt voimakkaammin, tuntuivat itäisen kulttuurin piirteet uhkaavammilta kuin muualla Suomessa. Lain turvaamasta asemastaan huolimatta ortodoksit nähtiin usein kansallisesti epäluotettavana väestönä, mihin saattoi vaikuttaa myös raja-alueiden ortodoksiväestön aiemmat tiiviit yhteydet Neuvostoliiton puoleisiin seutuihin.⁹⁵

Ajanlaskukysymys oli 1920-luvun Suomessa iso kysymys ja sai paljon huomiota julkisessa keskustelussa. Ortodoksikirkon suomalaistamishankkeen pohjalta muun muassa kirkon suomenkielisyyttä pyrittiin lisäämään ja yhteyksiä venäläiseen kulttuuriin pienentämään. Tältä kannalta myös kirkon ajanlasku siirrettiin venäläisestä kalenterista suomalaiseksi ja tämä osaltaan herätti laajaa keskustelua puolin ja toisin. Lopulta Valamon munkkeja jopa karkotettiin maasta, jotta kirkon ajanlasku-uudistus saatiin ajettua läpi.⁹⁶

Tältä kannalta teemaan käsittely oli helppo ulkoistaa nimenomaan ainoastaan Karjalan tai Kannaksen aluetta koskevaksi ilmiöksi, joka saatettiin muualla Suomessa jättää pitkälti huomiotta. Tämä vieraannuttaminen voidaan nähdä aikansa yleiseurooppalaisessa viitekehyksessä rotukysymyskeskustelun osana, mikä luo sen käytölle hyvinkin politisoidun käsittepojan.⁹⁷ Mielestäni on suhteellisen yllättävää, ettei ortodoksiuskoisten suomenkielisten suomalaisten puolesta tunnuttu kampanjoivan lehdistössä. Luulisi, että tällainen suhteellisen vihamielinen ja vierastava suhtautuminen maan toiseen pääuskontoon, olisi saanut enemmän vastusta aikalaisissa ja varsinkin Karjala-lehden lukijoissa.

Alkuperäisten karjalaisten jättämille autiotaloille muutti sitten muualta Suomesta asukkaita ja näiden jälkeläiset muodostavat nykyään suurimman osan paikkakunnan väestöä. Venäläistä asutusta ei ole. Venäläisiä on täällä ainoastaan joitakuuta yksityisiä perheitä. Sen sijaan on vieläkin jotenkin runsaasti suomalaisia kreikkalaiskatolista uskontoa tunnustavaa väestöä, esim. Raudussa ja Metsäpirtissä. -- --

Täällä itäisellä kannaksen puoliskolla pysyi talonpoika mieleltään ja kieleltään supisuomalaisena, kyn-täen suomalaista maataan ja kiroten selvällä Suomen kielellä. Tänne ei venäläisyys päässyt paljoa vaikuttamaan. Esimerkiksi venäjän kielen taito oli täällä verrattain harvinainen.

M. K., "Kannaksen itäpuolen oloista." Karjala 1925, no 221.

⁹⁵ Nokelainen 1999, 106.

⁹⁶ Nokelainen 1999, 106.

⁹⁷ Lähteenmäki 2009, 296.

Kannaksen uskonnosta puhuttaessa, tunnutaan usein lehdistössä puolustettavan väestön uskonnollista vakaumusta. Kirjoituksissa ja artikkeleissa mainitaan, että suurin osa kannakselaisista on evankelisluterilaisia aivan siinä missä muutkin suomalaiset, mikä on toki totta. Sitten siirytään historiallisen pohjustuksen kautta avaamaan sitä, miten ne muutamat, jotka edelleen ovat kreikkalaiskatolisia, ovat aikoinaan ajautuneet tämän uskontokunnan jäseniksi, miten heitä on vain muutamia ja kuinka useat heistä ovat venäläisperäisiä perhekuntia. Tämä näkökulma vaikuttaa toistuvan sekä Helsingin Sanomien että Karjala-lehden julkaisemissa kirjoituksissa, mikä mielestäni kytkeytyy ajan henkeen uskonnollisen kysymyksen merkityksen vähättelyssä. Vähemmistön pienuus ikään kuin sai uskonnollisen jakauman ja kirkkokuntien mahdolliset ristiriidat näyttämään vähemmän tärkeältä teemalta, vaikka ortodoksisuus olikin maassa virallinen vähemmistöuskonto.

Maailmansotien välisenä aikana suomalaisuuden käsitettä alettiin rakentaa uudestaan valtiossa, joka oli välillä vakiintunut suhteellisen oikeistolaiseksi maaksi. Yleisvaltakunnalliseen ilmapiiiriin liittyivät ympäri läntistä Eurooppaa nouseva rotuoppiaate ja suomenkielisen talonpoikaisväestön keskuudessa syntynyt poliittinen liikehdintä. Tämä nosti ”aitosuomalaisuuden” käsitteen yhteiskunnalliseksi puheenaiheeksi ja kavensi entisestään suomalaisuuden käsitettä.⁹⁸ Ortodoksisuuden esittäminen ”seliteltävänä” piirteenä tuntuu osaltaan liittyvän juuri tähän ”aitosuomalaisuuden” käsitteen merkityksen kasvuun, minkä yhteydessä ortodoksisuudesta tuli jotakin ”vähemmän aidosti” suomalaista.

Tästä näkökulmasta käsin kuitenkin tunnuttiin jättävän huomiotta sen, että useammat sadat itäisen raja-alueen suomalaiset olivat kreikkalaiskatolisia ja syntyperältään karjalaisia, eivätkä venäläisiä. Esimerkiksi Karjalankannaksen alueella vuonna 1939 ortodoksiseen kirkkokuntaan kuului viisi prosenttia alueen väestöstä⁹⁹, vaikka venäjänkielisiä oli ainoastaan 2,5 prosenttia¹⁰⁰. Karjalankannaksen asema luterilaisen ja ortodoksisen uskontopiirin rajana muodostui pitkälti historialliselta pohjalta, jolloin itäinen Karjala kuului venäläiseen vaikutuspiiriin tiukemmin muun Suomen kuuluessa ruotsalaiseen valta-alueeseen ja siirtyen näin roomalaiskato-
lisista protestanteiksi. Tämä uskontoero ja pieneen vähemmistöön kohdistuva paine johti monille perheille päätökseen vaihtaa kirkkokuntaa tai kastaa lapsensa ortodoksisuuden sijaan luterilaiseen uskoon 1920- ja 1930-lukujen Suomessa.¹⁰¹

⁹⁸ Markkola et al. 2015, 132–133.

⁹⁹ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 142.

¹⁰⁰ Katajala et al. 2019, 91.

¹⁰¹ Markkola et al. 2015, 134–135.

Toisaalta ylemmässä esimerkissä ortodoksisuus on sidottu osaksi suomalaisuutta ja suomenkielisyyttä ja tässä suhteessa ainoastaan venäläiset ovat jääneet ulkoistetuksi kansanosaksi. Näin ollen erontekoon käytetään suomenkielisyyttä sekä jossakin määrin talonpoikaiskulttuuria ja maanviljelyä elintapana. Eronteon periaatteita ja käsitteitä analysoidessa on mielenkiintoista huomata se laaja-alainen suomalaisuuden käsite, joka saattoi olla huomattavastikin poikkeava.

Eronteko on tässä yhteydessä keskitytty tekemään nimenomaan kielikysymyksen keinoin, mutta tämä puolestaan tiputtaa suomalaisuuden viitekehyksestä ulos esimerkiksi kaksikielisen väestön tai karjalan kieltä kotona käyttävät paikalliset. Samoin käsitteestä tippuvat myös suomenruotsalaiset, joihin vertaaminen on sinänsä mielenkiintoista, että heidän yhteiskunnallisessa asemassaan ei tunnu useinkaan olevan oikeuttamisen tarvetta. Toki useat suomenruotsalaisetkin päätyivät esimerkiksi suomentamaan nimensä ja vaihtamaan äidinkieltänsä itsenäistymisen jälkeen, mikä on mielestäni hyvä osoitus aiemmin etuoikeutetun vähemmistön aseman muutoksesta. Suomenruotsalaisvähemmistöön toki pätevät useassa kohdassa omat erikoisuutensa, mutta vertaus on mielestäni silti hedelmällinen maamme vähemmistöistä puhuttaessa ja kansan suhtautumista vähemmistöjen asemaan pohtiessa.¹⁰²

Tässä yhteydessä on vielä huomautettava siitä, että on sopimatonta asetella kreikkalaiskatolisuudelle minkäänlaisia aluerajoja, niin kuin on usein tehty. Perustamalla erikoinen 'Raja-Karjalan' maakunta ja asettamalla kreikkalaiskatoliset sen asukkaiksi edistetään huonosti sitä tarkoitusta, johon nyt yhteisvoimin pyrimme, nimittäin väriä käsitysten poistamista ja 'nurjamielisyyttä'. Missä muualla on joitakin rajapitäjiä erotettu erilliseksi 'rajamaakunnaksi'? Vain siellä, esim. Keski-Euroopassa, jossa rajoilla on asunut vieras vähemmistö, jota enemmistökansa on tahtonut sortaa. Vaikka tahtoisimme kuinka puolustaa kreikkalaiskatolista väestöä, niin erottamalla heidät eri rajamaakunnaksi 'Raja-Karjalaksi' saatetaan tämä väestö ja tämä osa Karjalaa tahtomattaan samaan asemaan kuin jotkin sorretut keski-eurooppalaiset rajamaakuntavähemmistöt.

V.N., "Keskustelua 'karjalaisuudesta'." Karjala 1935, no 3.

Karjala lehdessä kommentointiin Raja-Karjala käsitettä suhteellisen tiukoin sanankäntein vain vajaa vuosi sen jälkeen, kun Helsingin Sanomat oli lanseerannut oman aluetta käsittelevän viikkoliitteen juttusarjansa nimellä *Raja-Karjalan sarja: Raja-Karjalan kansasta ja sen kehityksoloista*¹⁰³ keväällä 1934. Alkuvuodesta 1935 Karjala-lehdessä julkaistun V.N. nimimerkin

¹⁰² Markkola et al. 2015, 133–135.

¹⁰³ HS 1934, no 19.

kirjoitelman voi nähdä kommenttina tälle sarjalle ja sen käyttämälle käsitte pohjalle. Siinä missä raja-alueen identiteettiä koitettiin sitoa suomalaisen kulttuurin kehukseen entistä voimakkaammin, tuntui Raja-Karjala-termi olemaan omiaan tämän yhteyden hajottamiseen.

Einonen ja Härkönen kokevat¹⁰⁴, että rajaseudun näkeminen omana eriytettynä yhteisönään on omiaan yhtenäistämään aluetta sisältä käsin. Tällainen alueellisen yhteisötunteen tiivistyminen puolestaan on omiaan erottelemaan alueen ympäröivästä, yhtenäisyyteen pyrkivästä valtiosta. Näin rajan toiselle puolelle suunnattuun vierauden vihollistamiseen saattaa tulla sävyjä, jotka kohdistuvat myös muulle maalle vieraampaan rajaseutuun.¹⁰⁵ Raja-Karjala-termissä itsessään tämä oletus on ikään kuin sisäänrakennettuna puheessa. Näin Helsingin Sanomien käyttämien termien kommentoinnin Karjala-lehdessä voi nähdä myös sangen merkittävänä yhteiskunnallisena kannanottona. Onhan käsitteistön kritisointi sinänsä ymmärrettävä kommentoinnin keino, ja tässä kohdassa voi ajatella sen olevan myös pitkälti kommentoimisen paikka.

Myös alla olevassa Helsingin Sanomissa julkaistussa kirjoituksessa on mielestäni havaittavissa rajaseutuja voimakkaasti toiseuttava sävy. Laatokan pohjoispuolta kuvaillaan kreikkalaiskattolisen väestön vuoksi ”venäläistymiselle tavallista alttiimpana rajaseutuna”, jossa on nyt tapahtunut ”kansallinen ja taloudellinen nousu”, kun valtiovalta on korkeakoululaitosmaisen toiminnan kautta ”valistustoimenpiteenä” päässyt vaikuttamaan alueella. Kirjoittaja toivoo nyt opettajaseminaaria myös Kannakselle, jotta ”Kannaksen asukkaisiin luotaisiin entistä elävämpi kansallishenki ja innokkaampi isänmaallisempi mieli”. Vaikkakaan kirjoittaja ei Kannaksen kohdalla suoraan puhu uskonnollisesta merkityksestä, tuntuu opettajaseminaarin yhteydessä uskontokysymyksen esiin tuonti mielestäni tarkoittavan nimenomaan sitä, että luterilaisuuden leviäminen alueelle olisi omiaan isänmaallistamaan sen väestöä.

Sortavalan seminaarin vaikutuksen ansioksi on suurimmaksi osaksi luettava se kansallinen ja taloudellinen nousu, mikä niin takapajulla olleissa, uskonnoltaan enimmäkseen kreikkalaiskattolisen väestön asumissa ja jo senkin vuoksi venäläistymiselle tavallista alttiimmissa Laatokan pohjoispuolella olevissa rajaseuduissa on viime vuosikymmeninä tapahtunut. Samanlaisiksi voimakkaaksi kulttuurikeskustaksi, joka, muiden valistustoimenpiteitten ohella, loisi Kannaksen asukkaisiin entistä elävämmän kansallishengen ja innokkaamman isänmaallisen mielen, varmaankin varttuisi sinne sijoitettu opettajaseminaari, siten edistäen koko valtakuntamme olemassaoloa ja säilymistä. Se olisi yksi keino, eikä suinkaan vähimpiä, kansallisen puolustuskyvyn vahvistamiseksi.

¹⁰⁴ Katajala et al. 2019, 85–90.

¹⁰⁵ Paasi 2020, 23 & 1894, 68. Markkola et al. 2015, 135.

A. V. Komulainen: ”Uusi yläkansakouluseminaari: Sijoitettava Karjalan kannakselle, Käkisalmeen.”
HS 1926, no 8.

3. Monikulttuurisuus osana Kannaksen alueellista identiteettiä

Kansainvälisyys ja monikulttuurisuus olivat osin enemmän läsnä 1900-luvun alkuvuosikymmenien maailmassa kuin vuosisadan loppupuolen arjessa, sillä kuningassuvut, kolonialismi ja valtiorajojen vaihtuvuus osaltaan yhtenäistivät koko maailmaa. Toisaalta nouseva nationalismi synnytti vastakkainasetteluja ja aiheutti rajajännitteitä kaikkialla maailmalla. Maailmansotien välisenä aikana kasvavat ääriliikkeet ja poliittinen hajanaisuus vaikuttivat voimakkaasti kansainvälisyyskäsityksiin puolin ja toisin. Itsenäistymisen jälkeisessä Suomessa tämä ristiriitainen suhtautuminen näkyi esimerkiksi sekä suomalaisuuskuvan kaventumisena että laajentumisena: samalla kun Suur-Suomi-aate keräsi kannatusta, käänsivät tuhannet ruotsinkieliset sukunimensä suomenkieliseksi ja ortodoksit kastoivat lapsensa luterilaisiksi.¹⁰⁶

Analysoin tässä luvussa sitä, kuinka kansainvälisyys ja monikulttuurisuus näkyivät Karjalankannasta käsittelevissä lehtijutuissa ja minkälaista kuvaa alueen monikulttuurisuudesta pyrittiin lehdistössä rakentamaan toisaalta voimavarana ja toisaalta uhkana. Vaikuttiko ristiriitaisia ajatuksia herättävän teeman käsittelysävyyn julkaisun ajankohta, levikkialue taikka kirjoittajan poliittinen kanta? Olen jakanut luvun kolmeen alalukuun, josta ensimmäinen käsittelee alueen kansainvälisyyttä historialliselta kannalta esitettynä. Toisessa luvussa puolestaan nostan esiin monikulttuurillisuuden merkitykseen liitettyjä teemoja, kun taas kolmannessa luvussa analysoin alueen monikielisyyskeskittyviä lähteitä.

3.1 Karjalaisen kulttuurin kansainvälisyys Kannaksen historiallisena piirteenä

Salmassa ja Suojärvellä on mahdollisuus käydä monissa vanhoissa karjalaiskylissä, joissa vieläkin tapaa vanhan karjalaiskulttuurin peruja, vaikka niitä nykyaika ja sen virtaukset ovatkin aika tavalla hävittäneet.

Ei se ole mitään ryssäläisyyttä, niin kuin monet asioista perilläolematommat muualla Suomessa saattavat helposti käsittää. Rajanpuolen suomalaiset ovat yhtä hyviä suomalaisia kuin muutkin, rajan takaa

¹⁰⁶ Markkola et al. 2015, 133–135.

saamistaan kulttuurivaikutteista huolimatta. Kansatieteellisesti on tämä raja-asutus mielenkiintoista ja arvokasta. Sitä olisi vaalittava ja sen kulttuuriperinteet pyrittävä säilyttämään.

V. N., "Rajamaanteiden lumoissa." Karjala 1937, no 184.

Lehdissä esiintyi toisinaan hyvin puolustuksellisia puheenvuoroja kannakselaisiin liittyen. Vaikkakin yllä olevassa katkelmassa tunnutaan viittavan ennemminkin Suur-Suomi-aatteeeseen, avataan siinä myös mielenkiintoisesti hieman poikkeavasta näkökulmasta karjalaisuuden kulttuuria. Se mikä toisinaan on julkisessa keskustelussa ulkoistettu, on tässä kirjoituksessa otettu tiukaksi osaksi "meitä", jopa fyysisen rajan ylittäen. Alueen kulttuurista merkitystä on tuotu esiin, eikä sen tärkeyttä ole edes nähty tarpeelliseksi perustella sen voimakkaammin kansallisromanttisin tai historiallisinkaan keinoin, vaan se ikään kuin nähdään kiistämättömänä tosiasiana.

Kyseinen katkelma edustaa historiallisuuteen pohjaavaa aikalaisnäkökulmaa Karjalankannaksen alueen kulttuurisesta moninaisuudesta, mutta ottaa useimmista vastaavista puheenvuoroista poiketen vähemmän puolustelemaan kannan aiheeseen. Maailmansotien välisenä aikana nuorta Suomen valtiota pyrittiin laajasti yhtenäistämään niin kulttuurisesti, kielellisesti, poliittisesti kuin alueellisestikin, jotta itsenäinen valtakunta saataisiin yhtenäiseksi ja voimakkaaksi kokonaisuudeksi.¹⁰⁷ Karjalan alue erosi moninaisen kulttuurinsa ja perinteidensä osalta huomattavasti läntisestä Suomesta, eikä tähän aina suhtauduttu positiivisesti. Karjalan rajaseutu ja varsinkin sen keskusalueeksi kohonnut Kannas olivat laajan keskustelun kohteena poliittisesti merkittävän sijaintinsa vuoksi, ei ainoastaan kahden valtakunnan rajana, vaan myös yleiseurooppalaisessa ilmapiirissä ajateltuna itäisen ja läntisen kulttuurin raja-alueena.¹⁰⁸ Tätä raja-alueelle ominaista kulttuurien moninaisuutta tunnuttiin usein joutuvan puolustelemaan kiihkeästi, jotta alue saatiin mahtumaan suomalaisuuden kehyksiin.

Alueen historiallisuutta pohjattiin rajalinjan aiempaan merkitykseen, jonka pitkässä jatkumossa Venäjän vallan aika nähtiin poikkeuksena ennemmin kuin parisataavuotisena ajanjaksona. Rajan oikeutusta pohjattiin Venäjän ja Ruotsin aiempiin rajasopimuksiin 1500- ja 1600-luvuilta, varsinkin Stolbovan rauhansopimus vuodelta 1617 nostettiin suomalaisuuden rajan synnyttäjäksi. Tämä historiallinen pohja oli nuorelle valtiolle tärkeä kiinnekohta, ikään kuin

¹⁰⁷ Nevalainen & Sihvo 1998, 49.

¹⁰⁸ Nevalainen & Sihvo 1998, 383.

konkreettinen todistus oikeutetusta olemassaolosta ja voimassa olevan rajalinjavedon pysyvyydestä. Samoin kielen- ja kulttuurintutkijat pyrkivät todistamaan karjalaisen kulttuurin piirteitä tutkimalla rajan taaksekin jääneen Karjalan sitoutuvan suomalaisperäiseen kulttuuriperinteeseen. Sen sijaan venäläisperäiset piirteet rajantakaisessakin karjalaiskulttuurissa nähtiin ainoastaan myöhemmin siihen tarttuneina, kulttuurin alkuperäisyyttä ennemminkin turmelleina, rappiollisina piirteinä.¹⁰⁹ Tämä ajattelusävy näkyy myös yllä olevan kirjoituksen ”ei ole mitään ryssäläisyyttä” -toteamuksessa. Karjalaisuus itsessään oli alun perin puhdasta suomalaisuutta, joka sittemmin oli vain joutunut venäläisen kulttuuripiirin vaikutuksen puristuksiin.

Kahden valtakulttuurin paineessa kehittynyt Viipurin ja Kannaksen metropolialue oli saanut vuosisatojen aikana niin idästä kuin lännestäkin kulttuurillisia vaikutteita, jotka olivat alueella sekoittuneet myös pohjoisesta ja etelästä tuleviin paikallisväestön muinaisiin tapoihin.¹¹⁰ Vaikka edellä nähdyssä katkelmassa esiin nostetut paikkakunnat lasketaankin Laatokan Karjalaan ja Raja-Karjalaan kuuluviksi, eivätkä näin edusta suoranaisesti Kannaksen tilannetta, toimii teksti kuitenkin mielestäni esimerkkinä alueen moninaisuudesta. Varsinkin syrjemmillä alueilla Kannaksellakin modernisoituneeseen kulttuuriin oli sekoittunut Karjalan alueen muinaisia tapoja, kuten itkuvirsiperinnettä, laukkukauppiaskulttuuria ja vanhoja ortodoksisia uskomuksia¹¹¹, jotka olivat vuosisatojen aikana muodostaneet alueelle varsin omaperäisen kulttuurin. Enimmäkseen erityisesti Vienan alueelle ominaiseen kulttuuriperinteeseen kuuluivat muun muassa muualla Suomessa vieraammiksi jääneet itkuvirret, karjalan kielet ja murteet, kaupankäynnin ja erityisesti laukkukauppiaiden paljous sekä esimerkiksi omat ikivanhat hää- ja ruokaperinteensä.¹¹²

Katkelma edustaa paikallisnäkökulmassa olennaiseksi osaksi muodostunutta, historialliseen perusteluun pohjautuvaa kulttuurista puolustelua. Se on alueen paikalliseen näkökulmaan pohjautuvaa, eikä näin ollen edusta yleisempää valtakunnallista näkemystä tai laajemmin jaettua lehdistön käsitystä aiheesta, mikäli tällaista konsensusta oli edes olemassa. Samoin kyseinen teksti on ulkopuolisen kirjoittajan lehteen lähettämä, mikä oli ajanjaksolle tyypillinen lehtikirjoittelun tapa sekä paikallislehdissä että laajemmissa julkaisuissa¹¹³. Näkisin kuitenkin, että lehteen valittuina ja siihen painettuina kyseinen lehti on ainakin suurimmilta osin samaistunut

¹⁰⁹ Suutari 2013, 37–38.

¹¹⁰ Nevalainen & Sihvo 1998,45.

¹¹¹ Markkola et al. 2015, 257–263. Nevalainen & Sihvo 1998, 45–46.

¹¹² Lähteenmäki 2009, 21.

¹¹³ Paasi 1984, 129–131. Lähteenmäki 2009, 303.

esitettyyn mielipiteeseen, ellei muuta ole sen yhteydessä kommentoitu, joten tältä kannalta katkelma on mielestäni yleistettävissä paikallisnäkökulmaa edustavaksi laajemminkin kuin yhden kirjoittajan mielipiteenä.

Kyseessä oleva katkelma on mielenkiintoinen osoitus aikalaiskäsituksesta, miten suomalaisuus ja siihen kuuluminen on määritelty. Kirjoittaja vaikuttaa puolustavan ”rajanpuoleisen” väestön suomalaisuutta tavallaan minimoimalla itäisen kulttuurivaikutteen merkityksen sen syntymisessä. Saatettiin todeta ”ei se ole mitään ryssäläisyyttä”, vaan alueen poikkeava ja erikoislaituinen kulttuuri on erityinen ja arvokas osa suomalaisuutta. Raja-alueen kulttuurin arvokkuuden puolustaminen on aikalaiskuvaansa nähden melko poikkeava lehdistöjulkaisu. Lähdeaineistoni rajoissa voin todeta harvan sotien välisenä aikana julkaistun lehtijutun yhtä suorasanaisesti kehottavan varjelemaan rajaseudulle kehittyntä, omalaatuista karjalaiskulttuuria. Toisaalta suojelukehotuksesta huolimatta kirjoittaja tuntuu haluavan alleviivata sitä, että voimakkaat venäläisvaikutteet eivät ole tätä kulttuuria synnyttäneet, vaan yhtä lailla se pohjaa ”suomalaisuuteen”. Vaikka osin teksti on aikalaisjulkaisuistaan poikkeava, ei siinä mainittu tietämättömyys Karjalan alueen oloista muualla maassa ole ajalle vieras. Vastaavanlaista puhetapaa nostettiin toistuvasti esiin paikallisnäkökulmaa edustavissa kirjoituksissa.

Kirjoituksessa pitäydytään ”karjalaiskulttuuri” -termin käytössä painottaen nimenomaan kulttuurin alueellista merkitystä ja perinteikkyyttä. Tässä suhteessa se periaatteessa tiputetaan suomalaisuus-venäläisyys-akselille jäävästä määrittelystä, vaikkakin liitetään toki enemmän suomalaiseen viitekehykseen. Toisaalta perinteinen kulttuuri kuitenkin toiseutetaan joksikin, mikä on olemassa enää ”vanhoissa karjalaiskylissä” ”rajamaanteiden” tuntumassa, vaikka osia tästä perinteisestä kulttuurista oli kirjoitusaikana toki edelleen voimissaan myös modernisoituneimmilla seuduilla¹¹⁴.

Vielä viisikolmatta vuotta sitten Viipuri oli varsin kansainvälinen kaupunki, kokoonsa ja asukaslukuunsa nähden maamme kansainvälisin. Nyt se on kauppansa keralla kansallistunut. Se on siis sangen suomalainen kaupunki – kokonaan karjalainen. Näin muuttuessaan se ei kuitenkaan ole - se on totuuden nimessä peittelemättä tunnustettava – yksinomaan kartuttanut kulttuuriarvojaan, vaan myöskin eräitä - vanhan sivistyksen hiomia - menettäneet. On tärkeää, että menetykset huomataan ja menetetyt arvot saadaan korvatuiksi uusilla, uusien perinteiden perustaksi kelpaavilla.

Leikari, ”Rengasmatkalta. Kesäistä Viipuria.” HS 1928, no 169.

¹¹⁴ Nevalainen & Sihvo 1998, 45–46 & 415.

Leikari-nimimerkin takaa kirjoittava kirjeenvaihtaja, joka useamman vuoden ajan julkaisi kirjoituksiaan Helsingin Sanomissa, tuntuu suhtautuvan aikalaisilmapiiristä melko poikkeavalla tavalla alueen kulttuuriseen monimuotoisuuteen. Toki kirjoituksen julkaiseminen valtakunnallisessa lehdessä antoi hieman etäisyyttä Kannaksella vaikuttaviin paikallisiin käsityksiin, mutta toisaalta paikallisena kirjeenvaihtajana toimiessaan kirjoittaja luultavasti tunsikin myös paikallisen lehdistön käsitykset ja kannanotot aiheen tiimoilta hyvin. Tästä huolimatta hän omassa tekstissään ”totuuden nimissä peittelemättömästi” tunnustaa, että alueen kulttuurillinen kehittäminen muuhun Suomeen yhdenmukaista on osaltaan myös verottanut paikalliskulttuuria.

Vaikka kannanotto tehdäänkin kyseisessä katkelmassa melko hillitysti, edustaa se osaltaan alueen kulttuurisesta kerroksellisuudesta käytyä keskustelua. 1920-luvun Viipurissa aiempien kulttuurillisten kerrosten säilyminen oli otettu osaksi kaupunkisuunnitteluakin, joten niiden erityinen merkitys alueella oli jo hallinnontasolla huomioitu.¹¹⁵ Yleisesti kuitenkin kanta Suomen alueen kulttuuriseen yhtenäistämiseen tuntui vähintäänkin paikallistason lehdistössä ponnistavan ”muukalaista sortoa”¹¹⁶ vastustavista ja ”tarmokasta sivistystyötä”¹¹⁷ mainostavista mahdipontisista sananparsista. Kyseiset sananparret usein heijastelivat käsitystä siitä, että itsenäistyminen ja suomalainen kulttuurivaikutus pelastavat alueen ”venäläistyttämävainon”¹¹⁸ alta ja ”suomisyöjien”¹¹⁹ kynsistä. Näin kulttuurin yhtenäistäminen saatiin kuulostamaan isänmaalliselta sankariteolta, eikä sen mahdollisia haittapuolia niinkään nostettu julkisessa keskustelussa esiin. Tältä kannalta Leikari antaa oheisessa katkelmassa ymmärtää, että alueen aiempikin kulttuuri oli arvostettavaa ja ainutlaatuista ja sen yhtenäistäminen valtakulttuuriin sisältää myös menetyksiä.

Yleisvaltakunnallisesti osin ilmeisen vieraaksi jääneen Karjalankannaksen kuva vaikutti sekoittuvan Vienan karjalaiseen kulttuuriin, joka on jo suurimmilta osiltaan kannakselaisuudesta hyvin poikkeava kokonaisuutensa, vaikkakin sen perinteiset piirteet osin näkyivät myös Kannaksen kulttuurissa.¹²⁰ Nimenomaan Vienan alueelle ominaista oli esimerkiksi karjalankielisyys, joka jäi pitkälti pohjoisempien alueiden kulttuurin osaksi, eikä niinkään levittäytynyt Kannakselle asti. Ehkä nimenomaan tällainen Kannaksen roolin moninaisuus ja ikään kuin kulttuurillinen väliinputoaminen niin Raja-Karjalan ja Vienan alueen, kuin sekä Suomen että

¹¹⁵ Katajala et al. 2019, 118.

¹¹⁶ Karjala 1923, no 55.

¹¹⁷ Karjala 1928, no 5.

¹¹⁸ Karjala 1937, no 344.

¹¹⁹ Karjala 1925, no 127.

¹²⁰ Nevalainen & Sihvo 1998, 45–46.

Venäjänsen alueen kulttuureista, aiheutti sen vaikean lähestyttävyyden ja näin kokonaisuuden vieraaksi jäämisen useammalle ulkopaikkakuntalaiselle. Toki aineistoni kautta on vaikea tutkia ihmisten todellisia käsityksiä, mutta julkisessa keskustelussa tämä alueen tuntemattomuus koettiin jatkuvana ongelmana 1920- ja 1930-luvuilla sekä paikallisella että osin myös valtakunnallisella tasolla. Toisaalta myös Kannaksen omankin väestön keskuudessa tietämättömyys alueen historiasta ja kulttuurisesta merkityksestä tuntui olevan heikolla pohjalla, kuten alla olevan katkelman sisältämä ilmoitus antaa ymmärtää.

Karjalan Kannas, varsinkin sen itäinen, Laatokan rantamalla, oleva osa oli aikaisemmin vallitsevien vaihtelevien valtiollisten olosuhteiden pakosta joutunut historiallisestikin erikoisemaan, joka selittää sen, että tiedot sen vaiheista eräinä määrättyinä ajanjaksoina ovat jääneet verrattain ylimalkaisiksi ja vajavaisiksi. Poistaakseen tässä suhteessa vallitsevan puutteen ja valmistakseen kannakselaisille tilaisuuden tarkemmin perehtyä Kannaksen sekä historiallisiin vaiheisiin että oloihin nykyaikana, on v. 1922 perustettu Karjalan Kannaksen Liitto ryhtynyt toimittamaan julkaisujen muodossa eräitä tätä tarkoitusta vastaavia esityksiä. -- --

”Kaakon kulmalta’ kappale Karjalan Kannaksen historiaa.” HS 1926, no 209.

Tässä suhteessa karjalainen kulttuuri vaikutti ulkopuolisiin silmiin olevan myös alueen oman väestön keskuudessa ristiriitaisesti ymmärretty käsite, jonka liittäminen vuorotellen länteen ja itään vaikuttaa osaltaan sekoittaneen myös paikallisten ymmärryksen omasta kulttuuristaan. Toisaalta katkelman aiheesta on mielestäni myös tietynlaista alueen sisäistä organisoitumista me-hengen nostattamiseksi. Ikään kuin muun Suomen asenne Karjalankannaksen tietynlaista ”kulttuurista erikoisuutta” kohtaan nostettaisiinkin voimavaraksi alueen sisäisen yhteisöllisyyden kehittymiselle. Edellisen katkelman sävyyn yhtyen ”varmistakseen kannakselaisille tilaisuuden tarkemmin perehtyä Kannaksen sekä historiallisiin vaiheisiin että oloihin nykyaikana” vaikutti myös paikallinen lehdistö kantavan kortensa kekoon, kuten seuraava katkelma osaltaan osoittaa.

Kannaksen suojeluskuntalaiset! Te seisotte yhdellä koko maapallon merkillisimmällä paikalla. Te seisotte eurooppalaisen ja aasialaisen kulttuurin raja-alueen tärkeimmällä kohdalla. Oletteko tätä usein ajatelleet! -- -- Nuori polvi ei täysin tajua, millaiset olivat olot Kannaksella Venäjän vallan aikoina. Vanhempien on se heille valaistava ja siten nuorissa isänmaallista henkeä herätettävä. -- --

Mutta meidän tulee oppia myöskin muistamaan, ettei Suomen ja Venäjän oikea raja ole Rajajoella, vaan se on sillä linjalla, jonka takana ei enää pääväestönä asu Suomen heimoon kuuluvaa väestöä tai sillä linjalla, jonka paikallinen väestö äänestyksen kautta määrää. -- -- Kyllä meidän on uskottava totuuden voittoon tässäkin meille tärkeässä kysymyksessä. Muutoin me olisimme heimomme heikkoja jäseniä, me

halveksisimme heimomme yhtenäisyyttä, me olisimme kuihtuvia kukkia, juurettomia vesoja suomalaisessa sukupuussa.

Kannaksen suojeluskuntalaiset! Suuri on tehtävänne, jalo päämääränne. Te muodostatte länsimaisen kulttuurialueen ensimmäisen tuen. Te seisotte isänmaamme etuvartiostossa itää vastaan. Kunniakas asema velvoittaa. Venäläisten tykkien pauke muistuttakoon jokaista velvollisuuksien täyttämistä! Se innostakoon meitä entistä uutterampaan työhön, työhön Kannaksen, työhön koko Suomemme hyväksi! Jos Karjalan kannas kestää, niin koko Suomi kestää. Tietoisina tästä pysymme hän me rajan valppaina, horjumattomina vartioina.

K., "Kannaksen suojeluskuntalaisille." Karjala 1928, no 182.

Kannaksen alue oli maan itsenäistymisen aikaan suhteellisen selkeäksi omaksi yksikökseen eriytynyt alue, jonka kehitykseen oli vaikuttanut huomattavasti Venäjän rajan ja erityisesti Pietarin miljoonakaupungin läheisyys sekä alueen markkinaimu. Viipurin kaupungin merkityksellinen maantieteellinen sijoittuminen valtakunnassa sekä sen pitkä kansainvälinen historia olivat tarjonneet nousujohteisen kasvumahdollisuuden alueelle. Viipuri oli aikansa suomalaiskaupungeista historiallisesti ehkäpä kansainvälisin, mihin vaikutti selkeä rooli itäisen ja läntisen kulttuurin rajalle jäävänä kaupunkina. Viipuri oli väestömäärältään heti Helsingin jälkeen maan toiseksi suurin kaupunki, johon oli kerääntynyt sekä läntisen että itäisen Euroopan asukasedustusta.¹²¹ Tämä aiheutti myös ahdistusta alueen ”suomalaisuudesta”.

Ylle liitetty katkelma on toki ajattelun ääripäätä, mutta alleviivaa hyvin aikakauden ilmapiiriä. Toisaalta oikeisto ja Suojeluskunnat olivat voimakkaimmillaan, ja vaikka Suur-Suomi-aate alkoikin jo menettää merkitystään 1920-luvun loppupuolelle tultaessa, näkivät monet edelleen inkeriläiset ja karjalaiset sukuheimonsa suomalaisuuden osina ja näin Suomen valtakunnan väestöön oikeutetusti kuuluviksi.¹²² Toisaalta Suomen kansallisvaltion yhteishenki pohjautui pitkälti nimenomaan yhtenäisen suomalaisuuden luomiseen nuoren valtion ympärille, joka usein heijastui valtaväestöstä poikkeaviin kulttuurivähemmistöihin negatiivisesti. Suomessa näihin alueisiin kuuluviksi ajateltiin ennen kaikkea pohjoisten ja itäisten raja-alueiden omalaatuisimmat kansat, lähinnä karjalaiset ja saamelaiset. Tämä koettiin ikään kuin suurimpana alueellisen kehityksen riskinä, sillä tärkeiden rajaseutujen asuttajien kulttuurit koettiin vaarallisen

¹²¹ Katajala et al. 2019, 85–89. Nevalainen & Sihvo 1998, 45. Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 67–74.

¹²² Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 48–58.

poikkeaviksi valtaväestöstä ja näin rajaseutujen elinvoimaisuutta ja kulttuurista, poliittista sekä sotilaallista pystyvyyttä heikentäväksi.¹²³

Vaikka ”Kannaksen suojeluskuntalaisille” osoitettu teksti pyrkii käsittämään suomalaisuuden laajemmassa mittakaavassa, kokonaisena kansanosana, johon myös esimerkiksi inkeriläiset ja Liivinmaa kuuluvat. Tästä huolimatta suomalaisuus ja sen ”todellinen” raja tunnutaan määrittelevän yksinkertaisesti ”sillä linjalla, jonka takana ei enää pääväestönä asu Suomen heimoon kuuluvaa väestöä”. Näin ollen esimerkiksi venäläinen kielivähemmistö Kannaksella ja muilla raja-alueilla tunnutaan sulkevan määritelmästä ulos, vaikkakin myös ”paikallisen väestön äänestys” on nostettu esiin keinona rajalinjan vetämiseen.

Tekstin alkuun on mielenkiintoisesti mainittu nuoremman polven unohtaminen, jolla tunnutaan viittaavaan mahdollisesti sekä suojeluskunta-aatteen kannatuksen hiipumiseen nuorison keskuudessa että venäläisvihan tietynlaiseen hälventymiseen itsenäistymisen vankentuessa ja sisällissodan muiston osittain hiipuessa kymmenen vuoden jälkeen. Tässä yhteydessä on tärkeää huomata, että Karjala on melko oikeistomielinen lehti, joka paikallisella suojeluskunnalle suunnatussa kirjeessä toki pyrkii jopa liioitelluin elein kohottamaan sekä alueen isänmaallisen henkisyttä että sotilasinnokkuutta.

Tästä huolimatta uskon sen kuitenkin edustavan aikanaan vallinnutta kahtiajakoisuutta melko oivallisesti, sillä yhtäältä Kannaksen alue nähtiin nimenomaan sotilaalliselta kannalta maan käytännössä tärkeimpänä alueena. Toisaalta alueen lähes kaikki muu kehittäminen oli pitkälti seisahtunut itsenäistymisen ja sisällissodan aikaisten muutosten vanavedessä muutamiksi vuosiksi. Toki samanlaisessa tilanteessa ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä Euroopassa olivat useat eurooppalaiset valtiot sekä muut Suomen alueet, mutta epävarmaksi raja-alueeksi muuttuneella Kannaksella toipuminen kesti useampia muita alueita pidempään. Vasta 1920-luvun loppupuolella Karjalankannas alkoi jälleen taloudellisesta toipua itsenäistymistä edeltävälle tasolle.¹²⁴

Suurimpia puutteita maamme aikaisemmassa kulttuurityössä on epäilemättä ollut se, että kansalliselle olemassaolollemme kaikkein vaaranalaisin paikka, Karjalan kannas, on jätetty yksin taistelemaan sitä vaikutusta vastaan, joka Venäjän valtakunnan entisestä pääkaupungista on maahamme kohdistunut. Se on joutunut kaikkina aikoina ensimmäisenä ottamaan vastaan idästä päin tulleet iskut, olkoot ne sitten

¹²³ Markkola et al. 2015, 29.

¹²⁴ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 30.

olleet sotaista laatua tai rauhan toimien varjolla tapahtuneita venäläistyttämisyrityksiä ja kansallisuutemme tuhoamista tarkoittavia toimenpiteitä. Se on saanut kokea kaikki ne sodan kauhut, jotka maatumme ovat kohdanneet, monin verroin raskaampina ja tiheimpinä kuin muu Suomi. Mutta myöskin se rauhan aika, joka muualla Suomella on ollut maamme ollessa yhdistettynä Venäjän valtakuntaan, on Karjalan kannakselle merkinnyt hellittämätöntä taistelun jatkumista muukalaista sortoa vastaan. Ne kärsimykset, joita Kannaksen väestö on lahjoitusmaajärjestelmän aikana saanut kokea, ja jotka ovat vaikuttaneet aina nykyiseen sukupolveen asti, ovat olleet estämässä Kannaksen asujaimiston niin aineellista kuin henkistä kehitystä niin suuressa määrässä, että sitä on vaikea tajuta muualla Suomessa. -- --

Se slaavilaisuuden painostus, joka jatkuvasti rauhankin aikana on tästä monimiljoonaisesta metropolista suuntautunut kahta rautatietä myöten Karjalan kannakselle, on ollut hirvittävän suuri ja on ulottunut kaikille elämän aloille. Tässäkin taistelussa on Karjalan kannas saanut tähän asti seistä yksinään eikä vielääkään ole ryhdytty valtiovallan toimesta luomaan Karjalan kannakselle sellaista voimakasta kansallista kulttuurikeskusta, joka kykenisi vastapainollaan torjumaan jatkuvasti uhkaavaa slaavilaista vaaraa.

-- --

Kaiken valistustyön pohjana Karjalan kannaksella on oleva kansallishengen herättäminen ja kansallistunnon lujittaminen. Lähtökohtana kaikelle valistukselliselle toiminnalle Karjalan kannaksella on pidettävä kestävän rajamuurin rakentamista idän vaaroja vastaan. On pyrittävä siihen, että valtiollisen rajan suojaksi luodaan elävän kansallishengen ja voimakkaan isänmaallisen mielen läpitunkema suomalainen rajaseudun asujaimisto.

“Vapaan valistustyön järjestäminen Karjalan kannaksella: Kannaksen valistustyön valvoja maist. Paavola-lainen jättänyt sitä tarkoittavan ehdotuksen kouluhallitukselle.” Karjala 1923, no 55.

Ylle liitetty katkelma on havainnollistava esimerkki siitä, kuinka yksin jääneeksi moni kannakselainen käsitti kotipaikkansa, ja kuinka vääristyneeksi kansallisella tasolla levinnyt kuva alueesta paikallisväestön keskuudessa koettiin. Kannakselaiset tuntuivat kokevan tulevansa identifioituiksi ikään kuin vastikään venäläisen valtaisan kulttuurillisen imun alta pelastettuna, suomalaisuudesta omaksi kulttuuriyksikökseen eriytyneenä alueena valtakunnallisella tasolla. Katkelma keskittyy painottamaan alueen historiallisesta muusta Suomen alueesta poikkeavaa tarinaa ja sen vaikutusta alueen kehitykseen. Teksti tuntuu ikään kuin puolustavan alueen poikkeavaisuutta sen historiallisella eriarvoisuudella.

Siinä missä luvun ensimmäinen katkelma, joka sekini oli Karjala-lehdessä julkaistu, pyrki korostamaan alueen kulttuurisen erikoislaatuisuuden merkitystä, pyrkii yllä oleva teksti ikään kuin selittelemään alueen poikkeuksellisuutta ja neuvomaan sen yhdentämisessä muuhun valtakuntaan. Toki aiemmin luvussa esiintynyt katkelma oli vuonna 1937 julkaistu, kun taas kyseinen artikkeli on vuodelta 1923, joten kulttuurin erityislaatuisuutta on mahdollisesti pidetty

positiivisempänä asiana vasta äärioikeistolaisuuden hiipuessä Suomessa kolmekymmentäluvun kuluessa.¹²⁵

Artikkelin sävy on siitä mielenkiintoinen, että vaikka vastuuta periaatteessa työnnetään valtiotavallan suuntaan ja alueen historiallisia ”hylkäämisiä” korostetaan sen erikoislaatuisuuden selettäjinä, päädytään kuitenkin käytännössä lopulta epäilemään nimenomaan paikallisväestön isänmaallisuutta ja kansallishenkisyyttä. Toki kansallishengen nostattaminen rajaseuduilla on aina osa kansallisvaltioiden poliittista suunnitelmaa¹²⁶, mutta Kannaksesta puhuttaessa usein teema nostetaan esiin mainitsemalla nimenomaan ”slaavilaisuuden painostus” ”estämässä Kannaksen asujaimiston niin aineellista kuin henkistä kehitystä”. Vaikka slaavilaisuudesta ja venäläisistä pyritään luomaan viholliskuvaa, tuntuu myös paikallinen suomalainen väestö ikään kuin sekoittuvan tähän epäselkeästi rajattuun viholliseen.

Oheinen katkelma on alun perin tiivistelmä kouluhallitukselle jätetystä ehdotuksesta, joka pyrkii kehittämään Kannaksen oloja, mutta ikään kuin tätä kehityspyrkimystä pohjustaessaan tuntuu samalla halventavan alueen väestöä. Tältä kannalta sävy on mielenkiintoinen paikallislehden julkaisuksi, sillä pitkälti lukijakunta koostui nimenomaan itäsuomalaisista, joiden alueen keskusta nyt melko suoranaisesti nimitettiin epäisänmaalliseksi ja riskialttiiksi. Viipurissa painettu Karjala oli levikiltään Helsingin Sanomien jälkeen toiseksi suurin suomenkielinen lehti toimien äänitorvena oikeastaan koko itäisen Suomen alueella. Lehti oli puoluekannaltaan melko kokoomuslainen ja tämä poliittinen näkökulma myös heijastui voimakkaasti sen kirjoituksiin alueen roolista ja tulevaisuudesta keskustellessa¹²⁷. Oheisessa katkelmassa oikeistolaisuustausaisuus näkyy mielestäni esimerkiksi venäläisvastaisuutena ja isänmaallisuushengen korostamisena.

Katajala kokeekin, että vaikka venäläisvastaisuus oli lähes aina läsnä ajanjakson suomalaisen kansallisidentiteetin rakentamisessa, tuotiin se erityisen voimakkaasti esiin juuri ”Vanhan Suomen” aseman yhteydessä. Venäjän vallan alle pidemmäksi aikaa joutunut alue täytyi nyt uudella tarmolla ikään kuin ”uudelleensuomalaistaa” muuta valtakunnan aluetta voimakkaammin, sillä niin julkinen keskustelu, media kuin historiankirjoituskin alueella olivat olleet venäläishallinnon vaikutuksen alaisina sata vuotta muuta Suomea kauemmin.¹²⁸

¹²⁵ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 48.

¹²⁶ Paasi 1996, XV-XVII.

¹²⁷ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 166–167. Lähteenmäki 2009, 302.

¹²⁸ Suutari 2013, 39.

Kyseisen lehden julkaisuista välittyy käytännössä jatkuvasti kuva siitä, että muualla Suomessa itäisen alueen luonne, merkitys ja poliittinen vaikutus tuntuivat olevan melko vieras teema. Tämänkin voi osaltaan nähdä sitoutuvan ”uudelleensuomalaistamisen” pyrkimykseen nostaa alue valtakunnallisen keskustelun aiheeksi, jotta sen kulttuurinen liittäminen muuhun Suomeen helpottuisi. Pitkälti Karjala-lehdessä julkaistu materiaali Kannaksen alueen kulttuuriin liittyen korostaa muualla maassa vallitsevaa tietämättömyyttä ja epäluuloisuutta sekä sen vähentämisen tärkeyttä valtion yhtenäisyyden nimissä. Samoin se keskittyy painottamaan alueen suomalaisuutta ja näin liittyy tavallaan Suur-Suomi-aatteen kannattajarivistöön. Näin ollen edeltävän katkelman sävy on melko poikkeava useista muista teemaa käsittelevistä paikallistason julkaisuista, vaikkakin hallinnollisen keskustelun tiivistelmänä toki ei täysin lehden omaa käsi-alaa.

Toisaalta tämä on havainnollistava osoitus siitä, miten moninaista ja ristiriitaistakin kuvaa Kannaksesta rakennettiin niin paikallistason kuin valtakunnallisenkin keskustelun sisällä. Alueen asemaan liittyvistä moninaisista teemoista tuntui olevan mielipiteitä yhtä monta kuin kirjoittajiakin, eikä niin puoluekanta kuin maantieteellinen lähestymisasemaakaan tunnu selittävän yksinkertaisesti esiin nostettavia ongelmia ja ehdotettuja ratkaisuja.

Karjalan Kannaksesta on kauempana asuvilla yhä edelleen omituisia käsityksiä, vaikka Kannaksen oloista onkin kirjoitettu niin paljon. Äskettäin tapaamani valistunut varsinaissuomalainen maanviljelijä tiedusteli tosissaan, asuuko siellä oikeita suomalaisia. Koetin musertaa hänet sillä tiedolla, ettei täällä muita olekaan kuin suomalaisia. Kirjaimellisesti se ei ollut oikein, mutta tosiasiallisesti kyllä. Jäljellä olevi[ll]a venäläisillä ei näe[t] ole mitään merkitystä. -- --

Kannaksen kansa on kerran kestänyt venäläisen hyökyaallon, mutta silloin sitä auttoi nykyistä vankempi taloudellinen asema ja kautta maamme ja maailman saatu siveellinen tuki. Kannaksen kansa läpäisee nytkin vaikeudet, jos se saa ulkoa päin olojen vaatiman välttämättömän tuen. Usko tähän tukeen ei ole vielä mennyt. Sitä odotetaan.

“Kannaksen sivistysolot: Taloudellinen ahdinkotila uhkaa pysäyttää nousun; Valtion olisi entistä runsaammin tuettava.” HS 1929, no 338.

Kannaksella tunnuttiin ajattelevan, että muualla Suomessa alue nähtiin vieraana, etäällä sijaitsevana ja itäisen kulttuurin vaikutuspiirin alle jääneenä alueena, enemmän kuin kotimaan osana. Tämä käsitys mielestäni osoittaa, ettei yleisesti omaan kotiseutuunsa identifioituva väestö tuntunut olevan kovin tietoinen alueensa ulkopuolisista asioista, eikä yhteisen suomalaisen kansallisidentiteetin rakentaminen ollut yksinkertainen prosessi. Tässä yhteydessä kansallisen

identiteetin epävarmuus ja laajemman kotimaan tuntemuksen puute näkyy kannakselaisten olettamuksena siitä, miten muu Suomi heidän kotimaakuntansa näki. Osaltaan paikallisten kokemus kertoo myös siitä, millaista kuvaa muun Suomen asenteesta aluetta kohtaan oli paikallistason lehdistössä pyritty rakentamaan. Paikallislehdistön muodostama kuva muun maan välinpitämättömyydestä luultavasti pyrki sekä yhtenäistämään aluetta sisäisesti, miellyttämään lukijakuntansa tunteita, että tuomaan Kannasta esille laajemmassa julkisessa keskustelussa.

Karjalaisen kulttuurin vaikutusalueella elävä väestö itse koki itsensä lähtökohtaisesti suomalaisen kulttuurialueeseen kuuluvana yksikkönä, joka toki tunsikin ajan henkeen kuuluen voimakasta kotiseutuympäystä, muttei kuitenkaan kyseenalaistanut oman kulttuurinsa suomalaisuutta.¹²⁹ Karjala-lehti useimmiten viittaa suomalaisuuden säilymiseen alueella nimenomaan tahtojen taistona ja kulttuurialueiden yhteentörmäyksenä, jonka aikana ”Kannaksen kansa on kerran kestänyt venäläisen hyökyaallon”. Katkelman alkuun liitetty huomautus siitä, miten ”jäljellä olevilla venäläisillä ei näet ole mitään merkitystä” osoittaa selkeää valtakunnallisen suhtautumisen myötäilyä ja oikeistomielistä katsontakantaa asiaan kansallisidentiteetin voitokulun ajatusmaailmasta käsin. Toisaalta se saattaa olla kommentti alueen aiemmin läpikäymälle venäläistämisykselle ja siitä selviämiseksi. Alueelle oli jäänyt, ja jopa osin saapunut, venäläistä väestöä Suomen itsenäistymisen ja rajan molemminpuolisten sisällissotien aikana, joten raja-alueilla oli yhä olemassa huomattava venäläisvähemmistö¹³⁰, vaikkei artikkelin sävy näin annakaan ymmärtää.

Alueen suomalaisuuden vakuuttelusta huolimatta kirjoittaja nostaa esiin alueen poliittiseen kestävyysliittävän huolen mainitsemalla, että aiemmin tällainen ”venäläinen hyökyaalto” on kestänyt nimenomaan koko valtakunnan, ja jopa maailman, tuella sekä vakaalla taloudellisella asemalla. Viitaten oletettavasti vuosisadan alun venäläistämispoliittikkaan alueella, pyrkii kirjoittaja nyt saamaan samanlaista puolustuksellista reaktiota jälleen aikaan muualla Suomessa. Katkelma on havainnollistava osoitus juuri siitä, miten Kannaksella uskottiin muun Suomen alueeseen suhtautuvan. Vähintäänkin katkelman ilmeisen paikallinen kannakselainen kirjoittaja kokee, että muu maa on asenteeltaan välinpitämätön Kannaksen tilanteesta. Kirjoittaja pyrkii mielestäni osin muistuttamaan aiemmasta rajaseutua koskeneesta uhasta ja sen aiheuttamista tunteista. Vuosisadan alun tilanne oli aiheuttanut sekä huolta raja-alueiden poliittisesta ja sosiaalisesta kestävyydestä venäläisvaikutuksen alla, että pelkoa alueen kansallisen

¹²⁹ Paasi 1996, XVII. Lähteenmäki 2009, 21.

¹³⁰ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 59–60.

vakaumuksen lujuudesta¹³¹. Nyt tämä aikaisempi huoli- ja pelkotilakin olisi ikään kuin jälleen soveliasta, sillä vaikkei kirjoittaja kyseenalaistakaan Kannaksen kestämistä, hän pyrkii herättämään tunnereaktioita ja saavuttamaan mahdollista tukea alueelle nytkin.

3.2 Monikulttuurinen rajaseutu kansallisuusaatteen riskialueena

Erityisen värityksen vanhan 1800-luvun Viipurin yhteiskunnalliselle elämälle antoivat sen eri kansallisuudet. Suomalainen, ruotsalainen, saksalainen ja venäläinen aines muodostivat kaupungissa omat piirinsä. Mittasuhteiden pienuus aiheutti kuitenkin, että kosmopoliittisuus täällä oli toisenlaista kuin Euroopan suurkaupungeissa. Se oli omiaan Viipurissa synnyttämään kulmakuntia ja riitoja. Kaupungilta puuttui määrätty luonne. Kansallisuudet eivät kyenneet muodostamaan yhtä kokonaisuutta, joka kosmopoliittisesta sävystään huolimatta olisi voinut pitää yllä poliittista ja sosiaalista vapautta. Vanhan Viipurin henkinen elämä oli jollakin tavoin rikkinäistä. -- -- Omaten 'selvän ja varman käsityksen asemastaan suomalaisessa yhteiskunnassa' hän yrittää parhaansa mukaan lähentää heimolaisiaan [venäläisiä] suomalaiseen kansanaineeseen ja onnistuukin hyvin tässä suhteessa. Myöskin osaavat viipurilaiset jo innostus kansallisiin, isänmaallisen hengen elähdyttämiin yrityksiin, kuten ylioppilastalon rakentamispuuhaan. Suomalainen eheä ja – nuori Viipuri on syntynyt.

Maist. Eli Alf Halonen: ”Viipurin neljä kansallisuutta viime vuosisadalla”. HS 1936, no 177.

Muista rajaseuduista poiketen, Karjalankannas oli kasvattanut alueellista merkitystään venäläisvallan aikana ja hyötynyt emämaan vaikutteista sekä taloudellisesti, yhteiskunnallisesti että kulttuurisesti.¹³² Osaltaan tämän vaikutuksen näkyvyys loi ennakkoluuloja muun Suomen alueelle ja suhtautuminen alueeseen oli kaksijakoista. Karjalan alueen ja karjalaisen kulttuurin perinteisissä kansanosan tutkimuksissa onkin jouduttu tasapainoilemaan sen mukaan, mihin kirjoituksella pyritään. Painotuksesta riippuen on esimerkiksi eri vuosikymmeniä keskitytty skandinaavisten, slaavilaisten tai yleiseurooppalaisten piirteiden korostamiseen alueen kulttuuria käsiteltäessä¹³³. Tämä näkemys on kuitenkin ollut mahdollinen juuri siksi, että kaikki mainitut kulttuuripiirteet ovat olleet nähtävissä alueen kehityksessä.

Vaikka viimeisimpinä vuosinaan Viipurista oli kasvanut alueensa merkittävä keskus juuri Venäjän vallan alla ja Pietarin vaikutuspiirissä, oli sen merkitys ollut tärkeä jo vuosisatoja. Yllä oleva katkelma on erikoislaatuinen nostatus kaupungin monikulttuurisesta, pitkästä historiasta,

¹³¹ Suutari 2013, 83–85.

¹³² Nevalainen & Sihvo 1998, 459.

¹³³ Markkola et al. 2015, 209.

joka osin avaa melko neutraalisti kaupungin kehitykseen vaikuttaneita tekijöitä ja kansallisuuksia. Lopulta se kuitenkin keskittyy painottamaan alueen nykyistä suomalaistunutta ”eheyttä” entisen moninaisen ja ”rikkinäisen” kulttuurivaikutuksen kustannuksella. Entiseen kulttuurien kirjoon perehtymisen sijaan keskitytään lopulta antamaan esimerkillisiä neuvoja nykyisen suomalaistuneen Viipurin toimintaan kaupungin kehittämisessä.

Moninaiset kansalaisuudet nähdään ikään kuin kaupungin kehitystä omalta osaltaan hidastaneilta piirteiltä, ”kaupungin määrätyn luonteen puuttuessa”, mikä keskitetään suomalaistuvan kaupungin uudeksi ”eheydeksi”. Näkökulma aiheeseen on omana aikanaan valtakunnallisesti tuttu, sillä nimenomaan tällainen Kannaksen ja Viipuri maineen uudistaminen tuntui olevan Helsingin Sanomien julkaisemissa kirjoituksissa ominainen tapa Kannaksen tilanteen käsitteelyyn. Suomen vaikutus alueen taloudelliselle ja kulttuuriselle kehitykselle tuntuu painottuvan entisestään 1920-luvun alkupuolelta 1930-luvun loppupuolelle tultaessa. Tämä on uskoakseni heijastettavissa poliittisen tilanteen muuttumiseen ja sodan uhkan kasvamiseen yhtä lailla kuin alueen todelliseenkin kehitykseen. Kannaksen kehittymisestä on nähtävissä selkeää uudistushaluisuutta ja alueen taloudellisen tilanteen huomattavaa parantumista 1920-luvun alun kaaoksesta, mikä vaikuttaa lehdistölle toimivan myös alueen suomalaistumisen todisteena itäistä naapurua vastaan.¹³⁴

Pietarin naapurissa Viipuri oli pystynyt kasvamaan kansainväliseksi suurkaupungiksi, mutta rajan sulkeutuessa itsenäistymisen, sisällissotien ja alueiden lähtökohtaisesti eroavien poliittisten näkemysten vuoksi, menetti alue nopeasti elinkeinomahdollisuuksiaan ja varallisuuttaan. Samalla alue muuttui suurvallan keskusalueesta epävakaaaksi rajaseuduksi, jonka kehitystä häiritsivät moninaiset historialliset vaiheet ja rajan rauhaa rikkoneet levottomuudet, kuten pakolaiset, rajaloukkaukset, salakuljetukset ja valloitusretket.¹³⁵ Tämä äkillinen, huomattava muutos osaltaan vaikutti merkittävästi ihmisten käsityksiin alueen hyvinvoinnista ja kulttuurista. Tältä kannalta edeltävän artikkelin lopetus alueen uuteen nousuun liittyen on mielestäni oiva osoitus pyrkimyksestä vaikuttaa näihin melko yleisesti vallitseviin käsityksiin alueen rappeutuvasta ilmeestä.

¹³⁴ Nevalainen & Sihvo 1998, 415.

¹³⁵ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 28–32 & 67–74.

Suurin osa lehdistön aikalaiskeskustelusta liittyy valtakunnalliseen ja keskushallinnolliseen kehukseen tarpeesta liittää rajaseutu tiukemmin osaksi yleissuomalaista ja länsimaista kulttuuriympäristöä, mutta keinot ja ratkaisut siihen vaikuttavat olevan melko moninaisia ja osin ristiriitaisiakin. Joissakin muiden lehtien kirjoituksissa kehoitetaan suuremmin alueen väestörakenteen muokkaamiseen ehdottomalla muun muassa ”puhtaasti suomalaisilta seuduilta esimerkiksi Hämeestä maanviljelykseen täysin perehtyneitä maanviljelijöitä siirtymään Karjalankannakselle¹³⁶”. Tältä kannalta alle liitetty katkelma Kirje Kannakselta -nimisestä ”kolumnisarjasta” vuodelta 1925 kuvaa paikallisen väestön näkökulmaa keskusteluun alueen väestön ”suomalais-tamisesta”. Siinä missä Kannaksen asema tuntui olevan yleisvaltakunnallisesti ajatellen riippuvainen nimenomaan suomalaisen kulttuurin ja väestön levittämisestä alueelle, tuntui paikallistaholla olevan eri käsitys alueen tulevaisuuden, kulttuurin ja väestön toimeentulon suhteen:

Mutta että Kannas juuri tarvitsisi työteliästä ainesta, on toiselta puolen selvä. Ja toiselta puolen on vieläkin selvää, että Kannas tarvitsee juuri kannakselaisia, maan luontoon ja oloihin tottunutta väestöä. Siksi pitäisi oikeastaan sanoakin: Kannas kannakselaisille!

Kannaksen poika, ”Kirje Kannakselta: XVI.” Karjala 1925, no 149.

Lähtökohtaisesti Karjalankannas koettiin maantieteellisesti, poliittisesti ja taloudellisesti tärkeäksi alueeksi, mutta sen kulttuurinen eriytyminen nähtiin osittaisena uhkana rauhan ja itsenäisyyden säilymisen kannalta. Alueen tulevaisuuden merkitys nostatti ristiriitaisia mielipiteitä siitä, miten rajaseutuja tulisi kehittää.¹³⁷ Osittain teema jakautui selkeästikin paikallisen ja valtakunnallisen näkökulman kannalta, sillä Karjala-lehti pyrki retoriikallaan korostamaan alueen merkityksellisyyttä ja sen ansaitseman taloudellisen ja kulttuurisen kehitysprosessin kiihdyttämistä. Helsingin Sanomien julkaisut sen sijaan keskittyivät useimmiten neutraalisti selvittämään uudistusten tarpeellisuutta ja opettavaisuuteen kallistuvalla sävyllä esittelemään alueen mahdollista tärkeyttä maan tulevaisuudessa.

Teeman lähestyminen varsinkin valtakunnallisessa lehdistössä tuntui olevan vaikeaa, ja sen esille nostamista tunnuttiin ajoittain jopa vältettävän Helsingin Sanomissa, jossa pyrkimys poliittiseen neutraaliuteen oli voimakasta¹³⁸. Sen sijaan Karjala-lehdessä julkaistiin melko voi-

¹³⁶ Karjalankannaksen kysymys, Länsi-Uusimaa 28.12.1926 no 100, Helsingin lehti 21.12.1926 no 0 (Näytenu-
mero).

¹³⁷ Paasi 1984, 94. Markkola et al. 2015, 135.

¹³⁸ Nygård & Salokangas 1987, 262 & 410.

makkaastikin poliittisesti värittyneitä mielipidekirjoituksia ja kolumneja, mikä saa Lähteenmäen näkemään lehden jopa venäläisvihan soihdunkantajana julkisessa keskustelussa¹³⁹. Nygård kuitenkin kokee, että Karjala-lehti edusti ennemminkin maltillista oikeistoa, eikä sitoutunut radikaalimman oikeiston näkemyksiin kansallisidentiteetistä tai liittynyt esimerkiksi Suur-Suomi-aatteen tukemiseen¹⁴⁰.

Ensimmäinen vaikutelma tänne tultuamme oli: olemme joutuneet Venäjälle, ei kuulu muuta kuin venäjää, eletään kuin ei Suomea olisi lähimaillakaan. Harvat suomalaiset, jotka asuvat venäläisen (sanon venäläisen, sillä eivät nämä sortajan jälkeläiset ole vain venäjänkielisiä, vaan täysiverisiä venäläisiä) väestön keskellä, puhuvat venäläisten kanssa venäjää, aivan kuin se kuuluisi asiaan. Sitten havaitsimme, ettei täällä ole tehty juuri minkäänlaista työtä suomalaisuuden ja isänmaallisen mielen kasvattamiseksi. Venäjä on ainoa oikea isänmaa jne.

-- -- Tuntuu kummalliselta, että vielä tänäkin päivänä venäläistä terroria ja hulinoimista esiintyy vapaan Suomen kamaralla ja suomalaista ihmistä kohtaan, suomalaista koulua ja isänmaallista järjestöä, suojeluskuntaa kohtaan. Jos yli kaksikymmentä vuotta sitten venäläistyttämistyön vallitessa olisi jokukaan suomalainen uskaltanut ääntään korottaa siellä, missä ryssä eli ja oli, niin, eiköhän kylä olisi saanut vähintään komppanian kasakoita ja kyläläiset matkan vaikkapa Siperiaan.

Nämä orjan ja sortajan jälkeläiset asuvat ja viljelevät sorretun, ryöstetyn ja kidutetun tai vieraaseen maahan vankeuteen viedyn suomalaisen talonpojan maata, nauttivat kaikkia sen ja kansalaisvapauden takaamia etuja täällä ja kuitenkin he esiintyvät suomalaisten halveksijoina eivätkä anna mitään arvoa sille, minkä he ovat Suomelta lahjana saaneet.

Raja-Karjalaa painoi raskain venäläistyttämisvaino aikanaan, mutta se on pystynyt karistamaan ryssäisyyden jäljet tienoiltaan. Eiköhän Karjalan Kannaskin voisi tehdä venäläisyyden tuntua pienemmäksi, jottei vieras matkalainen näkisi puolivenäläistä Kannasta, vaan edistyvän ja puhtaasti suomalaisen Kannaksen, jossa ryssäisyyden jäljet mahdollisimman vähän näkyvät ja vielä vähemmän pyrkivät pinnalle.

Opettaja, ”Eikö mitään voida tehdä!” Karjala 1937, no 344.

Oheinen katkelma on mielestäni erinomainen esimerkki sekä kolmekymmentäluvun lopun ilmapiiiristä ja kasvavasta rajaseudun isänmaallisuuteen liittyvästä ahdistuksesta maassa, että viholliskuvan rakentumisesta historian varaan. Venäläisyys esitetään jonakin täysin suomalaisuudelle päinvastaisena piirteenä, joka ei voi elää rinnakkain suomalaisuuden kanssa, vaan ikään kuin välttämättä tukahduttaa suomalaisuuden alleen valloilleen päästessään. Näkemys on

¹³⁹ Lähteenmäki 2009, 303.

¹⁴⁰ Nygård & Salokangas 1987, 278–279.

mielestäni toimiva osoitus siitä, kuinka paljon katkeruutta ja pelkoa venäläistämiskaudet olivat paikallisiin jättäneet. Venäjähän oli jo kertaalleen osoittanut, etteivät suomalaisuus ja venäläisyys voineet elää rauhaisasti rinnakkain, joten maan itsenäistyessä venäläisvähemmistöt joutuivat pitkälti ottamaan aiemmat tapahtumat vastuulleen. Alueen vähemmistöt jäivät jälleen erilaisten identiteetin välikappaleeksi, sillä toisaalta alueesta puhuttiin kulttuurien välisenä siltanana, toisaalta nationalisfennomaanisessa kehyksessä jonakin varjeltavana ja pelastettavana.¹⁴¹

Kirjoittaja mielenkiintoisesti korostaa, etteivät ”nämä sortajan jälkeläiset ole vain venäjänkielisiä, vaan täysverisiä venäläisiä”, vaikka Helsingin Sanomat aiemmassa esimerkkikatkelmassa suhteellisen suorasukaisesti lajitteli pelkästään venäjänkielisydenkin viholliskuvan alle. Tältä kannalta alueella aiemminkin rauhassa elänyt, venäläistämistoimiin osallistumaton venäjänkielinen vähemmistö on ikään kuin vapautettu ”täysverisiä venäläisiä” kohtaan tunnetusta vihasta. Toisaalta oheisessa katkelmassa ei myöskään lainkaan perustella sitä, mistä syntyy käsitys ”Venäjästä ainoana oikeana isänmaana jne.”, joten käsitys saattaa viitata myös kirjoittajan omaan mielipiteeseen.

Suojeluskunnasta puhuttaessa korostuu selkeästi Karjala-lehden oma poliittinen kanta, sillä toki suojeluskuntaa saattoivat vastustaa myös muut kuin ulkomaalaistaustaiset ihmiset. Tässä yhteydessä suojeluskuntatoiminnan vastustaminen kuitenkin pitkälti summataan epäisänmaalliseksi toiminnaksi, eikä esimerkiksi poliittiseen mielipiteeseen liittyväksi tekijäksi. Samoin kaikki venäläiset yhdistetään termien ”sortajat” ja ”suomalaisuuden halveksijat” alle, sekä liitetään osasyllisinä venäläishallinnon yhtenäistämispolitiikan aikaisiin tekoihin, kuten kaksakoihin ja Siperiaan. Suomalainen talonpoika sen sijaan esitellään viattomana sorron kohteena, jonka kohtalona on ollut ”sorto, ryöstö ja kidutus tai vankeus”, eittämättä itänaapurin toimesta.

Viimeisessä kappaleessa Raja-Karjala nostetaan vertailuun Kannaksen tilanteen kanssa esittäen, että ”raskaimman venäläistytämävainon” alta noussut seutu on ”pystynyt karistamaan ryssäläisyyden jäljet” Kannasta paremmin. Väite toisaalta osoittaa sen, kuinka juuri Kannaksen monikulttuurisuus nähtiin suurempana riskinä kuin muun rajaseudun, nimenomaan alueen yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi. Toisaalta se todistaa, että pelko Kannaksen isänmaallisuudesta ja rajaseudun kestävydestä ulkoista painetta kohtaan oli yhä, tai ehkä jälleen, pelon koh-

¹⁴¹ Suutari 2013, 83–85.

teena. Väitteitä ei kuitenkaan pyritä suuremmin perustelemaan kirjoituksessa, vaikka esimerkiksi venäläisvaikutteiden hälvenemisestä voimakkaammin Raja-Karjalassa kuin Kannaksella voisi väitellä. Säilyihän esimerkiksi juuri ortodoksinen uskonto ja monikielisyys paljon voimakkaammin rajakarjalaisten alueiden keskuudessa, kuin Kannaksella¹⁴², mutta silti kirjoittaja on huolissaan nimenomaan ”puolivenäläisestä Kannaksesta”. Uskoakseni tämä on liitettävissä Kannaksen taloudelliseen ja kulttuurilliseen merkitykseen Suomen toiseksi suurimpana kaupungin sijaintina ja esimerkiksi tärkeänä satama-alueena.

Kolmessa edellisessä kirjeessä olemme koskettelleen Kannaksen ulkomaalaisten (venäläisten) elämää ja toimeentuloa Kannaksella. -- -- Edellisessä kirjeessä jo mainitsimme, että nämä vieraamme, Kannaksen venäläiset, saamastaan avusta ja turvasta huolimatta ovat meille sangen epäkiitollisia ja politikoivat maatamme ja lakejamme vastaan, kuten esim. Ajanlaskukysymyksessä. -- --

Mutta Suomessa nämä 'vieraat' luulevat olevansa sellaisia valtiaita edelleenkin, että voivat tehdä mitä tahtovat. Nauravat suomalaisille 'tshunina' ja pitävät suomalaista valtakuntaa jonakin ohimenevänä ilmiönä, jonka alue kuuluu heille ja Venäjälle, ja jonka kansa on vähitellen katoava venäläisten tieltä. Entiset tsaarinaikaiset suomisyöjät ovat toimineet aikoinaan niin terhakasti, että jäljet siitä näkyvät vielä tänäkin päivänä ja näkyvät juuri täällä Kannaksella. -- --

[E]mmekä me menetä valtakuntaamme ja vapauttamme sen takia, että ryssämme pitävät suomalaista valtakuntaamme mahdottomana ja harjoittavat myyräntyötä meitä vastaan, mutta me tahdomme tuoda tämän esille vain sen takia, että onko yleensäkin sallittava kenenkään rikkoa ja ylenkatsoa maan lakeja. Jos sellaisia etuoikeuksia suodaan joillekin vieraille, jotka eivät ole ketään muita kuin entisiä suomisyöjiä ja heidän oppipoikiaan, niin mitä ajattelevatkaan silloin maan omat kansalaiset, jotka tämän kaiken näkevät ja tietävät. Meillä olisi jo aika paljon toivomisen varaa maan omiin kansalaisiinkin katsoen, saattikka sitten antaa vielä vieraiden tehdä mitä haluavat. Ei suinkaan tahdottane antaa asiain olla siten, että vieraat lakejamme rikkoen saavat opettaa maan omia kansalaisia samanlaiseen syntiin.

Kuten edellä jo sanottu, on näitä 'ulkomaalaisia' Kannaksella runsaasti. Monessakin suhteessa heistä on jo pelkkää vastusta, niin että olisiko liikaa toivoa Kannaksen heistä vihdoinkin pääsevät vapaaksi, Sitä ainakin allekirjoittaneen mielestä vaatii arvomme ja omain asiaimme järjestäminen.

Kannaksen poika, "Kirje Kannakselta XIV." Karjala 1925, no 127.

Edellä olevassa katkelmassa on kiintoisasti viitattu venäläisperäiseen väestöön ”vieraina”, varustettuna jälleen sarkastisen sävyn luovilla heittomerkeillä. Katkelman alussa on ulkomaalai-

¹⁴² Nevalainen & Sihvo 1998, 458.

set-termi avattu ykskantaan selityksellä venäläiset, jälleen kuin tarkennuksena siitä, ettei muiden ulkomaalaistaustaisten käytöksessä ole niinkään kommentoitavaa. Venäläisten "omistajamainen" suhtautuminen Suomen valtioon puolestaan vaatii ruotuun panemista. Väestön toimintaan vaikuttavat "uskonnolliset tunteet" on yksinkertaisesti jätetty huomiotta ja motiivina sen sijaan kyseiselle käytökselle tarjottu ainoastaan "mielenosoitus meitä Kannaksen suomalaisia" kohtaan. Näiden kyseisten "Kannaksen suomalaisten" joukkoon kirjoittaja pyrkii myös selkeästi niputtamaan itsensä, myös nimimerkin "Kannaksen poika" avulla.

Jälleen kaikki venäläiset on yhdenntetty "suomisyöjät", "myyräntyön harjoittajat" ja "rettelöijät" termien alle yhtenä, persoonattomana massana. Toki viholliskuvan luomisen yhteydessä juuri tällainen persoonattomien, kasvottomien massojen luominen on yleistä, ja historialliselta kannalta katsottuna myös melko tehokasta,¹⁴³ mutta esimerkiksi Kyyrölän kylästä kertovaan artikkeliin¹⁴⁴ ajateltuna melko ongelmallista. Suomen kokoisessa maassa, varsinkin Kannaksen tietyistä pitäjistä puhuttaessa, on venäläinen väestö todennäköisesti ollut melko laajasti tunnettu väestönosa, vaikkei kooltaan erityisen merkittävä olisi ollutkaan¹⁴⁵. Venäläistaustaisen väestönosan demonisointiin on luultavasti myös auttanut vähemmistöille usein ominainen alueellinen ja yhteisöllinen keskittymä, esimerkiksi vieraskielistä kouluopetusta tarjoaviin keskuksiin¹⁴⁶.

Toisaalta ehkäpä juuri tällainen alueellinen ja sosiaalinen keskittyminen, joka useinkin on stereotyyppien rakentumisen pohjana¹⁴⁷, vaikuttaa tuntuvan alueen paikallisesta väestöstä myös tavallaan pelottavalta. Näillä paikallisesti merkittävillä väestökeskittymillä ja kovaäänisillä vähemmistöillä ilmeisesti pelätään kertyvän liikaakin vaikutusvaltaa, varsinkin Venäjän rajan läheisyydessä. Tältä kannalta myös kirjoittaja vaikuttaa vaativan "Kannaksen vapautumista" tästä "maan lakeja ylenkatsovasta vähemmistöstä" ennemminkin ehkä juuri pelkoon kuin inhoon nojautuvalla ajatusmallilla.

Mielenkiintoinen seikka kannaksen väestön ja aseman käsittelyssä on mielestäni termivalinnat juuri väestökoostumuksesta ja vähemmistöistä puhuttaessa. Edellisessä katkelmassa puhuttiin poikkeuksellisesti "suomisyöjistä", mutta myös tutummin "ulkomaalaisista", vaikkakin jälleen heittomerkein merkittynä. Melko yleisesti tunnuttiin myös käyttävän muukalainen-termiä,

¹⁴³ Paasi 1996, 59–61.

¹⁴⁴ HS 1933, no 351 (ks. sivu 58).

¹⁴⁵ Lähteenmäki 2009, 293.

¹⁴⁶ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 59.

¹⁴⁷ Paasi 1996, 60.

mutta sen käyttöyhteys ja merkityserot vaikuttavat olleen vaihtelevia. Siinä missä Karjala-lehti pyrki enimmäkseen karjalaisen väestön perustavanlaatuisen suomalaisuuden todisteleeseen, tuntuu Helsingin Sanomissa muukalaissana viittaavaan osittain yhtä lailla paikallisväestöön kuin ulkomaalaistaustaisiin asukkaisiin tai venäläisperäisiin vähemmistöönkin.

Alla olevassa artikkelin katkelmassa esimerkiksi painotetaan ”suomalaisen asutustoiminnan” merkitystä alueella, eikä niinkään pelkästään tilojen lunastamista ulkomaalaistaustaisilta kotimaisille maanviljelijöille. Osaltaan tämän voi yhdistää aikalaiskäsitystä¹⁴⁸ kansantutkimuksessa vahvistavaan mielikuvaan siitä, että varsinkin kannaksen väestö oli perimältään taipuvaisempaa kauppiaksi kuin maanviljelijöiksi ja näin tilanlunastuksen kannalta ”tarpeetonta” väestöä alueella. Perisuomalaisiksi koetut piirteet, kuten pientilallisuus, eivät olleet perinteisesti tai tilastollisesti yhtä yleinen elinkeino Kannaksella kuin muualla¹⁴⁹, jonka vuoksi paikallisväestön ”suomalaisuus” tuntui usein joutuvan kyseenalaistetuksi. Tähän käsitykseen tunnutaan viittaavan ainakin lauseella ”sellaisiin käsiin, että ne eivät ole voineet edistää suomalaisen talonpoikaisluokan lisääntymistä” sekä puhumalla ”henkisen sivistyksen kohottamisesta” alueella. Tältä kannalta tässäkin yhteydessä muukalaistermillä vaikutetaan käytännössä pitkälti viittaavan koko alueen väestöön.

Vaikka olosuhteet nyttemmin ovat muuttuneet edullisemmiksi sen kautta, että osa muukalaisten hallussa olleesta maasta on siirtynyt takaisin suomalaisille, on suurin osa vielä muukalaisten hallussa. Lisäksi useimmat muukalaisilta suomalaisille siirtyneet maatilat ovat joutuneet sellaisiin käsiin, että ne eivät ole voineet edistää suomalaisen talonpoikaisluokan ja pienviljelijäin lisääntymistä. Sen tähden olisi valtiovallan ohjattava suomalaista asutustoimintaa siihen suuntaan, että muukalaisilta ostettavat maatilat saataisiin palvelemaan suomalaisen pienviljelijäluokan tarpeita. -- -- Vielä käsitellään lausunnossa rajaseututoiminnan keskittämistä ja henkisen sivistyksen kohottamista rajaseudulla, josta viimeksi mainitusta asiasta Karjalan kannaksen kuntien edustajiston sihteeri kuluvan vuoden maaliskuun 6. p:nä jätti ehdotuksen.

Rajaseutupolitiikka Karjalan kannaksella: Kannaksen kuntien edustajakokouksen lausunto rajaseutupolitiikan yleisistä suuntaviivoista. HS 1923, no 287.

Toisaalta valtakunnalliselta näkökulmalta ajateltuna Kannaksen sulkeutuneisuus tuntui myös omalta osaltaan vaikeuttavan alueen ja kulttuurin tuntemusta muualla maassa. Vaikka ”muukalaisen kulttuurin” selitys jää puheen raportoijalta hieman avaamatta artikkelin yhteydessä,

¹⁴⁸ Markkola et al. 2015, 37.

¹⁴⁹ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 82–88.

voitaneen ajatella, että se saattaa viitata yhtäläisesti sekä suomalaisen että venäläiseen kulttuurivaikutukseen. Tältä kannalta karjalainen kulttuuri ymmärretään omaksi kokonaisuudekseen, jolle myös suomalainen kulttuuri nähdään mahdollisena haittavaikutuksena.

Toisaalta tähänkin löytyy myös poikkeavia näkökulmia, kuten alla olevan katkelman ”luontaisivistys” -termin käyttö osoittaa. Karjalalaisten ”opillista sivistystä” ei taaskaan nähdä todellisuutena, mutta sen sijaan useita muita arvostettavia piirteitä alueen kulttuurista löytyy. Karjalaista kulttuuria kehoitetaan ”ottamaan vastaan kaikki se, mikä muukalaisessa kulttuurissa on arvokasta”, mutta kuitenkin säilyttämään oman kulttuurinsa ”omaperäisyys”. Oheinen katkelma on juhlapuheen tiivistys ja pitkälti pohjautuu puheen referointiin, mutta on tästä huolimatta mielenkiintoinen osoitus melko poikkeavasta puheenvuorosta aikalaislehdistön julkaisujen joukossa. Kansainvälisten vaikutteiden saaminen oman kulttuurin osaksi koetaankin poikkeuksellisesti arvokkaaksi ja suotavaksi asiaksi, jopa Karjalassa.

Juhlapuheen piti tri Rafael Engelberg. Hän piti karjalaista kulttuuria korkealla tasolla olevana. Karjalainen sivistys ei ole n.s. opillista sivistystä, vaan se on sellaista luontaisivistystä. Hän viittasi runouteen, mikä Karjalan kansan sielussa elää. Puhuja esitti useita esimerkkejä ja todisteli siten Karjalan kulttuurin omaperäisyyttä ja sen ilmenemismuotoja. Lopuksi hän toivoi, että Karjala avaisi akkunansa ulospäin ja ottaisi vastaan kaiken sen, mikä muukalaisessa kulttuurissa on arvokasta, mutta tämän ottamisen pitää tapahtua siten, että karjalaisen kulttuurin omaperäisyys s.o. oma persoona säilyy.

”Helsingin Karjalan-kerhon kevätkuuhla.” HS 1929, no 108.

3.3 Monikielisyys Kannaksen ominaispiirteinä

Rättijärvellä herätti huomiotamme erään kanavansillan korvassa oleva julistustaulu, joka on peräisin viime vuosisadalta, muistaakseni vuodelta 1895, ja jossa varoitettiin ajopeleillä kulkijoita ajamasta kanavasiltojen yli muuten kuin käyden. Tässä taulussa komeile v e n ä j ä n k i e l i n e n kirjoitus ensimmäisenä, suomi vasta toisella sijalla ja allekirjoittajana oli A. Gripenberg. Kanavaviranomaiset näyttävät yhä edelleen nukkuvan viime vuosisadan unta, elävän vuosikymmeniä ajastansa jäljellä, vallankumoukset ja vapaussotamme ovat menneet ohi heidän huomaamattansa. Eiköhän olisi jo aika herätä!

Etelänpää, HS 1925, no 158.

Kuten edellä nähty katkelma osoittaa, herätti alueen kielikysymyksen käsittely voimakkaita tunteita. Toisaalta rajaseutu nähtiin omana ainutlaatuisena kulttuurialueenaan, jota oli varjeltava ja toisaalta ”vierasperäisillä vaikutteilla saastutettuna”¹⁵⁰ riskialttiina vyöhykkeenä. Venäjän vastaisen rajan läheisyys nähtiin kulttuurillista kehitystä muokanneena tekijänä ja sen häivyttämiseen alueelta suhtauduttiin jopa aggressiivisemmin kuin muualla Suomessa.¹⁵¹ Esimerkiksi venäjänkielinen katukyltti olisi luultavasti kaikkialla herättänyt keskustelua, mutta tuskin intoa yhtä kiivassävyyseen lehtikirjoitukseen.

Julkisten kylttien kielivalinnat herättivät paljon keskustelua 1920- ja 1930-lukujen Suomessa, ja venäjänkieliset kyltit oli pääasiassa poistettu koko maasta välittömästi sisällissodan jälkeen.¹⁵² Tältä kannalta venäjänkielisen kyltin herättämä reaktio vuoden 1925 Suomessa on ymmärrettävästi yllättynyt. Toisaalta ajalle tyypilliseen tapaan ylle liitetty katkelma voidaan nähdä myös sarkastisena ja ajan ilmapiirille kuittailevana, mutta tästä huolimatta se onnistuu kuvastamaan yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä. Rajanvastaisella seudulla kyltti vaikutti nähtävän hälytyksenä alueen epävakaisesta sitoutumisesta isänmaan kulttuuriin ja Suomen uuteen asemaan. Luultavasti epäluulo heijastui myös osin ajatukseen siitä, että mikäli rajalla oltiin ”ajastansa jäljessä”, saattoi myös rajavalvonta ja -puolustus vielä yhtä lailla olla aiemmalla tolalla eikä näin tukenut itsenäisen valtion kehittymistä.

Kyltin spesifi sijainti oli omiaan herättämään keskustelua, sillä Rättijärvi oli Viipurin maalaiskuntaan kuuluva pieni pitäjä, jonka sijainti sekä Viipurin että Saimaan kanavan lähistöllä teki siitä maantieteellisesti suhteellisen merkittävän. Vähemmän tärkeässä maantieteellisessä paikassa sijaitessaan kyltti ei välttämättä olisi synnyttänyt samanlaista lehtijuttua, mutta monikulttuurisen, taloudellisesti ja poliittisesti tärkeän Viipurin sekä maantieteellisesti merkittävän Saimaan kanavan lähistöllä kasvatti se entisestään itäiseen rajaseutuun liitettyä idän uhkaa ja sen aiheuttamaa ahdistusta maassa.¹⁵³

Kielikysymys maan itäisten osien vähemmistöjen kannalta oli ollut ja jäi elämään keskustelunaiheena pitkään. Kielikysymys oli juuri rajaseuduilla keskustelua nostattanut aihe, sillä Viipuriin vuosikymmenten saatossa valuneet kansainväliset vaikutteet nähtiin nyt suomalaisten kan-

¹⁵⁰ Lähteenmäki 2009, 21.

¹⁵¹ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 62.

¹⁵² Niemi 2017, 248.

¹⁵³ Nevalainen & Sihvo 1998, 41. Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 183.

sallishenkeä mahdollisesti heikentävinä tekijöinä. Siinä missä suomen kieli ja luterilainen uskonto kuuluivat uudenlaisen suomalaisen kansalliskulttuurin perustuskiviin, joihin nojaten valtakuntaa pyrittiin yhtenäisesti voimistamaan, tarjosivat karjalaisen kulttuurin piirteet monia tätä näkökulmaa ravistelevia muuttujia.¹⁵⁴ Tilannetta ei auttanut Viipurin perinteinen maine suomalaismittakaavassa hyvin kansainvälisenä kaupunkina tai sen alueen perinteinen monikielisyys.¹⁵⁵ Nimenomaan juuri yleisvaltakunnallisessa, pitkälti Helsingin Sanomien johtamassa, keskustelussa tätä kielikysymystä tunnuttiin nostavan pintaan tasaisesti maailmansotien välisenä aikana.

Nyt loppuvan, vanhan vuoden muistoihin sisältyy muiden ikävien muistojen ohessa paljon kielikiistaakin ja siitä johtuvaa kannausta. Mutta aivan omalaatuisen, erikoisen ”kielikysymyksen” olemassaolosta maassamme on jokunen sanomalehti uutinen meitä äsken muistuttanut.

Kyyrölän kylän venäläiset ovat mieliimme palauttaneet vanhoja, epämiellyttäviä muistoja edesmenneiltä venäläistyttämisajoilta, jolloin Bobrikoff ja Seyn yrittivät käyttää tuota vähäistä Karjalan Kannaksen erään nurkan venäläisasutusta hyväkseen Suomen epäkansallistuttamistarkoituksiaan varten. Siitä piti tulla siemen Kannaksen venäläistyttämiseksi, ja paljon agitatisiaonia siihen harjoitettiin. Se työ jäi hedelmättömäksi, ja tuo Suomen ainoa venäläiskylä, aikoinaan keinotekoisesti luotu, jäi sitten pitkiksi ajoiksi unhotuksiin, saaden nauttia itsenäisen Suomen kaikkea suojelusta. -- --

Mutta tämän sortovuosina ”tärkeäksi” tulleen kylän venäläisasukkailla – kylässä on sentään suomalaisiakin – näkyy yhä olevan suuria ajatuksia entisestä erikoisuudestaan. He eivät tahtoisi alistua kunnan päätökseen kylän kouluolojen järjestämisestä. Siitä on yllä mainittu ”kielikysymys” peräisin. He ovat anoneet kouluhallitukselta, että kunnan mainittu päätös, jonka mukaan kylään tulisi suomenkielinen kunnankoulu, kumottaisiin ja opetus pysytettäisiin yksinomaan venäläisenä.

En tunne tarkemmin mainittuja järjestelyitä. Mutta kysyä voinee, kuinka pitkälle, kuinka pieneen vähemmistöön, vaatimus omankielisestä kouluopetuksesta on yhteiskunnalle ulotettava. Aivan pienet vähemmistökansallisuudet saavat yleensä pitää itse huolta omankielisestä kouluopetuksesta, jos sellaista haluavat, ja tässä on, kuten sanottu, kysymys hyvin pienestä vähemmistöstä.

En tahdo missään muodossa puolustaa vähemmistösortoa enkä varsinkaan soisi, että tuo surullisen kuuluisa Kyyrölän kylä enää pääsisi ”pyhän äidinkielensä” nimessä näyttelemään mitään erikoisosaa maamme vaiheissa. Puolustan oikeudenmukaisuutta. Mutta en mitään erikoisoikeutta enkä erikoisasemaa kourantäyteiselle venäläisille, josta maallemme jo on ollut kylliksi harmia.

Tiera: ”Pirstaleita – Kielikysymys sekini”. HS 1933, no 351.

¹⁵⁴ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 67–74.

¹⁵⁵ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 59–60.

Edeltävä katkelma on moneltakin kannalta mielenkiintoinen katsaus aikalaisnäkökulmaan itäisen rajaseudun kansainvälisyydestä ja sotien välisenä aikana maassa kukoistaneesta venäläisviholliskuvan luomisesta. Vaikka kyseessä on yksittäinen kirjeenvaihtajatyylinen sanomalehtikirjoitus, tulee muistaa Helsingin Sanomien asema aikansa laajimman yleisön tavoittavana, valtakunnallisena sanomalehtenä¹⁵⁶. Tältä kannalta kyseisen julkaisun merkitys yhteiskunnallisella tasolla avautuu sen ansaitsemassa mittakaavassa ja näin ajateltuna myös sen sanoma asettuu kontekstiinsa. Helsingin Sanomat oli kielikysymyskeskustelua usein esiin nostava taho, vaikkakin toki useimmiten keskustelu suuntautui ruotsinkieliseen vähemmistöön. Tältä kannalta oheiseen katkelmaan liitetty vertailu ruotsinkielisen vähemmistön asemaan on mielestäni mielenkiintoinen näkökulma.

Heti alkuun artikkelissa alleviivataan sitä, että nyt on kyse ”omalaatuisemmasta, erikoisesta ’kielikysymyksestä’”, eikä siis tutummasta ja tietynkuuloisesti ”oikeanlaisemmasta” kielikysymyksestä. Jo ainoastaan kielikysymys-termin käyttö heittomerkkien sisään laitettuna asettaa aiheen ikään kuin vähemmän tärkeäksi versioksi maan varsinaisesta kielikysymyskeskustelusta. Kyseiseen vastakkainasetteluun ruotsinkielisen vähemmistön kanssa vaikuttaa liittyvän myös ilmaisujen ”’tärkeäksi’ tullut kylä” ja ”pyhä äidinkieli” asettaminen heittomerkkien sisään, mikä tuo tekstiin sarkastisen sävyn.

Kirjoittaja tuntuu kaikin keinoin hälventävän asian merkityksellisyyttä ja korostavan sen vähäpätöisyyttä valtakunnallisessa mittakaavassa painottaen venäjänkielisen väestön määrän vähyyttä ja sen merkityksettömyyttä. Samanlainen temaattisuus tuntui toistuvan useamminkin Helsingin Sanomien käsitellessä itäisen raja-alueen aiheita. Lehden julkaisemissa kirjoituksissa pyrittiin vuoroin korostamaan Kannaksen merkitystä, ja vuoroin sen väestöön ja väestön koostumukseen liitettiin osittain halventaviakin ilmaisuja ja merkitystä vähätteleviä toteamuksia. Käsittelemäni kirjoitukset ovat kuitenkin pitkälti juuri ulkopuolisten kirjoittajien tuotoksia, sillä Helsingin Sanomat esimerkiksi omista pääkirjoituksissaan pitäytyi melko neutraalissa puheessa ja vältti kannanottoja suuntaan tai toiseen.

Kyseinen artikkeli tuntuu pitkälti kaatavan venäläisten päättäjien pahuuden kokonaan kyseisen Kyyrölän kylän väestön ja alueen historiallisen aseman niskaan korostaen esimerkiksi ainoastaan kylän mainitsemisen ”palauttavan mieliimme vanhoja, epämieluisia muistoja edesmen-

¹⁵⁶ Nygård & Salokangas 1987, 7.

neiltä venäläistyttämisajoilta”. Samoin valtakunnallisessakin mittakaavassa huomattavaa venäläisvähemmistöä pyritään tekstissä pienentämään ainoastaan tämän yhden ”Karjalan Kannaksen erään nurkan” piirteeksi, josta puhuessa ihmetellään ”kuinka pieneen vähemmistöön vaatimus omankielisestä kouluopetuksesta on yhteiskunnalle ulotettava” ja edelleen painotetaan kysymyksen olevan ”hyvin pienestä vähemmistöstä”. Toki ruotsin kielen asema on lähtökohtaisesti erilainen virallisena kielenä, mutta venäjänkielistä kouluopetusta ihmetellessä voi vähintäänkin vähemmistön koosta puhuttaessa teeman rinnastettavuuden mahdottomuutta kyseenalaistaa. Maailmansotien välisessä Suomessa venäjää äidinkielenään puhuvien osuus väestöstä maan itäisillä alueilla on luultavasti ollut samansuuntainen kuin ruotsinkielisten etelärannikolla¹⁵⁷, joten vähemmistö on ollut huomattava.

Toisaalta venäjänkielisessä koulutuksessa alueella varmasti nähtiin viitteitä venäläistämiskausiin, sillä tuolloin venäjänkieliset ja suomenkieliset koulut kilpailivat oppilaista alueilla ja venäläishallinnon laitokset saivat suosiota tarjoamalla ilmaisia aterioita ja vaatteita oppilaille. Tämä oli osa venäläistämiskausien aikana Venäjän hallinnossa vallinnutta käsitystä, että ortodoksisen ja venäjänkielisen vaikutuksen lisääminen jo valmiiksi venäläismyönteisillä alueilla kuten Raja-Karjalassa ja Kannaksen itäosissa lisäisi näiden alueiden uskollisuutta venäläishallinnolle. Tältä kannalta muun muassa luostaritoiminta, venäjänkieliset koulut ja kulttuurilaitokset kehittyivät alueella vuosisadan vaihteessa nopeasti. Venäläiset kokivat, että suomalaiset näkivät uskonnon kansalaisuuden määrittelijänä ja tältä kannalta erityisesti ortodoksivaikutuksen lisääminen koko maassa nähtiin tärkeänä.¹⁵⁸

Myös katkelman suhtautuminen venäläisvähemmistön syntyyn alueella, tuntuu olevan vähäntelevä ja hämmentävä. Kirjoittaja toteaa, miten ”epäkansallistuttamistarkoituksiin” hyödynnetty ja ”keinotekoisesti luotu” historia ovat venäläiskylän historialle merkittäviä teemoja. Venäläisyys ikään kuin summataan joksikin epäsuomalaisuutta kasvattavaksi, ulkoapäin maahan istutetuksi pahan siemeneksi, jolle ei tule antaa liikaa valtaa yhteiskunnassa. Tältä kannalta toisaalta vähemmistön korostettu pienuus tuntuu olevan ristiriidassa kirjoittajan ajaman ”erikoisaseman” estämisen kanssa. Tämän voi mielestäni nähdä osoituksena siitä, kuinka suhtautumista venäläisiin ja viholliskuvan rakentamista itänaapurista pyrittiin luomaan äärimmäisiä keinoja kaihtamatta.

¹⁵⁷ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 59–62.

¹⁵⁸ Nokelainen 1999, 104.

Toisaalta useimmat Helsingin Sanomissa ilmestyneet kirjoitukset hyödynsivät pitkälle samanlaisia mielikuvia kuin Karjala-lehti puhuessaan Kannaksen suomalaisuudesta. Alueen suomalaisuus tuntui olevan lähtökohtaisesti aina ikään kuin puolustuksen kohde, mikä osaltaan kuvaa hyvin yleisvaltakunnallista suhtautumista alueeseen. Tässä yhteydessä teemaa lähestytään poikkeuksellisesti muita kansainvälisiä vaikutteita alueella korostaen ja ”viiteen, kuuteen” eri kieleen viitaten. Kirjoittaja kuvaa, miten nämä ikään kuin enemmän hyväksyttävät vähemmistöt ovat korvanneet slaavivähemmistöt alueella. Tämän kansainvälisen tuulahduksen jälkeen päädytään kuitenkin tuttuun lopputulokseen. Sillä siitäkin huolimatta, ettei ”sitä Länsi-Suomessa ehkä uskota”, niin kyllä ”Karjalan Kannaksen pääväestö on sydämeltään, kieleltään ja mieleltään suomalaisia”.

Silloin vielä osa kaupungin kantaväestöstäkin oli kreikkalais-katollisia ja slaaveja. Mutta nyt niidenkin harvojen sijan on tullut germaaneja, saksalaisia, ruotsalaisia, norjalaisia ja itävaltalaisia, tosin vain joku kutakin, mutta kuitenkin sen verran, että viittä kuutta kieltä kaupungissa kuulee. Luonnollisesti kaupungin niin kuin koko Karjalan Kannaksen pääväestö on sydämeltään, kieleltään ja mieleltään suomalaisia, vaikkei sitä Länsi-Suomessa ehkä uskota. -- --”

Joh. Edv. Leppäkoski: *Käkisalmi, Kannaksen kaunis kaupunki*. HS 1932, no 123.

Toinen katsontakanta alueen monikielisyyteen oli karjalankielisyys, vaikkei se ollutkaan laajasti Kannakselle levinnyt kulttuuripiirre.¹⁵⁹ Venäjänkielisyys yhdistettiin toki suuremmin naapurivaltioon, mutta myös karjalan kieli nähtiin hyvin epäsuomalaisena piirteenä, jopa tietynlaisena uhkana yhtenäisen kansallisidentiteetin ja itsenäisen valtion rakentumiselle¹⁶⁰. Seuraava katkelma mielestäni sitoo nämä perustavanlaatuiset kulttuurikysymykset ja niihin liittyvän epätietoisuuden havainnollistavasti yhteen, kuvaillen karjalankielisyyden käytännössä suomen kielen vastustajaksi alueella. Toisaalta puheena oleva Karjalan Veljeskunta toimi ennen itsenäisyyden aikaa Raja-Karjalassa ja pyrki nimenomaan ortodoksisen uskon vahvistamiseen seudulla vastauksena muun muassa Sortavalan evankelisen seurana työlle¹⁶¹. Tältä kannalta suomalaisajan mielipide veljeskunnan toiminnasta ei ole erityisen yllättävä, mutta kirjoituksen painokkuus 1930-luvun Suomessa silti mielestäni erikoinen.

[Karjalan] Veljeskunnan julkaisut, joita on noin kolmisenkymmentä, ovat huomattavalta osaltaan räikeää hyökkäilyä luterilaisuutta ja suomalaisuutta vastaan. Tutkijalle varsin mielenkiintoisia ovat karjalankieliset uskonnolliset kirjaset, joiden tarkoituksena oli tyydyttää hengellisen kirjallisuuden tarvetta ja

¹⁵⁹ Nevalainen & Sihvo 1998, 45–46.

¹⁶⁰ Nevalainen & Sihvo 1998, 49.

¹⁶¹ Patronen 2017, 22–24. Nokelainen 1999, 104.

estää suomen kielen vaikutus kansaan. Suomalaisuutta vastaan taisteltiin kaikin mahdollisin keinoin ja siis myöskin karjalan kielen avulla.

K. Merikoski, ”Karjalan veljeskunta: muuan 20-vuotismuisto.” HS 1938, no 175.

Merikoski ikään kuin niputtaa yhteen luterilaisuuden ja suomenkielisyyden suomalaisen kansallisidentiteetin kulmakivinä, joita ”vastaan taistellaan” karjalan kielen ja ortodoksisen uskonnon kautta. Useimmiten demonisointi keskittyi lähes täysin ainoastaan venäjän kieleen ja venäläiselle kulttuurille ominaisiin piirteisiin pitkälti venäläistämiskausien peruna, mikä jätti esimerkiksi muut kielivähemmistöt vihollistamisen ulkopuolelle.

Länsimaisiin kulttuureihin liitetyt kielivähemmistöt, ja erityisesti ajan ilmapiirissä saksalais-kulttuurin viitteet kuten edeltävän katkelman yhteydessä huomattiin, koettiin ennemminkin positiivisiksi kansainvälistymisen piirteisiksi.¹⁶² Samoin Skandinaaviseen yhteyteen ja Ruotsin vallan aikaan viittaavat kulttuurilliset piirteet koettiin yleisesti positiivisina kansainvälisyyden ilmentyminä¹⁶³. Sen sijaan karjalainen kulttuuri venäläisyyden ja suomalaisuuden välissä nähtiin ennemminkin venäläisen kulttuurin ”ujuttautumisena” itsenäistyneen Suomen puolelle, ja näin varsinkin 1930-luvun kuluessa ja rotuhygienia-aatteiden sekä oikeistoajattelun voimistuksessa ympäri Eurooppaa¹⁶⁴, myös karjalaisuus tuntuu joutuvan yhä voimakkaamman vihollistamisen kohteeksi. Tällaista karjalaisuuden uhkaan Merikoski tuntuu epäsuorasti viittaavan nostamalla Karjalan veljeskunnan historiaa esiin.

Yksi lähestymistapa lehdistössä oli historiallinen katsontakanta ja ikään kuin alueen venäläistymisen selittäminen sen kokeman moninaisen menneisyyden kautta. Tämä oli toisaalta ymmärrettävä, ja uskoakseni toimivakin lähestymiskeino Venäjän demonisoimisessa, sillä itänaapurin pelko oli lähimuistissa. Ennakkoluulot ja poliittinen viha venäläisiä kohtaan värittivät vastaavanlaisia artikkeleita voimakkaasti, eikä historiallisuuden todenmukaisuudesta tunnuttu aina pitävän täysin kiinni. Ennemmin keino tuntuu olevan väline venäläisvihon ja -pelon nostattamiseen menneisyyteen viittaamisen kautta ja tätä kautta raja-alueen suomalaisen kansallisen sitoutumisen varmistamiseen. Viholliskuvamaisuuden lisääntyminen aiheen tiimoilta tuntui nimenomaan juuri voimistuvan ajanjakson loppupäässä, jonka voi mielestäni nähdä rajan toisella puolella tapahtuvan, kommunismin vahvistumiseen ja sodan uhkan kasvuun liittyvänä piirteenä. Samalla kun rajan takana kommunistinen yhteiskunta alkoi vakaantua, oli

¹⁶² Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 62.

¹⁶³ Niemi 2017, 250.

¹⁶⁴ Lähteenmäki 2009, 293–296.

Suomi pyrkimässä kohti sisäistä poliittista kompromissia ja konsensusta, jolle ääripoliittisen rajanaapurin voimakas demonisointi vaikutti olevan osin yhtä paljon itsesuojelua kuin länsimaiden hyväksynnän etsintääkin.¹⁶⁵ Kuten seuraavan katkelman kiihkeä sävy osoittaa: ”ei tällä asemalla puhu venettä muut kuin ne pari ryssää”.

Kannaksen ‘venäläisyydestä’ kertoi haastateltavamme aivan tuoreen tapauksen.

-- -- *‘Kannaksella kävi äskettäin eräs meidän puolen mies ja hän ei tahtonut selvitä suomen kielellä mihinkään, sitä ei siellä ymmärretty.’ -- --*

‘Sattuu niin, että minä käyn mainitulla asemalla, jonka nimi nyt on Kanneljärvi, noin neljä kertaa viikossa. Olen joka kerta selvinnyt kirkkaalla suomenkielellä eikä tällä asemalla puhu venettä muut kuin ne pari ryssää, jotka siellä mahdollisesti sattuvat olemaan.’ -- --

Mutta keskustelutoverini kasvoista luin ilmeen, joka sisälsi osapuulleen seuraavaa: ‘Valehtelee, mokoma, on kotoisin Kannakselta, jätteitä venäläisyydestä.’ -- --

“Viipurista ja Karjalasta: Huomattava retkeily Karjalan kannakselle ensi kesänä; Suunnitelmien mukaan ottaa siihen osaa joukko hallituksen ja eduskunnan jäseniä sekä huomattavia poliittisia toimihenkilöitä kaikista puolueista.” Kertojana kansanopistostonjohtaja Erkki Paavolainen. Karjala 1928, no 132.

4. Karjalankannas raja-alueena

Karjalankannas oli merkittävässä asemassa osana Suomen valtakuntaa, sillä sen rajojen sisälle jäivät niin maan toiseksi suurin kaupunki, Viipuri, kuin strategisesti usein tärkeimmäksi ajateltu osa Venäjän valtakunnan vastaisesta rajastakin. Kaupankäynnin ja kansainvälisen liikkuvuuden kannalta tärkeällä paikalla sijainnut Kannas, oli huomattavasti venäläisestä vaikutuspiiristä hyötynyt alue, joka itsenäistymisen yhteydessä menetti osan sisäraajakaupungin asemastaan¹⁶⁶.

Julkisessa keskustelussa alue nähtiin toisaalta tärkeänä osana yhtenäistä Suomen valtakuntaa, joka sijaitsi strategisesti merkittävällä paikalla itärajan tuntumassa. Toisaalta se koettiin vierana ja kaukaisena raja-alueena, jonka kulttuuri oli saanut huomattavia vaikutteita entiseltä

¹⁶⁵ Lähteenmäki 2009, 296.

¹⁶⁶ Nevalainen & Sihvo 1998, 450.

emämaalta. Näiden vaikutelmien ristiriitainen pohja heijastui lehdistön pyrkimykseen käsitellä alueen kehittämisen merkitystä ja sen uudistamisen tarpeellisuutta eri kannoilta.

Tässä luvussa analysoin, kuinka keskustelussa Karjalankannasta käsittelevissä lehtijutuissa näkyi alueen yhteiskunnallinen merkittävyys ja minkälaista kuvaa siitä lehdistössä rakennettiin. Olen jakanut luvun kolmeen alalukuun, joista ensimmäinen keskittyy Kannaksen liittäminen valtakunnan osaksi hallinnollisesti tiukemmin ja tästä käytyyn keskusteluun lehdistössä. Toinen luku puolestaan avaa näkökulmia alueen kehittämistapojen saamaan julkiseen kritiikkiin. Kolmas ja viimeinen alaluku summaa näkemyksiä alueen muuttumisesta 1920- ja 1930-lukujen aikana ja niiden vaikutuksen herättämää keskustelua.

4.1 Kannaksen liittäminen tiukemmin osaksi yhtenäistä kansallisvaltio

[M]elkein kaikkien meidän rajaseutujemme olot, alkaen Karjalan Kannakselta, jatkuen pitkin itäistä rajaa ja päättyen Norjan ja Ruotsin valtakuntiin lännessä, ovat sellaiset, että ne vaativat pikaisia ja pontevia toimenpiteitä valtiovallan taholta, jos tahdomme kohottaa rajaseudut samalle tasolle kuin muu Suomi.'

Näillä todenmukaisilla sanoilla alkaa se laaja, useiden huomattavain kansanedustajain tekemä, vuoden 1922:n valtiopäiville jätetty anomusehdotus, minkä johdosta eduskunta, laki- ja talousvaliokunnan yksimielisen mietinnön mukaisesti, kehotti hallitusta valmistamaan ja eduskunnalle mahdollisimman pian antamaan esityksen, joka tarkoittaa rajaseutuja koskevien toimenpiteiden järjestämistä yhtenäiseksi, määräperäiseksi rajaseutupolitiikaksi näiden seutujen sivistykselliseksi ja taloudelliseksi kohottamiseksi.

A. V. Komulainen: *Uusi yläkansakouluseminaari: Sijoitettava Karjalan kannakselle, Käkisalmeen*. HS 1926, no 8.

Suomessa 1920-luvulla pyrittiin hallinnon taholta laajasti yhtenäistämään vastaitsenäistynyttä, sisällissodan repimää valtiota omaksi, kansalliseksi kokonaisuudekseen. Pyrkimys koettiin pitkälti kansakunnan yhteiseksi, laajasti jaetuksi pyrkimykseksi, mutta sen toteuttamiseen nähtiin ratkaisuna hyvin moninaisia ja vaihtelevia keinoja, joista yksi oli länsimaiseksi koetun kulttuurivaikutteen ja ajattelutavan levittäminen valtakunnallisesti.¹⁶⁷ Yhtenäisyyteen piti ponnistaa melko alueorientoituneesta ja maakuntapainotteisesta järjestelmästä, jossa kotiseuturakkaus

¹⁶⁷ Paasi 2020, 20.

vaikutti sata vuotta sitten olevan huomattavasti voimakkaampi kantava voima kuin kansallisvaltion ja kansakuntaan identifioituminen.¹⁶⁸ Varsinkin kaikkein poikkeuksellisimmat paikalliskulttuurialueet pyrittiin samaistuttamaan yleissuomalaiseksi koettuun kulttuuripohjaan yhtenäisyyden varmistamiseksi ja tässä suhteessa nimenomaan strategisesti tärkeällä alueella, entisen emämaan rajalla sijaitseva ja siitä vaikutteita imenyt karjalainen kulttuuriperimä nähtiin uudistusta tarvitsevana seutuna¹⁶⁹.

Karjalaisuuteen, ja Pietarin läheisyyden vuoksi erityisesti kannakselaisuuteen, oli muualla Suomessa usein liitetty ajatus ”vieraasta toiseudesta”¹⁷⁰. Tämä oli nyt häivyttävä kansalaisten mielistä ja kuva uudesta, voimakkaasta ja yhtenäisestä itsenäisestä Suomesta kiillotettava. Pyrkimys vaati alueen tiukempaa liittämistä suomalaisuuden kehykseen ja siihen kuulumattomien alueellisten piirteiden häivyttämistä kansalaisten mielikuvista. Tehtävän toteuttamisessa ja Karjala-kuvan muokkaamisessa juuri lehdistö tuntui ottavan merkittävän roolin, niin paikallisena kuin yleisvaltakunnallisenakin toimijana.¹⁷¹

Kansallisvaltion yhtenäistämisen ajatus oli osa laajempaa aikansa ajattelumallia, joka syntyi ja kehittyi kansainvälisessä kulttuurissa 1800-luvun loppupuoliskolla ja 1900-luvun alkupuolella. Suomi 1910-luvun jälkeisestä kaaoksesta esiin pyrkivänä uutena kansakuntana oli huomattavassa paineessa nousevan Neuvostoliiton kainalossa ja koki näin oman alueensa yhtenäistämisen kriittisenä selviytymiskeinona koko valtion olemassaololle. Nimenomaan länsimaiseksi mielletyn kulttuurivaikutteen levittäminen alueelle nähtiin erityisen tärkeänä, sillä kuvan Suomesta länsimaana oletettiin auttavan konfliktitilanteessa itänaapurien vastustavien liittolaisten kalastelua.¹⁷²

Suomi itsenäistyi yhtäkkisesti, hieman epäselvissä olosuhteissa emämaan kaaoksen keskellä, ja itsenäisyyden tunnustaminen tapahtui kansainvälisesti hieman empien. Tämän lisäksi Suomi oli lähentynyt länsivalloista erityisesti juuri ensimmäisen maailmansodan häviävän osapuolen, Saksan keisarikunnan kanssa, joten Suomella oli tältäkin kannalta paineita uudistaa mainettaan. Osittain näillä poliittisilla tekijöillä oli vaikutusta siihen, että nyt tilanteen tasaantuessa suomalaishallinto koki tärkeänä länsivaltojen tuen ja hyväksynnän. Tältä kannalta kansainvälisesti

¹⁶⁸ Markkola et al. 2015, 5–7.

¹⁶⁹ Lähteenmäki 2009, 27.

¹⁷⁰ Lähteenmäki 2009, 24–27

¹⁷¹ Kosonen 1999, 99. Lähteenmäki 2009, 302–303.

¹⁷² Nevalainen & Sihvo 1998, 401.

levittyvä mielikuva Suomen valtakunnallisesta yhtenäisyydestä, sekä itärajan kestävydestä, nähtiin tärkeänä valtion tulevaisuudelle.¹⁷³

Varsinkin korkeakulttuuria ylläpitävien toimijoiden, kuten organisaatioiden ja yhdistysten, puute itäisillä alueilla tuntui aiheuttavan suurta huolta ajan lehdistössä, sillä Itä-Euroopan tilanteen muuttuessa Neuvostoliiton vakiintumisen myötä, pyrki Suomi yhä tiukemmin länsimaaksi. Läntisen Euroopan kulttuurin levittämisen koettiin voimistuttavan itäisen ja läntisen kulttuurin rajaa ja sitovan Suomi voimakkaammin läntiseen kulttuuripiiriin. Tältä kannalta esimerkiksi suojeluskuntatoiminta, kansansivistystyö, koululaitoksen ja infrastruktuurin parantamisen ajateltiin suoraan heijastuvan Suomen alueen yhtenäistymiseen, nimenomaan oikeistojohtoisen hallituksen ja länsimielisen politiikan johtamana.¹⁷⁴

Yhteistunto yhdistää. Kansallishenki kohottaa. Kotiliesi lämmittää. Isänmaa innostaa. Järjestys lujittaa. Valtio valvoo. Yhteiskunta hoivaa. Sotalaitos suojelee. Oikeusistuin turvaa ja varjelee. -- -- Näitäkö hän vastustaisi? Mieleton kaivaa kamaraa, jolla seisoo. Hän kaatuu kuiluun. Paha polkee pyhää. Hän pettää isänmaan. Hän häpäisee kansallishengen. -- -- Kunnan kansalainen kunnioittaa esi-isiä. Hän pitää pyhänä näiden perintöä. -- -- Suomalainen kansallishenki on vakava. Se on siveellinen. Se kunnioittaa lakia. Se kunnioittaa uskontoa. Se kunnioittaa perhe-elämää. Se ei lietso vihaa. Se ei rakenna riitaa. Se vahvistaa kansalaisoppua. Se rakastaa isänmaata. -- -- Hän uudistaa, hän luo. Hän kohottaa kulttuuria. Hän kartuttaa sivistystä. Hän vaalii valistusta. Tällainen on kunnan kansalainen.

I.J.J., "Kunnan valitsija." Karjala 1924, no 65.

Yllä olevassa katkelmassa tulevat selkeästi esiin ajan suomalaisuuteen yleisesti liitetyt piirteet; perheen, uskonnon ja isänmaan merkitys. Muun muassa "yhteistunto", "oikeusistuin" ja "sotalaitos" luetellaan yhteiskuntaa ylläpitävinä toimijoina, joita "vastustamalla kaatuu kuiluun" ja "polkee pyhää". Suomalaisuus määritellään tiiviinä, ennalta määrättyinä pakettina, jonka hyväksymättömyys tarkoittaa "kansallishengen häpäisyä". "Kunnan kansalaisen" määrittely saadaan vaikuttamaan yksinkertaiselta tehtävältä, kyseenalaistamattomalta totuudelta. Toki tulee ottaa huomioon, että kirjoitus itsessään on otsikoinnin mukaisesti ulkopuolisen kirjoittajan poliittista puoluemainontaa vaalien alla. Se on kuitenkin julkaistu alueen luetuimmassa lehdessä ja näin ollen todennäköisesti päätynyt tuhansien luettavaksi, joten sen sanomaa on mielestäni perusteltua analysoida osana lehtien sallimaa keskustelun tapaa.

¹⁷³ Lähteenmäki 2009, 297.

¹⁷⁴ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 74–82.

Lopun uuden luomiseen ja sivistyksen kehittämiseen viittaavat kehotukset tuntuvat liittyvän nimenomaan Kannaksen ja Itä-Karjalan asemaan ”vanhana Suomena”, joka oli ollut vuosisadan muuta Suomea pidempään venäläisvallan alaisena. Ajan julkisessa keskustelussa uudistusta tarvitseviksi alueiksi koettiin erityisesti juuri näitä venäläisvaikutteiden alla pidempään olleita alueita. Toisaalta vuonna 1924 kirjoitetussa ja tuolloin vielä melko voimakkaasti oikeistomieliseksi koetuksi Karjala-lehdessä julkaistuna ”kansalaissovun” korostamisella saatetaan viitata myös sisällissodassa punaisiksi koettujen alueiden väestöön, eli esimerkiksi Tampereen, Lahden ja Viipurin alueiden poliittisen ilmapiirin muuttumiseen. Kirjoittaja tuntuu tekevän selväksi, että nyt on vihdoin tapahtumassa valtiotasolähtöinen muutos, joka mahdollistaa valistuksen ja kulttuurin modernisoitumisen ”vahvistaen kansalaissopua”. Enää Kannas ei ole kahden kulttuurin väliinputoaja, vaan nyt se on uuden, itsenäisen Suomen modernisoitunut osa, jota yhdistää muuhun maahan niin uskonnollinen, isänmaallinen, sotilaallinen kuin sivistyksellinenkin ajatusmaailma¹⁷⁵.

Paikallisenäkökulmasta käsin koko itäisestä Suomesta nähtiin puuttuvan sellaisia tärkeitä korkeakulttuurisia kohteita, jotka voisivat ylläpitää kansansivistystä, kuten korkeakoululaitoksia, teattereita ja kirjastoja. Toisaalta koko aikalais-Suomessa kulttuurisia instituutioita oli harvassa, ja ne olivat enimmäkseen keskittyneet Turkuun ja Helsinkiin.¹⁷⁶ Muiden maakuntien vastaavat puutteet toki huomattiin, mutta itärajan tuntumassa uudistuksia tuntui erityisesti edistävän pelko ”korkeakulttuurisen tyhjiön” täyttymisestä itäisen kulttuurin vaikutteilla läntisten sijaan. Tällaisen tyhjiön ajateltiin olevan omiaan mahdollistamaan sosialistisen aatteen ja muun kommunistisen kulttuurin leviämisen alueen arkeen, joten asiaan suhtauduttiin huomattavan vakavasti.¹⁷⁷

Kansan sivistäminen koettiin valtion tulevaisuuden ja tiukemman kulttuurillisen yhteen liittämisen kannalta välttämättömäksi, joten tema nostettiin eri yhteyksissä usein esille. Usein näkökulma oli lähtökohtaisesti se, että talonpoikaiskulttuurin tuli olla suomalaisperäistä, jotta kansan syvät rivit saataisiin valtiovallalle uskollisiksi. Tällainen talonpoikaiskulttuurin korostus varsinkin oikeistolaismielissä Karjala-lehdessä on 1920-luvun alkupuolella rinnastettavissa pohjanmaalaislähtöiseen ”aitosuomalaisuus” käsitykseen, mikä painotti muun muassa

¹⁷⁵ Markkola et al. 2015, 132–135. Nevalainen & Sihvo 1998, 458.

¹⁷⁶ Häkli 1999, 8.

¹⁷⁷ Nevalainen & Sihvo 1998, 450.

maanviljelijöiden historiallisuutta merkittävyttä osana suomalaista identiteettiä¹⁷⁸. Aikalaiskäsitys erityisesti Kannaksen väestöstä oli pohjimmiltaan päinvastainen, sillä alueen väestön nähtiin olevan ”kauppiasammattiin taipuvaista” ja ”raskasta ruumiillista työtä välttelevää sorttia”¹⁷⁹. Tältä kannalta talonpoikaisuuden kunniallisuuden korostaminen usein liitettiin kansansivistystyön merkitykseen kannaksen ”sivistyksellistä tilaa” koskevassa yleisessä keskustelussa, kuten seuraavassa katkelmassa.

Koko Itä-Suomesta puuttui ja puuttuu yhä vieläkin korkeampaa kulttuurilaitosta, joka voisi muodostua varsinaisen kansallisen kulttuurin ja puolustuksen keskuksiksi. -- -- Pelastukseksi Karjalan kannakselle on tullut maamme uusi asema. Mutta tämä ei vielä saata omalla painollaan aikaansaada sitä nousua, joka on tarpeen, että Karjalan kannas voisi täyttää ne vaatimukset, jotka itsenäinen valtakuntamme tahtoo rajaseuduilleen asettaa. -- -- Suomalaisen asutuksen kannalta olisi kuitenkin pyrittävä luomaan Karjalan kannakselle vankka suomalainen talonpoikaisuus. -- -- Alusta pitäen on saatava juurtumaan se käsitys, että rajaseutujen kohottamistyö, toisin sanoen yleinen rajaseutupolitiikka, on koko valtakunnan asia ja sehän käy selvästi ilmi eduskunnan anomuksestakin.

Karjala 1923, no 243B.

Ennen kaikkea huolissaan vaikutettiin olevan juuri muun maan välinpitämättömyydestä rajaseutujen tilanteeseen liittyen, sillä strategisesti tärkeällä paikalla sijaitseva Kannas vaati valtakunnallista tukea vahvistuakseen. Useissa Karjala-lehden aikalaisjulkaisuissa pyritäänkin painottamaan nimenomaan sitä, miten alueen kehittäminen vaatii valtakunnallisesti laajaa huomiota ja merkittäviä valtion investointeja. Alue oli vastikään menettänyt valtaisan taloudellisen edun itärajan sulkeutuessa ja turismin seisahtuessa, ja tämä tyhjiö tuli nyt täyttää valtion tuella.¹⁸⁰

”Korkeammalla kulttuurilaitoksella” viitataan luultavasti tässä yhteydessä juuri opettajaseminaarin, kirjastolaitoksen ja teatterialan kaltaisiin, sivistystoiminnan pisteiden puutteelliseen edustukseen Kannaksella. Viipuri kohosi 1920-luvun aikana asukasluvultaan maan toiseksi suurimmaksi kaupungiksi, mutta sen palvelutarjonnan palautuminen läntisten kaupunkien taakse kesti vielä vuosia, sillä venäläisen rahoituksen vetäytyminen alueelta vaikutti vähintäänkin hetkellisesti, laajasti alueen kulttuuritoimintaan. Toki rauhattomuus raja-alueella josakin määrin hidasti uudistustoimintaa, mutta syynsä oli osittain luultavasti myös tällä muun valtakunnan välinpitämättömyydellä. Investointeja Kannaksen ja Viipurin suuntaan oli vaikea

¹⁷⁸ Markkola et al. 2015, 132.

¹⁷⁹ Markkola et al. 2015, 39.

¹⁸⁰ Nevalainen & Sihvo 1998, 402 ja 450.

saada läpi päättäjätasolla, sillä laajaa kiinnostusta esimerkiksi alueen sivistystoiminnalliseen kehittämiseen ei juuri tuntunut olevan.¹⁸¹ Vuosikymmenten vaihteessa Viipurin suuret kehitys- ja kulttuuriprojektit saatiin kuitenkin käyntiin, ja kaupunkialue alkoi kohota asukaslukunsa mukaiseksi maakuntakeskukseksi.¹⁸²

Karjala-lehden kanta levikkialueensa uudistamiseen ja kehittämiseen ei sinällään ole yllättävä, sillä paikallistasolla alueen ”huomiotta jättämisestä” valittaminen oli luultavan lukijankunnalle samaistuttavaa luettavaa. Asiaa tunnutaan kuitenkin sivuavan melko useasti myös Helsingin Sanomissa, joten ongelma vaikuttaa valtakunnallisestikin huomioidulta ja näin ollen laajemminkin koetulta ilmiöltä. Toisin kuin Helsingin Sanomat, Karjala-lehti tuntui kuitenkin usein ottavan poliittisesti puolueellisemman näkökulman teemaan, siinä missä Helsingin Sanomat pyrkivät melko neutraalien kannanottojen esille nostamiseen. Toisaalta isänmaallisuuden ja valtion puolustuskyvyn merkityksen kohottaminen sekä tavallaan myös puolustusinnon voimistaminen alueella tuntuivat olevan tärkeitä tekijöitä aina teemasta puhuttaessa.

Samanlaiseksi voimakkaaksi kulttuurikeskustaksi, joka, muiden valistustoimenpiteitten ohella, loisi Kannaksen asukkaisiin entistä elävämmän kansallishengen ja innokkaamman isänmaallisen mielen, varmaankin varttuisi sinne sijoitettu opettajaseminaari, siten edistäen koko valtakuntamme olemassaoloa ja säilymistä. Se olisi yksi keino, eikä suinkaan vähimpiä, kansallisen puolustuskyvyn vahvistamiseksi.

A. V. Komulainen: *Uusi yläkansakouluseminaari: Sijoitettava Karjalan kannakselle, Käkisalmeen.* HS 1926, no 8.

Usea lehdistön keskustelunaloitus liittyi juuri opettajaseminaareihin, missä näkyy mielestäni osaltaan Suomen hallinnon pyrkimys lunastaa lupauksensa tasa-arvosta ja ylläpitää kansalaisensa sivistyksen ohella myös isänmaallisuusaatetta. Luultavasti Kannaksellekin oppilaitosta ajettiin suurella innolla juuri siitä syystä, että kansakunnan tulevaisuutta viitoittavan valtion laitoksen ajateltiin pystyvän muokkaamaan kansalaisten ajatusmaailmaa. Osin suomalainen koulutusjärjestelmä onnistuikin melko loistokkaasti uudenlaisen, oikeistopainotteisen maailmankuvan istuttamisen sisällissodan jälkeisinä vuosina koulunsa käyvän nuorison mieleen. Kannaksen vuoden 1918 historia osaltaan luultavasti vaikutti yleisvaltakunnalliseen käsitykseen alueen ”mielenlaadusta”, jonka kehittämiseen juuri opettajaseminaarin tuominen alueelle uskottiin olevan oiva ratkaisu.¹⁸³

¹⁸¹ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 67–75 ja 78–82.

¹⁸² Katajala et al. 2019, 104 ja 171–172.

¹⁸³ Markkola et al. 2015, 133–134.

Kansansivistyksen puutteen herättämästä keskustelun määrästä huolimatta on hyvä todeta, että Karjalankannas oli sekä taloudellisesti että kulttuurillisesti hyvin vauras ja kehittynyt alue suomalaisella mittapuulla. Uskoakseni juuri tästä syystä alueen kohtalo herätti niin kiihvasta keskustelua, sillä merkittävä kaupunkialue haluttiin jatkossakin pitää sekä kehittyvänä ja kukoistavana alueena että tiukasti osana Suomen valtiota. Vaikka alueen jakautuminen Suomen ja Venäjän valtioille tiukan rajavalvonnan saattamana alkuun verotti Kannaksen aluetta voimakkaasti, kohosi se kuitenkin lähes entiseen taloudelliseen ja kulttuurilliseen merkitykseensä nopeasti sisällissodan ja heimosotien jälkimainingeissa¹⁸⁴. Tästä aikalaisosoituksena lehdistössä toimii muun muassa selonteko alueen sivistyksellisestä tilasta vuonna 1926.

Myötämielisen tunnustuksen suomalaisista kansanopistoista antaa myöskin tunnettu suomalainen maatalousmies Uno Brander eräässä haastattelussa Iltalehdelle. Siinä hän kuvailee oloja Karjalan kannaksella ja lausuu tällöin m.m.: 'Voin mielihyvällä todeta, että yleinen sivistystaso on siellä suhteellisesti korkeampi kuin muualla rajaseuduilla. Kansanopetus on päässyt jo varhain yleistymään. Kansakoulut ja kansanopistot ovat tehneet tehokasta valistustyötä. Niinikään on vapaa kansainvalistustoiminta päässyt hyviin tuloksiin.

Paavolainen, Erkki, "Kansanopiston arvostelua." Karjala 1926, no 276.

Vaikka edeltävä katkelma on lähtökohtaisesti positiivinen kuvaus Kannaksen tilanteesta ja sen kehittymisestä, niputetaan alue kuitenkin selkeästi yhteen juuri rajaseutujen kanssa eikä esimerkiksi muiden suurimpien kaupunkien vaikutuspiirien kanssa. Tältä kannalta pyrkimys vaikuttaa olevan Kannaksen käsittely juuri rajaseutualueena, jotta rajan sulkeutumisen seurauksena syntyneen alueen taloudellisen notkahduksen näkyminen edelleen lähes kymmenen vuotta itsenäistymisen jälkeen ei olisi yhtä silmiinpistävä valtakunnallisessa vertailussa¹⁸⁵. Mahdollisesti Karjala-lehden kannalta puheenvuoron esiin nostaminen pyrki korostamaan oman alueen kehityksen merkitystä ja osaltaan myös tekemään tunnetuksi alueella vallinneita ongelmia. Rajaseudusta puhuttaessa kuitenkin alue ikään kuin häivytettiin kauemmas keskusvaltalähtöisestä yksiköstä ja nähtiin ennemmin omana alueenaan, mikä oli suhteellisen yleiseurooppalainen aikalaisnäkemys raja-alueiden merkitykseen¹⁸⁶.

Tässä rajan merkityksen korostus ja rajantakaisen alueen voimakas vieraannuttaminen ja toiseuttaminen ulottuivat omallekin puolelle rajaa, ja heijastuivat niin muun maan mielikuvaan

¹⁸⁴ Nevalainen & Sihvo 1998, 460.

¹⁸⁵ Kannaksen taloudellisesta tilanteesta esimerkiksi: Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 30, 67 ja 82–88. Katajala et al. 2019, 120.

¹⁸⁶ Katajala et al. 2019, 90. Lähteenmäki 2009, 292–296.

alueesta kuin vaikuttivat alueen oman paikallisväestön identiteettikäsitteiden muodostumiseenkin. Tässä suhteessa suomalaisen kansallisidentiteetin muodostamiseen liittynyt voimakas venäläisviha heijastui osin myös näkemyksiin Karjalasta ja Karjalankannaksesta sekä alueen väestöstä, kuten Paasin rajojen sektorimaisuuteen keskittyvä teoria esittää¹⁸⁷. Rajaseuduista oli jo muodostunut oma, historiallisesti yhteen nivoutunut, alueensa, missä oma paikallisidentiteetti oli kehittynyt vahvaksi. Nyt se olisi kuitenkin pitänyt saada sulautumaan tiukemmin osaksi muuta Suomea ja historiallinen näkemys alueesta kulttuurien välisenä porttina tuli nyt mieltää nimenomaan ”idän ja lännen rajan vartijana”¹⁸⁸.

Toisaalta ”yleisen sivistystason korkeus” vuoden 1926 kirjoituksessa oli yleiseen aikalaismielipiteeseen verrattuna mielenkiintoinen nosto. Karjala-lehti oli 1920-luvun alkupuolella useammin kriittinen juuri alueensa sivistysoloista puhuttaessa, minkä kautta lehti uskoakseni pyrki saamaan näkyvyyttä alueen ongelmille sekä saavuttamaan lukijakuntansa luottamuksen. Oheisessa kirjoituksessa tilannetta tarkastellaan kuitenkin paikallisesti poikkeuksellisemmalta kannalta. Se oli myös paikallislehdistön historiallisen katsauksen yleiseen sävyyn nähden melko hillitty, sillä yleisesti venäläisaikaan tunnuttiin Karjala-lehden kirjoituksissa viitattavan aikakautena, milloin alueen olojen kehitys ennemminkin seisahtui kuin modernisoituu¹⁸⁹.

Tämä oli jossakin määrin yleisemmin liitettävissä oikeistolaismielisen median kantaan autonomian ajasta, vaikkakin laajemmassa mittakaavassa autonomian aikaan suhtauduttiin julkisessa keskustelussa melko neutraalisti. Kyseiseltä kannalta yllä oleva katkelma huomautuksineen koulutusjärjestelmän historiallisesta kehityksestä alueella on kuitenkin mielestäni mielenkiintoisen poikkeuksellinen keskustelunavaus. Siinä ei keskitytä venäläistämiskausien vaikutuksiin, vaan ennemminkin autonomian ajan saavutuksiin summaamalla, miten ”kansanopetus on päässyt jo varhain yleistymään” alueella.

-- -- *Kurkijoen kirkkoherra, rovasti Gustaf Arokallio pitää seuraavansisältöisen juhlapuheen:*

Kansalaiset, suomalaiset!

-- -- *Täällä Suomen eduskunnan silloinen puhemies P. E. Svinhufvud pitämässään suurilla suosionsoituksilla vastaanotetussa juhlapuheessaan, vaikuttavin sanoin kehoitti uskomaan Suomen lopulli-*

¹⁸⁷ Paasi 2020, 23. Paasi 1894, 68.

¹⁸⁸ Katajala et al. 2019, 90–91. Luostarinen 1989, 132. Paasi 1996, 197.

¹⁸⁹ Luostarinen 1989, 132. Nevalainen & Sihvo 1998, 459–460.

seen voittoon ja onnelliseen tulevaisuuteen huolimatta siitä, että Suomen kuolinkellojen soitto kuului Pietarista. Kohdistuen puheensa erittäin karjalaisiin kehoitti hän vastustamaan laittomien lakien noudattamista ja pitämään lujasti kiinni omasta yhteiskuntajärjestyksestämme sekä entistä enemmän tekemään työtä niin taloudellisella kuin henkisellä alalla. -- -- Karjalan kannaksen paljon kärsinyt kansa on osoittava sitä vakiintunutta, isänmaallista ja kansallista mieltä, jota muu Suomi siltä maamme rajavartijana odotti. -- --

Karjalan Kannaksen väki seisoj uskollisena rajavartijana ja ensimmäisenä se päältä torjui vieraan ikeen. Raudun rintamalla työnnettiin venäläinen saasta maasta pois. Vapaina olemme nyt taas kokoon-tuneet viettämään Karjalan kannaksen juhlaa, jotta sanoin ja laulusävelin innostuttaisimme toisiamme isänmaalliseen työhön, kansalliseen itsetietoisuuteen, omintakeisen sivistyksen kohottamiseen ja valtiol-lisen asemamme lujittamiseen niin sisään kuin ulospäin. -- -- Tämä kansanvaltainen kehitys ei ole teo-reetikon työtä. On tarvittu vuosisatoja sen aikaan saamiseksi, ja suurena, jopa vaikuttavimpana tekijänä siinä on ollut evankelisluterilaisessa uskon hengessä tapahtunut kansanvalistustyö. -- --

”Viipurista ja Karjalasta: Kannaksen juhlat.” Karjala 1924, no 179.

Oheisessa katkelmassa tiivistyvät paikallisnäkökulman kirjoituksissa korostetut näkemykset siitä, miten Kannaksen merkitys valtakunnan osana tulisi nähdä. Toisaalta oli tärkeää, että se nähtiin ”rajavartijaksi, joka torjui vieraan ikeen ja työnsi venäläisen saastan maasta pois”, toisaalta sen uskonnollista yhtäläisyyttä muuhun maahan puolusteltiin korostamalla ”evankelisluterilaisessa uskon hengessä tapahtuvaa kansanvalistustyötä”. Lisäksi keskityttiin kuvailemaan, miten ”Karjalan kannas on ’osoittava’ isänmaallista ja kansallista mieltä”. Tämä ristiriita Kannaksen moninaisesta roolista on mielestäni mielenkiintoinen. Vuorotellen korostettiin alueen erikoislaatuisuutta ja sen merkityksen ymmärtämistä, mutta kuitenkin samaan aikaan alle-viivattiin alueen uuden suomalaistumisen mahdollistaman kehittämisaallon merkitystä. Tämä on mielestäni osoitus siitä, kuinka vaikea rajaseutua tuntui olevan asettaa valtakunnalliseen kansalliskehykseen. Esimerkiksi uskonto muuta maata tiukasti yhdistävänä tekijänä, ei yhtä lailla mukaunut Kannas-keskustelun muottiin, mutta sen ei tunnut useinkaan annettavan haitata, vaan ennemminkin alueen suomalaisuutta korostettiin sen vähemmistöjen merkityksen kustannuksella.

Suomalaisuutta pyrittiin vahvasti rakentamaan nimenomaan jaetun uskonnon ja oman kielen varaan, jotka jättivät tältä kannalta oman maan sisäisistä vähemmistöistä sen peruskehysten ulkopuolelle. Toisaalta äärioikeisto, jonka kanta samaan aikaan suomalaisuuden määrittelemiseen tuntui olevan tiukin, näki sen myös laajimmillaan. Suur-Suomi-aatteeseen liittyen niin Neuvostovallan alle jäänyt Itä-Karjala kuin Viron ja Liivinmaankin väestö nähtiin kuuluvan

heimoon, jonka yhdistäminen yhteisen Suomen alle oli sotimisen arvoinen.¹⁹⁰ Raja siinä, minkä nähtiin kuuluvan suomalaisuuteen, tuntui siis ikään kuin heittelevän näkökulman mukaan. Toisinaan edes kannakselaiset eivät tuntuneet istuvan toivotulla tavalla suomalaisuuden muottiin, vaan heidän suomalaisuuttaan jouduttiin todistelemaan useaan otteeseen. Toisinaan taas suomalaisuuden käsite ylitti Suomen fyysisen rajan huomattavalla laajuudella heimoveljeydestä puhuttaessa.

Lehdissä molemmin puolin tiuhaan julkaistut matkakirjoitukset ja reissukertomukset itärajan tuntumasta olivat omiaan todistamaan, että huomiota rajaseudun kärsimään taloudelliseen ja kulttuurilliseen lamaanukseen rajan sulkeuduttua pyrittiin kiinnittämään laajasti valtakunnallista huomiota.¹⁹¹ Alla oleva katkelma avaa yllättävänkin rehellisen tuntuisesti alueen tilannetta, jonka käsittelyä yleisemmin vuorotellen värittivät liioittelut tai vähättelyt, mitkä olivat omiaan sekoittamaan kansan ja päättäjien mielipidettä alueella vaadittavista toimista. Yleensä tällainen tosiasioiden muokkaus liittyi lehdistössä pyrkimykseen saada oma kanta vaikuttavasti esiin, joten esimerkiksi Venäjän vallan aikaisen taloudellisen tilanteen kehuminen harvoin istui kokoomustaustaisen Karjala-lehden poliittiseen agendaan¹⁹². Artikkelista selviää hyvin esiin nostetut keinot alueen olojen parantamiseksi sekä ennen kaikkea sen liittämiseksi yhä tiukemmin läntiseen suomalaiseen ja yleiseurooppalaiseen kulttuuripiiriin. Ruotsalaiset matkailijat käytettiin katsomassa Rajajoen ympäristöä ja suomalaisten kansanopistojen merkitystä itäisen seudun ”rajavartijoina” korostettiin näille.

Kuvattuaan edelleen vielä venäläistulvaa näille rajaseuduille ja huomautettuaan erikoisesti, miten suomalainen väestö kaikesta huolimatta säilytti kansallisuutensa ja rotunsa puhtaana, siirtyy kirjoittaja koskettelemaan Kannasta rajakysymysten kannalta. -- -- Kerta toisensa jälkeen on kaikki tuhottu, mutta karjalainen talonpoika on jälleen rakentanut kulkien uusia epävarmoja kohtaloita kohti. Suomessa ei liene asukkaita, jotka rakastaisivat maatansa niin kuin nämä karjalaiset.

Kirjoittaja puhuu paljon mutakin kauniisti Karjalan kannaksesta ja sen ominaisuuksista. Hän huomauttaa, että päinvastoin kuin Ruotsissa, missä vanha koskematon rahvaan kulttuuri on jäljellä vain pieninä pirstaleina, voidaan Karjalan kannaksella tavata sitä vielä aitona ja muuttumattomana, niin että uneksi siirtyneensä takaisin kauan sitten menneisiin aikoihin. Mutta tämän vanhan kulttuurin rinnalla ja pohjalla nousee uusi aika, tarmokasta sivistystyötä tehdään. -- -- Suomi on Venäjän rajaa vastaan nostattanut sarjan kansanopistoja, ne seisovat siellä rajavartioina. Kirjoittaja kertoo saaneensa käsityksen, että suomalaisella kansanopistolla on hyvin voimakas asema maassa ja että se todella merkitsee jotakin.

¹⁹⁰ Markkola et al. 2015, 140.

¹⁹¹ Nevalainen & Sihvo 1998, 460.

¹⁹² Kaukiainen & Nurmiainen 2009, 166–167.

Luonteenomainen on loppukuvaus käynnistä Rajajoella. ”Me matkustimme Rajajoen asemalle ja kävelimme sieltä sillalle, mikä johtaa Rajajoen yli. Toinen puoli siltaa oli maalattu valkoiseksi, toinen punaiseksi, Suomen sinivalkoinen lippu liehui lähimmässä lipputangossa ja toiselle puolen sattui silmäämme Venäjän veripunainen lippu. Me emme olleet ainoastaan kahden maan, vaan kahden maailman rajalla.”

”Kannaksen elämää ruotsalaisen silmillä nähtynä.” (Lainattu Gefle Dagbladetista ja käännetty Karl Hedlundin kirjoituksesta.) Karjala 1928, no 5.

Alle olevassa tekstissä puhutaan melko laajasti kaikista rajaseuduista, mutta keskitetään kehittymisen paine vähintäänkin lehdistön taholta kuitenkin eniten juuri Kannaksen tilanteeseen. Rajaseutuihin liittyvien päättäjien ja lehdistön aikalaisnäkemysten mukaan Karjalankannas oli huomattavasti riskialttiimpi alue kuin pohjoiset raja-alueet, sillä rajanaapurin merkitys kansallisvaltion selviytymiselle oli perustavanlaatuisesti toisistaan poikkeava¹⁹³. Saamelaisalueet nähtiin selkeästi omana kulttuurisena kokonaisuutenaan, jotka toisinaan koettiin riskinä valtiovallan yhtenäisyydelle, mutta toisinaan myös mahdollisuutena länsinaapurien kanssa lähentyemiselle¹⁹⁴. Saamelaisalueet olivat myös pääsääntöisesti selkeästi rauhallisemmalla raja-alueella, kuin suurkaupunkien ja merkittävien satama-alueiden paineisiin jäävä Kannas. Kannakselta nousi ikään kuin vierasperäisen kulttuurin voimasta ponnistava tärkeä ja varakas alue, jonka väestömäärä muodosti merkittävän osan maan kokonaisväestöstä.¹⁹⁵ Tältä kannalta juuri Kannaksen tilanteeseen ja alueen kehittymisen pysähtymiseen liittyi huomattavaa ahdistusta.

Sivistysmaissa on yleensä valtiovallan taholta kiinnitetty erikoista huomiota valtakunnan rajaseutuihin, niiden kaikinpuoliseen kohottamiseen ja vaurastuttamiseen. Meillä on valitettavasti asianlaita ollut toisin. Niin sivistyksellisessä kuin taloudellisessakin suhteessa takapajulle jääneet, suurelta osalta kovia kokeneet rajaseudut eivät meillä ole saaneet osakseen sitä huolenpitoa, jota niiden erikoinen asema vaatii. Sen vuoksi melkein kaikkien meidän rajaseutujemme olot, alkaen Karjalan Kannakselta, jatkuen pitkin itäistä rajaa ja päättyen Norjan ja Ruotsin valtakuntiin lännessä, ovat sellaiset, että ne vaativat pikaisia ja pontevia toimenpiteitä valtiovallan taholta, jos tahdomme kohottaa rajaseudut samalla tasolle kuin muu Suomi.

A. V. Komulainen: *Uusi yläkansakouluseminaari: Sijoitettava Karjalan kannakselle, Käkisalmeen.* HS 1926, no 8.

¹⁹³ Paasi 1996, 101–102. Lähteenmäki 2009, 27–28.

¹⁹⁴ Nevalainen & Sihvo 1998, 459.

¹⁹⁵ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 67–74.

Kannaksen huomiotta jättämisen ja kehittymisen seisahtumisen pelättiin vaikuttavan alueen kansallishenkeen ja vähentävän paikallisväestön luottamusta suomalaiseen hallintoon. Venäjän vallan aikojen taloudellinen ja kulttuurinen nousu tunnuttiin muistavan alueella, ja sen pelättiin kasvattavan luottamusta itänaapuriin suomalaista hallintoa korkeammalle.¹⁹⁶ Edellisen katkelman aloitus ”sivistysmaa” -sanalla onkin julkaisuaikansa Suomessa luultavasti toiminut jonkinlaisena promoamisena, sillä pitkään takapajuisena pidetty maa pyrki intohimoisesti kohti eurooppalaisen sivistysvaltion leimaa.¹⁹⁷ Toisaalta sivistysvaltio-termi liittyy tiukasti aikansa retoriikkaan ja esiin tuo Suomen pyrkimyksiä päästä usein keskustelun kohteena olevien ”sivistysvaltioiden” vakiintuneeseen joukkoon itsekkin. Termi oli puolin ja toisin tiukasti osa aikakauden poliittista keskustelua, ja uskoakseni jopa menetti osin merkitystään jatkuvan käytön seurauksena.

Kannas oli sotien välisenä aikana koko Euroopan mittakaavassa melko erikoislaatuisessa asemassa ollen erittäin räjähdysherkän rajan tuntumassa, molemmille valtioille merkittävien suurkaupunkien välisenä seutuna. Tärkeästä sijainnistaan huolimatta alue oli varsinkin Viipurin ulkopuolelta melko kehittymätöntä, jopa aikansa Suomessa. Ottaen huomioon, että itsenäistymisen aikaan Viipurin läänissä asui noin puoli miljoonaa asukasta reilusta kolmesta miljoonasta Suomen kansalaisesta, koettiin Viipuri maakunnan kokoon nähden alivarustelluksi¹⁹⁸. Kannakselta ja Karjalasta puuttuivat itsenäistymisen jälkeen pitkään sekä korkeammat koulutusmahdollisuudet, aluehallintovirastoyksiköt että kulttuurilliset keskuksset kuten teatterit ja museot, sillä entiset olivat pohjanneet venäläishallintoon jopa muita Suomen alueita voimakkaammin sijaitessaan Pietarin läheisyydessä.¹⁹⁹ Itsenäistymisen jälkeen pyrittiin sekä kasvatamaan kansan sivistyksellistä hyvinvointia että uudistamaan Viipurin kaupungin keskustan julkisivua, mihin liittyi muun muassa uuden kirjastotalon rakentaminen ja muut mahtipontiset hankkeet 1920-luvun loppupuolella²⁰⁰.

Toki muuallakin Suomessa pitkään 1920-luvulla puuttuivat esimerkiksi korkeakoululaitokset ja kulttuurikeskukset, mutta uskoakseni Viipurissa tilanne muuttui huomattavimmin itsenäistymisen vaikutuksesta rajan katkaistessa yhteydet käytännössä täysin entiseen emämaahan.²⁰¹ Korkeakoulutusmahdollisuudet esimerkiksi Turussa olivat huomattavasti paremmalla tolalla,

¹⁹⁶ Paasi 1996, XIX.

¹⁹⁷ Lähteenmäki 2009, 28.

¹⁹⁸ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 160.

¹⁹⁹ Nevalainen & Sihvo 1998, 459.

²⁰⁰ Niemi 2017, 117.

²⁰¹ Paasi 1984, 87. Nevalainen & Sihvo 1998, 458–460.

vaikkei väkiluku yltänyt Viipurin kanssa samoihin lukemiin. Toisaalta tämä oli pitkälti Turun kaupungin oman aktiivisuuden seurausta²⁰². Viipurin asemasta mielestäni kertoo paljon se, että näiden ”sivistysmaille ominaisten” piirteiden puuttuminen kaupunkikuvasta myös herätti runsaasti keskustelua niin valtakunnallisella kuin paikallisellakin tasolla. Tältä kannalta Komulaisen tekstin otsikko ”Uusi yläkansakouluseminaari: Sijoitettava Karjalan kannakselle, Käkisalmeen” kuvaa hyvin alueen tilannetta kaksikymmentäluvun puolivälille tultaessa. Sivistyslaitosten tarve alueella oli jo yleisvaltakunnallisestakin näkökulmasta käsin merkittävä.

4.2 Julkisessa keskustelussa esiintyvä kritiikki olojen kehittämistä

Tämän lisäksi on syytä huomauttaa, kuinka Karjalan kannaksella aikaisempina vuosina levinnyt muukalainen asutus ja maanomistus vaikutti haitallisesti koko seutukuntaan. Se vieroitti väestöä vakavasta työstä, tuli suuressa osassa Karjalan kannasta rappeuttamaan ennestäänkin jo heikossa kunnossa olevaa maanviljelystä ja synnytti laajan tilattoman väestön. Lisäksi se tuli varsin vaaralliseksi kansalliselle elämälle, ja laaja muukalainen asutus oli vähällä tukahduttaa koko suomalaisen kulttuurielämän Karjalan kannaksella.

Nykyisin rajaseutupolitiikan tehtäviin on katsottava kuuluvan näiden muukalaisten asutuksen jättämien jälkien poistaminen. -- -- Lukuunottamatta valtiovallan puolelta tapahtuvaa maataloudellista rajaseutu-toimintaa, ei juuri muuta ole tehty, vaikka lupauksia on enemmän annettu. Lisäksi on Karjalan kannaksen sivistyspyrkimyksiin myönnetty jonkun verran enemmän varoja kuin muualle maahan. Mutta niin taloudellisella kuin sivistykselliselläkin alalla on vielä erinomaisen paljon tehtäviä, jotka kaipaavat runsaampaa valtiovallan tukea. Siihen merkitykseen nähden, mikä Karjalan kannaksella on koko meidän valtakuntamme itsenäisyyden ja eheyden kannalta, on täysin oikeutettua vaatia valtiovallan tehokkaampaa avustusta sen kohottamistyössä. Kun lisäksi voidaan osoittaa, että valtiovallan toimenpiteitten kautta on edistetty niiden epäkohtien syntymistä, jotka ovat lamauttavasti vaikuttaneet Karjalan kannaksen kehitykseen, on olemassa täysin riittävät perusteet kysymyksessä olevan rahaston perustamiseen. -- --

Tämän kautta osoittaisi se sitä myötätuntoa ja kannatusta Karjalan kannaksen kohottamispyrkimyksille, jota ne kipeästi kaipaavat. Ehdotettu muoto olisi myöskin valtiovallan näkökannalta katsottuna kivuttomin ja helpoin keino Karjalan kannaksen rajaseutupolitiikan ajamiseksi. Voidaan sanoa, että kysymyksessä on Karjalan kannaksen verirahojen käyttö. Mikä olisikaan silloin oikeudenmukaisempaa ja luonnollisempaa, kuin että Karjalan kannakselta saadut varat käytettäisiin juuri sen hyväksi. -- --

”Karjalan kannaksen rahasto. Viipurissa 24.3.–31.” Karjala 1931, no 81.

²⁰² Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 67–76.

Karjala-lehti nosti useampaan otteeseen esiin, että teeman suuresta huomiosta huolimatta valtiiovallan lupaukset raja-alueen parantamiseksi eivät tuntuneet toteutuvan. Valtakunnallinen lehdistö tuntui ennemmin keskittyvän kehittämistyön merkitykseen sekä myös sen toteutumisen näkymiseen alueella, kun taas Karjala-lehden näkökulma oli usein ennemmin kriittinen. Mahdollisesti tämä epäjohdonmukaisuus lehtien välillä kieli siitä, että valtakunnallisella tasolla lehdistö ei tosiaan ollut täysin tietoinen alueen tilanteesta ja sen kehittämispyrkimyksistä. Toisaalta keskustelu saattoi heijastella Karjala-lehden omia lähtökohtia ja pyrkimystä jopa suurenna alueen ongelmia, jotta alueen kohotustyö saisi valtakunnallista huomiota, lukijakunta tyydyttävää ymmärryksen tunnetta ja toisaalta valtiolta painetta pitää alueen tilanne keskustelunkohteena jatkossakin. Oma tapansa Karjala-lehdeltä löytyi myös tilanteen selittämiseen lähtökohtaisesti valtion virheiden ja laiminlyöntien summana, joka näin ollen todistaisi valtiiovallan myös vastuuasemaan tilanteen korjaamisesta.

Karjala-lehden poliittinen kanta tuntui heijastuvan ylle liitettyssä kirjoituksessa venäläisvihaa ylläpitävään puhetapaan, johon liittyy muun muassa muukalaissanan käyttö sekä tämän ulkopuoliseksi koetun väestön vaikutusten vähintäänkin osittainen liioittelu alueen arjessa. ”Muukalaisaallon” vaikutuksista puhuttaessa tuntui kirjoitus summaavan alueen kaikki ongelmalliset teemat yksinomaan ulkomaalaistaustaisen väestön syyksi. Puhetapa tuntui linkittyvän nyky-Suomessa käytäviin keskusteluihin maahanmuuttajaväestön lisääntymisestä, ja olevan yhtä lailla linkittynyt keskustelun osapuolten puoluekantoihin²⁰³. Aikansa oikeistolaisajattelulle melko ominaisesti Venäjän vallan aika summattiin pitkälti ainoastaan alueen hyvinvointia heikentäneeksi jaksoksi, jonka aikana ”lamautuivat” niin kansallishenki, taloudellinen kehitys, maantalousvalmiudet kuin sivistyksellinen kehityskin. Myös Karjala-lehden oikeistohenkisyys oli vielä voimissaan 1930-luvun alkupuolella, samalla kun äärioikeisto oli muutoin koko Suomessa jo heikentymässä²⁰⁴.

Karjala-lehden paikallislehdelle ominaiseen tyyliin alueen suomalaishenkisyyden korostaminen esiintyi jutussa painotetusti, samalla kun ”veriraha” ja ”oikeudenmukaisuus” -terminologialla pyrittiin nimenomaan korostamaan alueen oikeutusta sen olojen parantamiseen. Monelle paikallislukijalle termit olivat uskoakseni olleet omiaan vetoamaan tunteisiin ja saaneet alueen väestön luottamaan paikallislehtensä pyrkimykseen parantaa alueen asemaa. Toisaalta vastaavanlaisten kannanottojen julkaiseminen paikallislehdessä, vaikkakin hyvin laajasti tilatussa,

²⁰³ Sakki et al. 2018, 160.

²⁰⁴ Paasi 2020, 20. Kosonen 1999, 93.

tuskin päätyi päättäjien korviin, vaan oli ennemminkin tarkoitettu juuri levikkialueen lukijoiden silmille.

Vaikka jutun otsikointi liittyikin hallinnollisen elimen toimintaan, tuntuu itse artikkeli kuitenkin suuntautuvan juuri rivikansalaisille tarkoitetuksi ja pelkistävän hallinnollisen tason päätöksiä jokaiselle ymmärrettäväksi. Juuri tältä kannalta paikallislehden tapa puhua oli mielestäni huomattavan tärkeä vaikuttaja yhteisössä, sillä sen tapa nostaa paikallisalueen merkityksen huomioon ottaminen valtakunnallisella tasolla muovaa usein voimakkaasti alueen väestön mielipiteitä poliittisen ohjelman onnistumisesta tai muusta hallinnollisen tason päätöksestä. Mieli-
piteiden herättelyn ja niihin vaikuttamisen pohja on nimenomaan siinä, millä sanavalinnoilla ja puheensävyyllä mitäkin käsitellään, eikä ajan paikallislehdistöltä tuntunut puuttuvan tunteita herättävää sanastoa käytöstään.²⁰⁵

Viipuri on nykyään maan toinen kaupunki väkilukuun ja pinta-alaan nähden. Edellisessä sen voittaa maan pääkaupunki ja jälkimmäisessä pinta-alaltaan maan suurin kaupunki – Kajaani. -- -- Viipuri on niitä harvoja maan vanhimpia kaupunkeja, joissa kai eniten on säilynyt muistoja vanhoilta ajoilta. Siellä on kokonainen kaupunginosa kapeine katuineen ja eri ajanjaksoina rakennettuine rakennuksineen, joista osa on ollut asuinrakennuksina, osa kaupungin puolustustarkoituksiin rakennettuna ja osa on palvellut virastollisia sekä kirkollisia tarkoituksia. -- -- Kun meidän oloihimme nähden pikkukaupungista on lyhyessä ajassa koetettava saada suurkaupunkia kaikkine sellaisessa tarvittavine laitoksineen ja laitteineen, niin vaatii se runsaasti varoja ja erikoisen tarkkaa harkintaa, missä järjestyksessä laajennukset ja parannukset ovat suoritettavat ja puutteellisuudet korjattavat. -- --

Näillä ajatuksilla lausuu Viipuri vieraansa tervetulleiksi suurjuhlille toivoen, että sen monet puutteellisuudet ja vajavaisuudet unohdettaisiin yksityisyrittäjämielen, laulun ja soiton merkeissä, ja että vastaisuudessa tilaisuuden tullen muistettaisiin, mitä Viipuri on vuosisatoja ollut ja edelleenkin on itäisen rajan aineellisena ja henkisenä vartijana.

Pidempiä purjehduskausia toivoo Viipuri maan suurimmalle vientisatamalleen. Kaupungin meriliikenteen ulkomainen tavaravaihto nousi viime vuonna ensin kerran yli 2 milj. tonnia. HS 1937, no 170.

Mielestäni oheinen katkelma on osuva kuvaus siitä, kuinka paljon paineita rajaseudun kehittämiseen valtionhallinnon taholta oli 1930-luvun kuluessa kasaantunut. Pitkään itsenäistymisen jälkeen Kannaksen olojen kehittämistä olivat vaikeuttaneet rajalle keskittyvät levottomuudet,

²⁰⁵ Richardson 2007, 220.

rajaseutupolitiikkaan liittyvät kahnaukset sekä sittemmin esimerkiksi taloudelliset vaikeudet²⁰⁶, mikä näkyi uuden taloudellisen nousukauden tullessa sekä tulevan sodan uhan lähentyessä, kiireellisenä toimintana rajaseutualueilla. Tästä näkökulmasta oheinen Viipurin kaupunkiin liittyvän keskeneräisyyden pahoittelu vuonna 1937 oli looginen toteamus aikalaiskontekstiinsa liitettynä.

Toisaalta toteamus antaa ymmärtää, että paljon oli myös jo saatu aikaan alueen kehittämisen suhteen. Kaupunki koki olevansa suurkaupungiksi kehittyvä, itäisen alueen keskus, joka vaati maakuntakeskuksena kaltaisensa arvostuksen, rahoituksen ja infrastruktuurin. Vaikka Viipurin merkitys Venäjän vallan aikana oli ollut melko yksiselitteinen sisämaarajan liitoskohtana sekä Helsingin ja Pietarin kaupunkialueiden välisen reitin läpikulkupisteenä²⁰⁷, kuulostivat useat 1920- ja 1930-luvuilla julkaistut uutiset ikään kuin joutuvan puolustamaan alueen merkitystä nykyisessä maantieteellisessä tilanteessa. Erityisesti Helsingin Sanomien julkaisussa tuntui olevan havaittavissa opettava sävy siinä, kuinka Viipurin ja Kannaksen alueen merkityksellisyys oli yhä varteenotettava. Osaltaan tämä kieli itärajan liittyneistä aikalaiskäsitteistä ja kansaan jo selkeästi istutetusta Neuvostoliiton pelosta. Viipurin nähtiin menettäneen aiemmin niin strategisesti tärkeän sijaintinsa merkitys itärajan sulkeutuessa ja Neuvostoliiton voimistuksessa. Solmukohtana toiminut kaupunki jäikin riskialttiille alueelle, ja sen merkittävydestä tuli ajoittain suurennuslasin alle joutunut todistelun kohde.²⁰⁸

Oheisessa katkelmassa tunnutaan kuitenkin korostavan alueen merkityksen ”vuosisataista” jatkumoa ”itäisen rajan vartijana”. Huomautus on mielestäni sinällään mielenkiintoinen, että tämän ”vuosisatojen” takaisen pestin merkitys on muuttunut rajan mukana. Viipuri oli useampaankin otteeseen viimeisten vuosisatojen aikana jäänyt itäiselle puolelle rajaa, mikä osaltaan saa lukijan miettimään alueen merkityksen jatkumoa ja sen muuttumista. Eikö itäiselle puolelle rajaa jäänyt Viipuri olisi kuitenkin ajoittain toiminut ennemminkin läntisen rajan vartijana? Ajatus kuitenkin itsessään kuvasti Helsingin Sanomien toistamana melko poikkeavaa näkökulmaa alueen historialliseen merkitykseen, joskin nimenomaan toistamana, sillä teksti on tiivistelmä kaupungissa järjestettävän suurjuhlan aloituspuheesta. Julkaisu jättää kuitenkin ottamatta kantaa puheeseen, vaan ennemminkin päättäen koko tekstin ja aiheen käsittelyn puheenpitäjän sanoihin, tuntuu se ikään kuin hyväksyvän väitteen kommentoimatta.

²⁰⁶ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 28–35.

²⁰⁷ Katajala et al. 2019, 91.

²⁰⁸ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 30.

1920-luvulla valtiohallinnon pyrkimykset alueen olojen rauhoittamiseksi sekä sittemmin sen yhteiskunnallisen ja taloudellisen aseman palauttamiseksi olivat pitkään riittämättömät, eikä tilanteeseen oikeastaan ehditty kunnolla puuttua, ennen vuosikymmenen vaihteessa iskenyttä lamaa.²⁰⁹ Tässä vaiheessa julkinen keskustelu oli pitkälti keskittynyt juuri alueen kehittämisen puutteisiin, avun viipymiseen ja kohennuslupausten pettämiseen, mutta sivistystyön lopulta alkaessa voimalla, toi sekin omat ongelmansa alueelle.

Kannaksen asiaa ajettava kootuin voimin.

Jos tahdotaan, että Kannaksen asiaa alotetaan voimakkaasti ajaa valtakunnan kootuilla voimilla, jatkoij kertojamme, on välttämätöntä, että yleiselle mielipiteelle annetaan oikea kuva Kannaksesta. -- -- Vielä mainitsi kertojamme saaneensa huomata, että eräillä tahoilla Kannaksen oman väestön keskuudessa on olemassa epäilyksiä tämän 'Helsingin herrojen' aloitteen johdosta. Tällaista suhtautumista asiaan piti kertojamme mitä valitettavimpana. Jokaisen kannakselaisen on syytä olla tyytyväinen, että Kannaksen asiaa harrastavat muutkin kuin vain kannakselaiset itse. Kannaksen asialle on epäilemättä suureksi onneksi se, että sen merkityksen on käsittänyt puolueeton, koko valtakuntaa ja kaikki puolueita käsittävä vapaa järjestö [Itsenäisyyden Liitto]. -- --"

“Viipurista ja Karjalasta: Huomattava retkeily Karjalan kannakselle ensi kesänä; Suunnitelmien mukaan ottaa siihen osaa joukko hallituksen ja eduskunnan jäseniä sekä huomattavia poliittisia toimihenkilöitä kaikista puolueista.” Kertojana kansanopistostonjohtaja Erkki Paavolainen. Karjala 1928, no 132.

Kannaksen olojen kehittämiseen liittyi paikallistasolla myös toisenlainen näkökulma, jota on mielenkiintoisesti havainnollistettu edeltävässä katkelmassa. Karjala-lehdessä julkaistu kirjoitus esiin nosti paikallisen väestön ”epäilyksiä 'Helsingin herrojen' aloitteen johdosta” alueen kehittämässä. Tämä on nähdäkseni looginen seuraus alueella elävästä ja paikallislehdistön korostamasta käsityksestä, ettei Kannaksen oloista tunnutta olevan perillä muualla maassa. Toisaalta samanlaista suhtautumista 'Helsingin herroihin' oli mitä luultavammin toistettu lähes kaikissa paikallislehdissä koko itsenäisen Suomen historian ajan. Tältä kannalta epäily päätäjien tietomäärää ja uudistuspyrkimyksiä kohtaan oli luonteva jatke.

Toisaalta kirjoittaja perustelee laajempaa valtakunnallista kiinnostusta alueen oloista ”Kannaksen asialle on epäilemättä suureksi onneksi”, joten mielipiteet olivat uskoakseni jakaantuneet paikallistasolla laajasti. Ilman keskushallinnon kiinnostusta ajan suomalaisessa yhteiskunnassa olisi kuitenkin ollut erittäin haastavaa pyrkiä kehittämään laajempaa aluekokonaisuutta sekä

²⁰⁹ Nevalainen & Sihvo 1998, 450.

taloudelliselta että kulttuuriselta näkökulmalta, joten myös ”kertojan” yhteiskunnallisesti merkittävä asema oli omiaan selittämään kyseistä kantaa ja suhtautumista aiheeseen. Tämäkään tuskin poikkeaa paikallislehdistön tavasta kommentoida levikkialueensa tulevaisuuden suunnitelmia; tiedostetaan, että niitä tekivät nämä ’Helsingin herrat’, mutta keskustelu aiheesta oli aina parempi kuin ei keskustelua lainkaan.

Tässä suhteessa artikkelin otsikko vaikuttaa antavan kirjoittajan kannalta positiivisen vivahteen teemaan, sillä nämä ’Helsingin herrat’ olivat tulossa itse paikan päälle tutustumaan alueen tilanteeseen. Useissa aiemmin analysoimissani katkelmissa tuntui toistuvan juuri paikallisten kokemus siitä, että alueesta ei tiedetä tarpeeksi eikä siihen tunnuta haluttavan tutustua valtakunnallisesti tarpeeksi laajasti. Oheinen artikkeli kuitenkin esittää, että nyt joukko päättäjiä ja vaikuttajia oli todella tulossa tutustumaan alueeseen paikan päälle. Toisaalta tämäkin vaikutti herättävään kommentointia paikallisväestön joukossa ja kirjoittajalla onkin ikään kuin sivistävä asenne lukijan puhutteluun, kun hän kertoo, miten tärkeä vierailu on kyseessä. Kirjoittajan tittelinä on mainittu kansanopistonjohtaja, joten sivistävä äänensävy vaikuttaa suhteellisen luonteelta, vaikkakin jotkin vivahteet vaikuttavat jopa hieman alentuvalta. Kirjoittajan titteli saattoi olla omiaan myös vaikuttamaan tekstin poikkeavaan sävyyn yleisemmästä Karjala-lehden sävystä keskushallinnosta puhuttaessa.

Jo aikaisemmin toimineen Karjalan kannaksen komitean samoin kuin sen jatkajan Karjalan kannaksen kuntien Edustajiston työskentelyn kestäessä on ollut havaittavissa, että Karjalan kannaksen asian eteenpäin viemistä haittaa suuressa määrässä se kannaksen olojen miltei täydellinen tietämättömyys, joka muualla maassamme, jopa johtavissa piireissäkin vallitsee. Monet ennakkoluulot, jopa väärät käsitykset, lyövät leimansa siihen arvosteluun, joka kohtaa kannaksen pyrkimyksiä asemansa nostamiseksi. Karjalan kannaksen kuntien Edustajisto on kahden työskentelyvuotensa aikana saanut kokea, että tämä seikka on kaikkein haitallisimpia sen pyrkimyksille.

”Kertomus: Karjalan kannaksen kuntien Edustajiston toiminnasta vuonna 1921; Propaganda kannaksen hyväksi.” Karjala 1922 no 13.

Itsenäistymisestä toiseen maailmansotaan asti, koki Kannaksen väestö raja-alueen vaikuttavan vieraalta useimmille suomalaisille. Tämä vaikutti herättävään levottomuutta päättäjissä, erityisesti Karjalan paikallistasolla, sillä rajaseudun heikko tuntemus muualla maassa nähtiin Kan-

naksella riskinä valtakunnalliselle yhtenäisyydelle. Toisaalta osittain mielipiteeseen liittyi luultavasti myös uhka Kannaksen alueen merkityksen romahtamisesta valtakunnallisella tasolla sekä sen kehittymisen seisahtumisesta.²¹⁰

Siinä missä muu rajaseutu oli pitkälti harvaan asuttua, esimerkiksi Lappi ja Kuusamo, oli tietämättömyys Kannaksen oloista tältä kannalta poikkeuksellista. Kannaksen väestömäärä sekä infrastruktuurin ja talouden koko oli valtakunnallisella tasolla huomattava, ja paikallisella tasolla alueen saaman huomion vähyys oli tähän rinnastettaessa poikkeuksellista.²¹¹ Kannasta vaivasi pitkään muun muassa passipakko sekä raja-alueen levottomuus, mitkä vaikuttivat huomattavasti kotimaan matkailumahdollisuuksiin ja tätä kautta myös alueen tunnettavuuden ja sen kehittämistyön määrään.²¹²

Kriittinen kanta alueen olojen kehittymiseen tuntui siis olevan hyvin paikallislähtöistä, kun taas valtakunnallisella tasolla keskustelu suuntautui voimakkaammin juuri alueen kehittymisen onnistumiseen ja sen merkityksiin. Yleisesti ajatellen mielipiteiden vastaavanlainen jakautuminen tuntuu loogiselta: paikalliset kokevat alueensa ansaitsevan enemmän huomiota, kun taas valtakunnallisella tasolla halutaan huomioida juuri kehityskaarten onnistumiset.²¹³ Toisaalta kritiikki tuntui painottuvan enemmän juuri 1920-luvulle, siinä missä 1930-luvun julkaisut olivat pääosin positiivisempia alueen kehityksestä puhuttaessa, joten sekä paikallistasoa että valtakunnallista tasoa miellyttävää kehitystä voi todella olettaa tapahtuneen. Toki aiemmin samaisessa luvussa esiintynyt vuoden 1937 katkelman esiin nostamat kehittymisen ongelmat ja uudistamistyön viivästykset oli poikkeus jatkumoon, mutta osoittaa sekin, että alue oli ollut jo kehittymässä.

4.3 Kannaksen tilanteen muuttuminen ajanjakson aikana

'Tämän ajatukseni toteuttamista varten lahjoitan täten sadantuhannen (100,000) markan suuruisen rahamäärän pohjaeräksi rahastolle, jonka tarkoituksena tulisi olemaan Karjalan henkisen ja taloudellisen edistyksen tukeminen ja kehittäminen. -- -- [M]utta ennen kaikkea tilojen ostamista vierailta aineksilta niiden osittamisesta ja luovuttamista varten tilattomalle maalaisväestölle, toisin sanoen: herättämällä maahenkeä, rakkautta turpeeseen, halua ja mahdollisuutta siinä pysymiseen, opettamalla ja valistamalla ja hellästi

²¹⁰ Paasi 1996, XVII. Lähteenmäki 2010, 28.

²¹¹ Nevalainen & Sihvo 1998, 460.

²¹² Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 30.

²¹³ Paasi 2020, 18.

vaalimalla, olisi jo olemassa olevaa talonpojistoa vahvistettava sekä uutta sellaista luotava vastarintaan vieraan asutuksen Karjalan kannakselle tunkeutumista vastaan.’ -- -- ‘Rahaston nimenä on oleva Karjalan kulttuurirahasto. Rahaston varat ovat käytettävät Viipurin läänin asujamiston henkisen ja aineellisen kehityksen ja vaurastumisen kohoittamiseksi, kuitenkin huomioon ottamalla, että kunnat Viipurin läänin läntisessä vaalipiirissä, ja etusijassa ne, joissa vieras asutus on suurin, tulevat rahaston varojen käytöstä ensi sijassa osallisiksi, sekä toisessa sijassa kunnat itäisessä vaalipiirissä, ja niistä ennenkaikeka muita ne, joissa vieras asutus on taajin.’ -- --

Erkki Paavolainen: *Karjalan kulttuurirahasto ja sen hoito*. HS 1931, no 294.

Siinä missä Paavolaisen edelliseen lukuun liitetty kirjoitus puolusti ”Helsingin herrojen” mielenkiinnon tärkeyttä Kannaksen asemalle, tuntui syy ikään kuin selviävän kolme vuotta myöhemmin julkaistusta kirjoituksesta. Paavolainen tuntui ottavan melko konkreettisesti omiin käsiinsä Viipurin läänin kehittämisen ja rahoittavan sitä aikalaiskontekstiin nähtynä melko anteliaalla summalla. Toisaalta rahaston perustaminen saattoi myös havainnollistaa sitä, ettei keskushallintolähtöisesti tunnuttu edistyvän tarpeeksi asian suhteen, vaan kiinnostuneiden yksityishenkilöiden tuli puuttua asioiden kulkuun.

Tällä kertaa myös Helsingin Sanomissa julkaistu kirjoitus otti kantaa muun Suomen oletettuihin ennakkoluuloihin Karjalan kansasta kauppiasammatteihin taipuvaisina, maanviljelyä viroksuvina ja tietynlaista toivottua isänmaallisuutta uupuvina kansalaisina.²¹⁴ Alueesta välitetiin kuvaa paikkana, josta löytyy tarpeellisuutta ”maahengen herättämiseen” alueella ”luomalla vastarintaa vieraan asutuksen tunkeutumista vastaan”. 1930-luvun alulla äärioikeistoliikkeet olivat voimakkaimmillaan ja osa tuntui heijastelevan niiden korostamia käsityksiä aitosuomalaisuudesta ja vieraan pelosta. Ajan Kannaksella vierasperäinen väestö oli kuitenkin suhteellisen pieni osuus koko alueen väestöstä, joten asenteeseen tuntui liittyvän myös venäläisviholliskuvan säteily rajaseuduille.²¹⁵

Kannaksen ”heikosta sivistyksellisestä tilasta” tunnuttiin julkisessa keskustelussa puhuttavan paljon varsinkin 1920-luvulla, mutta tilanne Kannaksella vuosikymmenen puolivälin jälkeen oli selvästi taas tasoittumassa. Raja-alueen rauhattomuutta hillitsi Venäjän sisällissodan päättymisen ja Neuvostoliiton vallan vakiintuminen sekä talouden nousu ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeista. Suomen puolella sisällissodan jälkeen läpi viedyt kompromissin omaiset hallinnontason päätökset tasoittivat jossakin määrin myös valtion sisäistä poliittista

²¹⁴ Markkola et al. 2015, 39.

²¹⁵ Paasi 2020, 23. Paasi 1894, 68. Markkola et al. 2015, 132–133.

tilannetta, ja tämä mahdollisti hallituksen yhtäjaksoisemman keskittymisen käsillä oleviin teemoihin. Tämä näkyi osaltaan rajaseutujen kehittymisessä ja esimerkiksi rajaseututoimikunnan tavoitteiden edistymisenä.²¹⁶

Toisaalta vallan keskittyminen rajan takana Stalinin käsiin vuodesta 1924 alkaen, näkyi myös kasvavana sodan uhkana Suomen valtion sisällä. Kommunistisen maailmankuvan korvattua yhä laajemmin Neuvosto-Venäjän aikaisen NEP-talouden viisivuotissuunnitelmien toteuttamisella ja Neuvostoliiton julkistettua tilastojaan taloudellisesta kasvusta, alkoi tilanne itärajalta jälleen kiristyä. Rajan vastapuolten äärimmäisvastakkainen poliittinen asetelma alkoi olla räjähdysherkässä tilassa 1920- ja 1930-lukujen vaihteeseen tultaessa ja suomalaisen lehdistön keskustelu painottui jälleen itärajan paineeseen sekä Kannaksen roolin merkitykseen, joskin tilanne oli myös omiaan lisäämään kehityspainetta Suomen puolella rajaa.²¹⁷

Lyhyesti sanoen, kaupungin ulkonainen ja sisäinen elämä loi itselleen vanhalle historialliselle pohjalle uuden, kestäväen perustan tulevalle kehitykselleen. Nyt kun laajat esikaupunkialueet on liitetty kaupunkiin, Viipurista on tullut väkilukunsa puolesta maamme toiseksi suurin kaupunki, kaupunki, jonka kehitys on taas kulkemassa kohti valoisampaa tulevaisuuttaan samalla tavalla kuin sen maakunnankin, jonka henkisen ja taloudellisen kulttuurin keskus Viipuri on ja jonka väestöä elähdyttää oikea yritteliäisyyden henki. Sodan jälkeen oli Viipuri kehittynyt suursatamaksi kansainvälistäkin mittapuuta käyttäen.

-- -- Rauhallisen työn ja hävittävän sodan kaupunki on Viipuri, jonka kohtalokkaat aiheet aina hamasta muinaisuudesta meidän päiviimme saakka ovat monisäkeisesti kietoutuneet koko Suomen kohtaloihin. Eri valtakuntien ja kansojen, eri uskontojen ja kulttuurien rajapaikkana Viipuri on saanut ehkä enemmän kuin mikään muu maamme kaupunki kokea vaikutuksia kaikista niistä milloin sotaisista milloin rauhallisista kansainvälisistä kosketuksista, joiden kautta Itä-Euroopan olot ovat muodostuneet sellaisiksi kuin ne nyt ovat. Viipuri on soitellut Suomen surut, mutta onnenpäivän koittaessa siellä on myös kajahtanut riemun suuri soitto.

Lauri Kaukonen: *Vanha iloinen Viipuri – Marsin ja Mercuriuksen kaupunki. Pakanallisesta uhri- ja kauppapaikasta Karjalan virkeäksi kulttuuri- ja liike-elämän keskuksesi.* HS 1937, no 170.

Vuoden 1937 tekstikatkelman otsikostakin saa käsityksen siitä, kuinka alueen kehittämistoimenpiteet lopulta kantoivat hedelmää juuri toisen maailmansodan kynnyksellä. Viipurin kaupungissa elintason romahdus itsenäistymisen seurauksena oli näkynyt huomattavana pudotuksena valtakunnallisessa taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa asemassa, eikä kehitystoimien vaikutukset tuntuneet vuosiin näkyvän sen alueella. Toisaalta 1930-luvun lamasta selvittäessä

²¹⁶ Nevalainen & Sihvo 1998, 450–452.

²¹⁷ Paasi 2020, 18.

nousujohteisuus oli ilmeistä ja useat uudistusprojektit saatiin kaupungissa aluilleen tai viimein valmiiksi. Jotakin alueeseen kohdistuneesta suurista toiveista kertovat muun muassa alustavat väestönkasvuarviot jatkosodan ajalta, joiden mukaan Viipurissa olisi yli 120 000 asukasta vuoteen 1970 mennessä.²¹⁸

”Vanha iloinen Viipuri” -artikkelikokonaisuus tuntui paikkaavan Helsingin Sanomien Karjala-lehden levikkialueelta useampaan otteeseen saamaa kritiikkiä siitä, että Viipurin ja Kannaksen alue jäivät vähälle huomiolle valtakunnallisessa keskustelussa ajankohtaisuudestaan huolimatta. Toisaalta tästäkin heijastui osittain Helsingin Sanomien mahdollinen pyrkimys kaikille suunnattuna ”omnibus”-lehtenä vältellä mielipiteitä jakavia, tulenarkoja aiheita, joihin Kannaksen käsittely tuntui vähintäänkin 1920-luvun alkupuolella lukeutuvan. Näin ollen Kannasta käsiteltiin turvallisemmille vesille päästyä, 1930-luvun loppupuolella, kun oli mahdollisuus keskittyä alueen jälleen palautettuun loistoon.²¹⁹

Toisaalta oheinen katkelma tuo kuitenkin melko poikkeuksellisesti esille alueen monipuolisen historian arvostaen myös sen historiallista erikoislaatuisuutta. Siinä missä Karjala-lehti tuntui usein pyrkivän summaamaan Venäjän vallan ajan käytännössä negatiivisena menneisyyden ajanjaksona, nosti Helsingin Sanomat nyt juttusarjassaan esiin myös kaupungin moninaisen historian positiivisia vaikutteita sen henkeen. Tätäkään ei kuitenkaan tunnuttu liian selkeästi kytkettävän viimeisiin tsaarin vallan aikoihin, vaan ennemminkin muinaisempaan historiaan usean kulttuuripiirin rajalla ja tämän ajan tarjoamien kulttuurivaikutteiden merkitykseen kaupungin historiassa. Alle liitetyssä kirjoituksessa sen sijaan viimeisimpiäkin Venäjän vallan aikoja muistellaan melko myönteisellä vivahteella, joskin pääpiirteittäin keskitytään kuitenkin juuri suomalaistuneen Viipurin onnistumisiin.

Maan itäisen osan yrittäjakeskuksena on Viipurilla kautta aikojen ollut hyvin huomattava asema koko Suomen kehityshistoriassa niin taloudellisessa kuin henkissäkin suhteessa. -- -- Kaupunki sijaitsee luonnon valmistamien kulkuväylien, vesireittien, risteyksissä ja siinä yhtyy viisitoista valtatieä eri puolilta itäistä Suomea.

Niinä aikoina, jolloin taloudelliset suhteet suureen naapuriin, Venäjään, olivat suhteellisen vapaat ja luonnollinen taloudellinen vaihto mahdollinen, esiintyi Viipuri eräänlaisena välittäjäkeskuksena ja keräsi kauppiaskunnan, jossa vierassyntyisillä oli hyvin huomattava osuus. Maamme jouduttua itsenäiseksi ovat Viipurit kaupalliset kehitysmahdollisuudet suuressa määrässä muuttuneet, osittain Venäjän rajan

²¹⁸ Kaukiainen & Nurmiainen 2010, 74–76. Nevalainen & Sihvo 1998, 459–461.

²¹⁹ Nygård & Salokangas 1987, 410.

sulkeutumisen vuoksi ja osittain liikenteen suuntautuessa toisille väylille muistakin syistä. Selvimmin havaittavana seurauksena näistä uusista kehitysedellytyksistä on ollut kaupungin kauppiaskunnan suomalaistuminen ja taloudellisen otteen kaikinpuolinen siirtyminen suomalaisten miesten käsiin. Rajan sulkeutuminen aluksi näytti vaikuttavan tyrehdyttävästi Viipurin taloudelliseen kehitykseen, mutta nyt jo voidaan todeta, ettei se ole voinut pysähdyttää kaupungin jatkuvaa kehitystä taloudellisena keskuksena. -- -

Viipurin kaupallinen toiminta on yhä täydellisemmin suomalaisiin käsiin siirryttyään mukautunut notkeasti uusiin olosuhteisiin ja levittänyt vaikutuspiiriään yhä kauemmaksi omassa maassa ohi maakuntarajojenkin. -- -- Viipurilla ja viipurilaiselle yritteliäisyydelle on yksityinen yrittäjävapaus ensiarvoisen tärkeä asia. Sellainen se on myöskin maan kaikkien osien kaupallisille yrittäjille ja koko talouselämällemme, jolle koko kansallinen kulttuurikehityksemme perustuu.

Viipuri, Itä-Suomen yrittäjäkeskus. HS 1937, no 170.

Helsingin Sanomissa vuonna 1937 julkaistu kirjoitus tuntui vihdoinkin paikallisalueen toivomalla tavalla korostavan Viipurin ja Kannaksen alueen merkitystä koko maalle, vaikkakin muisti esimerkiksi valtaväylien risteyskohdasta puhuttaessa mainita nimenomaan itäisen Suomen tiet. Kirjoitus kartoittaa alueen muuttuneita liikenneväylämahdollisuuksia melko neutraalisti, eikä aikalaismedialle ominainen, rivien välistä kuultava venäläisviha tunnu olevan melkein lainkaan läsnä kirjoituksessa. Toki kirjoitus tuntuu pohjustavan nykylukijalle tuttua, mutta aikalaisille uudenlaista kansallistarinaa suomalaisesta menestystarinasta ja maan yksin pärjäämisen merkityksestä suljetun itänaapurin rinnalla.

Kirjoitus jo otsikkonsakin puolesta, tuntuu suhtautuvan useimmista aikalaiskirjoituksista poiketen hyvin myönteisesti tähän kannakselaisiin sitoutuneeseen mielikuvaan ”kauppiasmielisestä” kansanosasta antaen huomattavaa tunnustusta alueen yrittäjyyshenkisyydelle. Näin olen aiemmin ikään kuin epäsuomalaiseksi koettu kauppiasmaisuus luonteessa kääntyykin tässä suomalaisen kansallisidentiteetin rakennustarinan tarpeisiin sopivaksi pärjäämisen esimerkiksi. ”Mukautuvat” suomalaiskauppiat ja kaupungin ”kaikinpuolinen siirtyminen suomalaiskäsiin” olivatkin mahdollistaneet tuhkimotarinan Kannaksesta alueena ja suomalaisista kansana, joka nousi ”tyrehtyvistä” ”pysäyttämättömään jatkuvaan kehitykseen”.

Poliittisten olojen tasaantuminen itärajan tuntumassa, rauhanajan hallinnon vakiintuminen rajan molemmin puolin sekä suomalaisen äärioikeiston nousun laillinen hillitseminen heijastuvat mielestäni voimakkaasti myös itäisen rajaseudun ja Karjalankannaksen olojen kehittymiseen 1920-luvun alusta 1930-luvun loppupuolelle tultaessa. Sekä kulttuurilliset, ”kansansivistykselliset” että taloudelliset toimenpiteet seudun olojen uudistamiseksi alkoivat näkyä muun muassa

Viipurin alueen tasaisena väestönkasvuna sekä kulttuuri- ja koulutuslaitosten perustamisena ja paikallishallinnon keskittämisenä itärajan tuntumassa.

Siinä missä Helsingin Sanomissa julkaistut, edistystä kuvaavat kirjoitukset tuntuivat olevan poliittisesti melko neutraaleja, joskin kansallistarinaa tukevia tuotoksia, oli Karjala-lehden julkaisussa sävy vaikuttanut olevan melko eriävä. Alle liitettyssä Karjala-lehdessä julkaistussa, ulkopuolisen kirjoittajan tekstissä, tuntui Kannaksen historia venäläisvallan alle jälleen tiivistyvän unohtamisen arvoiksi, huonomaineiseksi ajanjaksoksi, jota ”olojen kurjuus, ryssäläinen komento ja ryssäläisyys” leimasivat. Helsingin Sanomissa esiintynyt sävy venäläisvallan aikaisista myönteisistä muutoksista alueella tuntui olevan täysin vieras paikallislehden julkaisun kirjoittajalle. Toisaalta tämä oli aikalaishistoriankirjoituksessa hyvin ominainen sävy suomalaisuuden tarinan luomisessa, sillä läänitysajan ristiriidat tarjosivat työkalun kansallisen yhtenäisyyden ajattelun korostamiselle. Se toimi todisteena suomalaisen vapauden aatteen jatkuvuudesta, sekä itäisen rajaseudun väestön pyrkimyksistä sen eteen.²²⁰

Sen sijaan käsitys kannakselaisista kauppiashenkisinä tunnutaan kumoavan alkuunsa ja heidän maanviljelysintoista ja aitosuomalaisuuteen vivahtaa isänmaallisuuttaan korostavan. Karjala-lehdessä tunnuttiinkin painottavan huomattavasti tätä maanviljelysintoa, mitä ei muualla Suomessa tunnuttu liittävän mielikuviin kannakselaisista. Käsitukseen saattoi vaikuttaa juuri lahjoitusmaa-aikaan liittyvä maaorjuutta lähentelevä järjestelmä, jonka jättämä kehityksen viivästys pitkään leimasi alueen maatalouden modernisoitua ja tehostamista²²¹.

Kannaksella jo tapahtunutta kehitystä maatalouden uudistumisen kautta esitellään muun muassa ”vankka karjalainen talonpoikaistalo” ja ”kylän mallitalo” -lausunnoilla sekä ”itsetietoisien isäntämiehen” esittelyllä. Kannakselaisista luodaan mielikuvaa ahkerina maanviljelevinä tosi-suomalaisina, jotka tuntuvat tiedostavan oman kotimaakuntansa valtakunnallisen merkityksen ja oman osansa sen kehittämisessä. Kannaksen nousujohteisesta kehityksestä huolimatta kirjoittaja tiedosti, että valtakunnallisen tason huomio oli kieltämättä merkittävää alueen kehittämisen jatkuvuudelle. Loppuun muistetaan Karjala-lehdelle uskolliseen tyyliin mainita, että alueen tulevan kehityksen takaamiseksi tarvitaan edelleen ”tukea ja ymmärrystä” koko Suomelta. Mikäli tätä tukea saadaan, käydään ”turvallisesti tulevaisuutta kohti”, mikä voisi ajatella viittaavan yhtä lailla sekä maakunnan turvallisuuteen itärajan naapurina että koko maan turvallisuuteen Suomen puoleisen raja-alueen voimistuessa itärajan uhkia vastaan.

²²⁰ Suutari 2013, 39.

²²¹ Nevalainen & Sihvo 1998, 450–451.

Kannakselaisilla on suurin piirtein ollut aina rakkaus maahan, sen muokkaamiseen, sen hoitamiseen ja siitä leipänsä ansaitsemiseen, mutta olosuhteet eivät ole sitä suoneet. Lahjoitusmaaolojen kurjuus, ryssäläinen komento ja ryssäläisyys yleensä painoi leimansa asutukseen ja ihmisiin Kannaksella. -- --[Suomalaisuus pitää] Kannaksen kansan pystyssä ja kauniimman tulevaisuuden uskossa. Ainakin parhainta aineista joukossamme, sitä, jolle maa on rakas, jolle isien perintö on kallein ja yhteishyvä Kannaksen ylpeys ja voima. -- --

Sen tyyli ei ole pietarilaista, vaan vankkaa karjalaista talonpoikaistalon näköistä ja sen pihalla kulkee parhaillaan itsetietoinen isäntämies, joka on talonsa luonut kylän mallitaloksi, sen maat rikasantoisiksi. -- -- Koko Kannas on herännyt ja tehnyt järjestelmällistä ja määräperäistä työtä. Entistä komeimpia kyläyhdyksuntia on noussut aivan kuin sieninä sateen jälkeen. Ja kaikissa niissä on suomalaisen asumuksen leima. -- -- Kaikkialla näkee pyrkimystä taloudelliseen hyvinvointiin. Toivon, että uusi vuosikymmen vie rakasta Kannastamme aimo askeleen eteenpäin. Kallis aika on tosin eletävänä, mutta mikäli meissä itsessämme säilyy sukupolvista sukupolviin kasvanut voimakas itsenäilytysvaisto ja sitä tukee ja ymmärtää muu Suomi, voimme turvallisesti käydä tulevaisuutta kohti. -- --

“Karjalainen”, “Kirje Kannakselta.” Karjala 1931, no 4.

5. Yhteenveto

Tutkimukseni 1920- ja 1930-lukujen suomalaislehtien suhtautumisesta Karjalankannaksen asemaan kansallisidentiteetin kehyksessä on uskoakseni havainnollistanut sitä, kuinka moniulotteisesta, ristiriitaisesta ja vaikeasti määriteltävistä asioista kansallisidentiteetin rakentamisessa on todellisuudessa kyse. Karjalankannas kehittyi Venäjän vallan aikana Pietarin metropolialueeseen linkittyväksi, strategisesti tärkeäksi sisämaaraja-alueeksi, jonka vuosisadan jatkunut asema muuttui täysin Suomen itsenäistyessä ja itärajan sulkeutuessa. Keisarillisen Venäjän pääkaupungin katveessa kansainvälistynyt Viipuri ja sitä ympäröivä Karjalankannas erosivat kulttuurillisesti muusta Suomesta, mikä oli omiaan synnyttämään ennakkoluuloja alueesta.

Varsinkin 1920-luvun alkupuolella paikallinen väestö ja media tuntuivat kokevan, että muualla Suomessa rajaseutu nähtiin vieraana ja venäläismielisenä alueena, joka oli rappeutunut keisarivallan aikana. Kannaksen väestö ja paikallinen media käsittivät itsensä nuoren Suomen strategisesti yhtenä tärkeimmistä pisteistä, jonka kehityskulkua tuli vaalia koko valtakunnan voimin. Valtakunnalliselta kannalta taas tunnuttiin olevan huolissaan alueen ”takapajuisuudesta” ja ”venäläismielisyydestä”, mikä saattoi johtua aikanaan yleisestä ja voimakkaasta venäläisten

vihollistamisesta ja tämän vihollistamisen heijastumisesta myös sekä venäläisperäisiksi koettiin piirteisiin että pelkästään maantieteellisesti Venäjän rajaa lähelle jäävään seutuun.

Nuoren valtion suomalaiskansallisen identiteetin rakentaminen tuntui kuitenkin osittain olevan törmäyskurssilla raja-alueiden paikalliskulttuurien ja alueen väestön omien näkemysten kanssa, sillä kansallisidentiteettikäsitys sidottiin varsinkin maailmansotien välisenä aikana melko tiukasti valkoisen Suomen vakiinnuttamiin arvoihin: luterilaiseen uskontoon, suomen kieleen sekä isänmaan rakkauteen. Näistä kahteen ensimmäiseen, kansaa rajaavaan määritelmään, eivät kaikki itäisen rajaseudun perinteiset vähemmistöt sopineet, mikä oli omiaan aiheuttamaan vastakkainasettelua Karjalankannaksen paikallisen ja yleisvaltakunnallisen näkökulman kesken.

Niin lehden ilmestymissijainti ja -ajankohta kuin julkaisijan ja kirjoittajan poliittinen sitoutuneisuuskin vaikuttivat tapaan käsitellä Kannasta. Maailman poliittinen tilanne puolestaan oli omiaan muuttamaan kirjoittajan tai julkaisijan tapaa määritellä raja-alue kansallisidentiteettiin kuuluvana tai siitä ulos jäävänä alueena. Sodan kasvava uhka ja rajaseudun vaihteleva turvallisuuden tunne ovat heijastuneet aikalaislehtien kirjoituksiin, ja osaltaan tiettyinä ajankohtina sitoneet tiiviimmin, ja toisinaan sulkeneet ulos, yhdenmukaista kansallismääritelmää vaikeuttavia alueita.

Paikallinen ja valtakunnallinen kanta tuntuvat toisinaan olevan huomattavankin ristiriitaisia, kun taas aika ajoin ne ovat lähes yksimielisiä rajaseudun tilanteesta ja keinoista alueen olojen ja väestön sivistyksen parantamiseen. Varsinkin äärioikeistolaisuuden nousu aikarajauksen rajoissa sekä raja-alueiden kehityksen kasvu sen alkupuolella ovat olleet omiaan herätteleämään rajaseutuihin kohdistuvaa keskustelua. Valitsemani aineistosta valtakunnallista mielipidettä edusti liberaali Helsingin Sanomat, kun taas paikallisnäkökulmaa keskusteluun toi kokoomuksen äänenkannattajaksi lukeutunut Karjala-lehti. Tältä kannalta Helsingin Sanomat ovat olleet monissa poliittisissa myllerryksissä uudistusmyönteisempi ja rauhallisemmin kantaaottava osapuoli, kun taas alueen asioihin toki luontaisestikin kiinnostuneemmin suhtautuva Karjala-lehti on toiminut radikaalimpana äänitorvena.

Toisaalta eroja löytyy myös siitä, että Helsingin Sanomien julkaisut painottavat alueen menestystarinaa, kun taas paikallislehdessä painetut kirjoitukset korostaa alueen kehitystyön epäkohdita. Osin tästä johtuen Helsingin Sanomat myös lähtökohtaisesti puhuvat Kannaksen alueesta enemmän 1930-luvun puolella alueen ollessa nousujohteisessa kasvussa kaikilla yhteiskunnan

osa-alueilla. Tältä kannalta 1920-luvulla mielipiteitä jakanutta raja-aluetta tunnutaan käsittelevän jopa yllättävän vähän Helsingin Sanomien julkaisuissa, mikä saattaa kieliä lehden asemasta kaikille suunnattuna “omnibus-lehtenä”. Herkkää aihetta olisi saattanut olla vaikeampi avata neutraalilta näkökulmalta, joten lehti on päätenyt ikään kuin välttelemään kantaaottavia avauksia aiheesta.

Karjala-lehti puolestaan nostaa esiin esimerkiksi kritiikkiä hallinnollisia toimia kohtaan voimakkaammin 1920-luvun aikana. Toisaalta paikallislehtien kriittinen suhtautuminen “Helsingin herrojen” tekemiin päätöksiin ei ole nykysuomalaisellakaan vieras teema. Karjala-lehti kuitenkin käyttää paljon julkaisutilaa alleviivatakseen alueen merkitystä ja tätä kautta sen ansaittua kehittämistä valtakunnallisin voimin.

Vaikka Karjalankannas ja kannakselaiset tuntuivat joltain osin olevan suomalaisuuden määritelmän rajalla tai jopa toisinaan jäävän kokonaan siitä ulos, vaikutti se toki osin alueen sisäisen yhtenäisyyden syntymiseen. Karjala-lehdessä julkaistut kannanotot sen sijaan harvoin vaikuttavat olevan suunnattuja koko alueen väestölle, vaan esimerkiksi venäjänkieliset ja ortodoksisuuskokoukset vähemmistöt sekä niiden merkitys alueelle tunnutaan usein laiminlyöväen tai jätettävän huomiotta lehden julkaisuissa. Tällä saatetaan pyrkiä suomalaisen identiteetin selkeyttämiseen alueella ja sen väestön “suomalaistamiseen” maan muiden osien silmissä. Toisaalta kannanotot tuntuvat osin heijastelevan oikeistolaismyönteisiä mielipiteitä, sillä Karjala-lehti sitoutui virallisestikin maltillisen oikeiston kannattajaksi yhteiskunnassa.

Oma tutkimukseni oli tiiviisti rajattu katsaus aiheeseen, minkä käsittely voisi laajentaa useallakin tavalla. Lehdistöhistoriallista otetta voisi hyödyntää laajempaan aineistoon ja tarkastella useamman lehden kautta, myös eri maakuntien suhteita julkisessa keskustelussa vertaillen. Määrällistä tutkimusotetta puolestaan voisi hyödyntää julkaisujen tilastollisen lajittelun kautta tutkimalla muun muassa sitä, kuinka useasti ja missä suhteessa mitään teemoja nostetaan esille, tai miten esimerkiksi terminologia muuttuu ja kehittyy suhteessa maailmanpoliittiseen tilanteeseen. Myös rajaseutujen vertailu olisi mielenkiintoinen lähestymiskulma jatkotutkimuksen aiheeksi, sillä Karjalankannas tunnutaan usein liittävänsä yleisesti koko Suomen rajaseutuihin, vaikka alueet ovat laajasti toisistaan niin maantieteellisessä, kulttuurisessa, hallinnollisessa kuin taloudellisessakin mielessä eroavia alueita.

Suomalaisen kansan historiankertomuksessa Kannas ja kannakselaiset lopulta ikään kuin ansaitsivat oman arvonsa takaisin menettäessään kotipaikkansa. Enää viholliskuva venäläisistä ei heijastunut Suomen puoleiseen rajan asutukseen, vaan evakkojen kärsimys nähtiin kansallisena

ja valtakunnallisena tragediana, jossa suomalaiset yhtenäistyivät selkeästi ulkopuolista vihollista vastaan. Kannasta kohtaan esille tuotujen asenteiden tutkiminen on mielestäni kuitenkin tärkeä pala sekä suomalaista historiaa että vähemmistöjen historiaa, sillä kautta maailman valtioiden rajojen väliin ja niiden molemmin puolin jäävät vähemmistökansat joutivat vuosikymmenestä toiseen todistelemaan oman ainutlaatuisen kulttuurinsa merkitystä.

Suomalaisessa viitekehyksessä mielipiteet tuntuivat lopulta muuttuvan vasta tällaisen erikoislaatuisen kulttuurin omaavan alueen menetyksen kautta. Evakkojen kautta karjalaisen historian tutkimuksesta on tullut huomattavasti laajempaa ja moninaisempaa, mutta yhä usein käsityksemme menetetyistä Karjalasta ovat yksipuolistuneita menetyksen kirvoittaman arvostuksen kautta, eikä suomalaisen Karjalan todelliseen tilanteeseen myyttien alle tunnuta julkisessa keskustelussa tai yleiskäsityksissä pääsevän. Tältä kannalta on mielestäni äärettömän tärkeää, ettei Karjalan kulttuurin tutkimus pääty, vaan monipuolistuu entisestään ja tarjoaa meille lisätietoa omasta, toisinaan huomiotta jäävästä, osasta historiaamme. 2020-luvun maailmassa esimerkiksi Karjalan kieli on noussut korkeakouluopetuksen aineeksi²²², mikä kertoo vähemmistöjen arvostuksen uudesta noususta. Tältä kannalta vähemmistökulttuurien erikoislaatuisuus ja niiden säilyttämisen merkitys ovat toivottavasti tuleville sukupolville ennemminkin sisäänrakennettu oletus, kuin puolustelua vaativa kansallisidentiteettien väliinputoaja.

²²² Esimerkiksi Yle, 29.9.2021. Kielen merkityksestä enemmän: Suutari 2013, 441.

Lähteet ja kirjallisuus

Helsingin Sanomat 1922–1938, Kansalliskirjaston digiarkistot.

Karjala 1922–1938, Kansalliskirjaston digiarkistot.

Fox, Jonathan, “The Correlates of Religion and State: An Introduction”, *Religion, State & Society* 47 (2019).

Henne, Peter S., “The Two Swords: Religion–State Connections and Interstate Disputes”, *Journal of Peace Research* 49:6 (2012).

Häkli, Jouni, “Cultures of Demarcation: Territory and National Identity in Finland”. Teoksessa Herb, Guntram H., & Kaplan, David H. (toim.) *Nested Identities: Identity, Territory, and Scale*. Rowman & Littlefield: Lanham, 1999, 123–149.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi, Suoninen, Eero, Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino: Tampere, 2016.

Katajala, Kimmo, Hietala, Marjatta, Niemi, Marjaana, Uino, Pirjo, Helminen, Martti, Hirvonen, Helena (toim.) *Viipuri: Historiallinen kaupunkikartasto*. Print Best: Viljandi, 2019, 108–125.

Kaukiainen, Yrjö, Nurmiainen, Jouko (toim.), *Viipurin läänin historia: 6. osa Karjala itärajan varjossa*. WS Bookwell Oy: Porvoo, 2010.

Kosonen, Katariina, “Maps, Newspapers and Nationalism: The Finnish Historical Experience”, *GeoJournal*, 48:2 (1999), 91–100.

Kääriäinen, Kimmo, “Religion and State in Finland”, *Nordic Journal of Religion and Society* 24 (2011), 155–171.

Luostarinen, Heikki, “Finnish Russophobia: The Story of an Enemy Image”, *Journal of Peace Research* 26:2 (1989), 123–137

Lähteenmäki, Maria, *Maailmojen rajalla: Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtumat 1911–1944*. Kariston kirjapaino Oy: Hämeenlinna, 2009.

Markkola, Pirjo, ”The Long History of Lutheranism in Scandinavia: From State Religion to the People’s Church”, *Perichoresis* 2:13 (2015), 3-15.

Markkola, Pirjo, Snellmann, Hanna, Östmann, Ann-Catrin, (toim.), *Kotiseutu ja kansakunta: Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 2015.

Nevalainen, Pekka, Sihvo, Hannes, (toim.), *Karjala: Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran toimituksia 705, Kirjapaino Raamattutalo Oy: Pieksämäki, 1998.

Niemi, Marjaana, ”Breaking from and Building on the Past: Helsinki and Dublin After Independence”, *Irish Historical Studies Publications Ltd* 41:160 (2017), 238-255.

Nokelainen, Mika, ”Suomen ortodoksit ja kansakunnan jäsenyys”, *Teologinen aikakauskirja – Helsinki: Teologinen julkaisuseura* 104:1 (1999), 102–107.

Nygård, Toivo, Salokangas, Raimo, *Suomen lehdistön historia 2: Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kustannuskiila Oy: Kuopio, 1987.

Paasi, Anssi, *Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana*. Joensuun yliopiston offsetpaino: Joensuu, 1984.

Paasi, Anssi, *Territories, Boundaries and Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border*. Wiley: Lontoo, 1997.

Paasi, Anssi, ”Problematizing ’Bordering, Ordering, and Othering’ as Manifestations of Socio-Spatial Fetishism”, *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 6 (2020).

Patronen, Outi, *Rajakarjalaisen sukunimistön kehittyminen osana Suomen karjalankielisen ortodoksivähemmistön suomalaistumista 1818–1925*. Unigrafia Oy: Helsinki, 2017.

Richardson, John E., *Analyzing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis*. Palgrave Macmillan: New York, 2007.

Sakki, Inari, Hakoköngäs, Eemeli, Pettersson, Katarina, "Past and Present Nationalist Political Rhetoric in Finland: Changes and Continuities", *Journal of Language and Social Psychology*, 37:2 (2018), 160-180.

Suutari, Pekka (toim.) *Karjala-kuvaa rakentamassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Vantaa, 2013.

Tánczos, Outi, "Representations of Karelians and the Karelian Language in Karelian and Russian Local Newspapers", *Eesti ja Soome-ugri Keeleteaduse Ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*, 6:1 (2015), 91–110.